

Toplumun Görünümü 2023

KENT VE KONUT

Toplumun Görünümü 2023

KENT VE KONUT

Editör: Elyesa Koytak

ALAN İZLEME RAPORLARI

İLKE YAYINLARI: 215
ALAN İZLEME RAPORLARI: 16

TOPLUMUN GÖRÜNÜMÜ 2023: KENT VE KONUT

Proje Yürütücüsü: Lütfi Sunar

Proje Danışmanı: Nihat Erdoğan

Editör: Elyesa Koytak

Yayın Koordinatörü: Mehtap Nur Öksüz

Yazarlar: Elyesa Koytak, Enes Kuru, Şüheda Nur Uzuntaş

Uzman Görüşleri: Alim Arlı, Cenk Beyaz, Gökhan Tuncel, Kemal Temel, Mustafa Kömürcüoğlu

Veri Analiz ve Görselleştirme: Enes Kuru, Şüheda Nur Uzuntaş, Furkan Sönmez, Yunus Yeşil

Tasarım: Seyfullah Bayram

© İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı, İstanbul 2024
ISBN: 978-625-8350-73-9
DOI: <http://dx.doi.org/10.26414/air16>

Baskı ve Cilt: Limit Ofset
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi ZA13 Topkapı-Zeytinburnu/İstanbul
Tel: 0212 567 45 35

İLKE
ilim kültür eğitim vakfı

İLKE Vakfı, toplumsal meselelerle ilgili bilgi, politika ve strateji üreten, karar alıcılara yol gösterecek araştırmalar yapan ve gelecek için gerekli birikimin oluşmasına katkı sağlayan bir sivil toplum kuruluşudur.

todam
TOPLUMSAL DÜŞÜNCE VE ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

Toplumsal Görünümü 2023: Kent ve Konut Raporu Toplumsal Düşünce ve Araştırmalar Merkezi (TODAM) tarafından hazırlanmıştır. TODAM; adil, hakkaniyetli ve müreffeh bir toplum hedefini hayata geçirmek üzere düşünce ve strateji üretmektedir.

Aziz Mahmut Hüdayi Mah. Türbe Kapısı Sk. No: 13 Üsküdar/ İstanbul | +90 216 532 63 70 | todam@ilke.org.tr | ilke.org.tr

© Tüm hakları saklıdır. İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfının yazılı izni olmadan bu eserin hiçbir kısmı elektronik ya da mekanik yollarla çoğaltılamaz. Raporda belirtilen görüşler yazara aittir ve İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfını bağlamaz.

Sosyal Veri platformu Türkiye'nin toplumsal görünümünü verilerle açıklıyor. Aileden çalışma yaşamına, ekonomiden hukuka, eğitimden kültüre kadar birçok farklı alana ait verileri ve analizleri kullanıcıların istifadesine sunuyoruz. 14 ana kategori, 100'den fazla konu başlığı ve 1400'ün üzerinde grafikten oluşan platformda yalnızca verileri değil, verilerden hareketle yazılmış kapsayıcı analizlerle toplumsal meseleleri bütünlüklü görebilmek mümkün.

14 Kategori

100+ Konu Başlığı

1400+ Grafik

TÜRKİYE'NİN SOSYAL VERİ PLATFORMU

Yüzlerce grafik, kapsamlı analiz

sosyalveri.net

İçindekiler

Takdim	9
Giriş	10

TEMEL BULGULAR VE ÖNERİLER 12

Bir Bakışta Türkiye	14
Kentlerin Görünümü	17
Kent ve Konut	19

BİR BAKIŞTA TÜRKİYE 22

Nüfus	24
Hanehalkı	26
Aile	28
Sosyal Gruplar	30
Eğitim	32
Ekonomi	34
İşgücü ve İstihdam	36
Çalışma Hayatı ve Meslekler	38
Refah ve Eşitsizlik	40
Sağlık	42
Hukuk	44
Kır	46
Göç	48
Yaşam ve Kültür	50
Medya ve İletişim	52

KENTLERİN GÖRÜNÜMÜ 54

Demografi	56
Ekonomi	60
Eğitim	64
Sağlık	68
Hukuk	72
Çevre ve Enerji	76

KENT VE KONUT 80

Cumhuriyet'in Yüzüncü Yılında Türkiye'de Değişen İç Göç ve Hareketlilik Örüntüleri <i>Cenk Beyaz</i>	82
İnşaat	84
Türkiye'de Sosyal Konut Olgusu <i>Mustafa Kömürcüoğlu</i>	86
Konut Piyasası	88
İstanbul'da Konut	93
Kentsel Konum ve Sınıfsal Konum <i>Kemal Temel</i>	96
Konut Mülkiyeti	100
Üniversite ve Kent İlişkisi <i>Alim Arlı</i>	102
Konutta Yaşam	105
Türkiye'de Şehirleşme ve İmar: Mevcut Durum ve Sorunlar <i>Gökhan Tuncel</i>	110
Sonuç	114
Kaynakça	115

Grafik, Tablo ve Haritalar

Grafikler

Grafik 1. Nüfus Artış Hızı ve Doğurganlık Hızı (‰, 2010-2022)	24
Grafik 2. Bebek Ölüm Hızı ve Beş Yaş Altı Ölüm Hızı (‰, 2010-2022)	24
Grafik 3. Eğitim Düzeyine Göre Nüfus (‰, 2010-2022)	24
Grafik 4. Medyan Yaş ve 65+ Yaşlı Bağımlılık Oranı (‰, 2010-2022)	25
Grafik 5. Doğum Yapan Annelerin Ortalama Yaşı (2010-2022)	25
Grafik 6. Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi (2010-2021)	25
Grafik 7. Hanehalkı Tiplerinin Dağılımı (‰, 2010-2022)	26
Grafik 8. Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü ve Toplam Hanehalkı Sayısı (2010-2022)	26
Grafik 9. Hanehalkı Borçlarının GSYH'ye Oranı ve Hanehalkı Ortalama Kullanılabilir Geliri (IV. Çeyrek Bazlı, 2010-2022)	26
Grafik 10. Hanehalkı Gelirinden Memnuniyet Düzeyi (‰, 2010-2022)	27
Grafik 11. Hanehalkı Geliriyle Temel İhtiyaçları Karşılama Zorluğu (‰, 2022)	27
Grafik 12. Evlenen ve Boşanan Çift Sayısı (Bin, 2010-2022)	28
Grafik 13. Cinsiyete Göre Ortalama İlk Evlenme Yaşı (2010-2022)	28
Grafik 14. Cinsiyete Göre Ortalama Evlenme Yaşı (2010-2022)	28
Grafik 15. Açılan Boşanma Dava Sayısı ve Velayete Verilen Çocuk Sayısı (Bin Kişi, 2010-2022)	29
Grafik 16. Cinsiyete Göre Evlilikten Memnun Olmama Oranı (‰, 2010-2022)	29
Grafik 17. Eşikle Zaman Geçirme Sorunu Yaşama Sıklığı (‰, 2021)	29
Grafik 18. Çocuk Nüfus Oranı ve Yoksul Çocuk Oranı (‰, 2010-2022)	30
Grafik 19. Genç Nüfus Oranı, Genç İşsizlik Oranı ve Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olan Genç Nüfus Oranı (2010-2022)	30
Grafik 20. Çocuk, Genç ve Yaşlı Sayısı (Milyon Kişi, 2010-2022)	30
Grafik 21. Yaşlı Yoksulluk Oranı (‰, 2010-2021)	31
Grafik 22. Yükseköğretime Yeni Kayıtlarda Kadın Katılım Oranı (‰, 1984-2022)	31
Grafik 23. Üst ve Orta Düzey Yönetici Pozisyonundaki Kadın Oranı ve Kadın İstihdam Oranı (‰, 2010-2022)	31
Grafik 24. Ortalama Eğitim Süresi (Yıl, 2010-2022)	32
Grafik 25. Ortaöğretim ve Yükseköğretimde Net Okullaşma Oranı (‰, 2010-2022)	32
Grafik 26. Kademelerine Göre Öğrenci Sayısı (Milyon Kişi, 2012-2022)	32
Grafik 27. Özel Eğitim Kurumlarındaki Öğrenci Oranı (‰, 2012-2022)	33
Grafik 28. Yükseköğretimde Yabancı Uyruklu Öğrenci Sayısı (Bin Kişi, 2010-2022)	33
Grafik 29. Yükseköğretimde Brüt Okullaşma Oranı (‰, 1970-2022)	33
Grafik 30. Sektörlerin GSYH'deki Payı (‰, 2010-2022)	34
Grafik 31. TÜFE ve ÜFE Artış Oranı (‰, 2010-2022)	34
Grafik 32. Ortalama Otomobil ve Ev Fiyatının Hanehalkı Yıllık Gelirine Oranı (2016-2022)	34
Grafik 33. İhracat ve İthalat Oranları (2010-2022)	35
Grafik 34. Bankaların Toplam Net Karı (Milyar \$, 2018-2023)	35
Grafik 35. Yüksek Teknolojili Ürünlerin İmalat Sanayi İhracatı İçindeki Payı (‰, 2010-2022)	35
Grafik 36. Sektörlerin İstihdamdaki Payı (‰, 2010-2022)	36
Grafik 37. İşgücüne Katılım, İşsizlik ve Kayıtdışı İstihdam Oranları (‰, 2010-2022)	36
Grafik 38. İşgücüne Katılanların (+15 Yaş) Eğitim Düzeyi (‰, 2010-2022)	36
Grafik 39. Eğitim Durumlarına Göre Fertlerin Esas İş Gelirlerinin Ortalama Gelire Oranı (2010-2022)	37
Grafik 40. Asgari Ücret Net Artış ve Ücretli Çalışan ile İşverenlerin Yıllık Ortalama Esas İş Gelirindeki Artış Oranları (‰, 2011-2022)	37
Grafik 41. Cinsiyete Göre Yıllık Ortalama Esas İş Geliri (Bin TL, 2010-2022)	37
Grafik 42. Meslek Gruplarının İstihdamdaki Payı (‰, 2010-2022)	38

Grafik 43. Açılan, Kapanan ve İflas Eden Şirket Sayısı (Bin, 2010-2022)	38
Grafik 44. Çalışma Biçimine Göre İstihdamdakiler (% , 2010-2022)	38
Grafik 45. Kamu Kesiminde Kadrolu Personel Oranı ve Kamunun İstihdamdaki Payı (% , 2010-2022)	39
Grafik 46. Meslek Gruplarına Göre Aylık Ortalama Brüt Ücret (Bin TL, 2010-2022)	39
Grafik 47. Sendikalı İşçi ve Toplu İş Sözleşmeli Çalışan Oranı (% , 2010-2022)	39
Grafik 48. Sosyal Transferler Öncesi ve Sonrası Gini Katsayısı (% , 2006-2022)	40
Grafik 49. En Yüksek Gelire Sahip %10'un Gelirden Aldığı Pay (% , 2010-2021)	40
Grafik 50. Çalışma Biçimine Göre Yıllık Ortalama Esas İş Gelirleri (Bin TL, 2010-2022)	40
Grafik 51. İşgücü Ödemelerinin ve Net İşletme Artığının GSYH Payı (% , 2010-2022)	41
Grafik 52. Ulusal Yoksulluk Oranı ve Sürekli Yoksulluk Oranı (% , 2010-2022)	41
Grafik 53. Nüfusun Mutluluk Düzeyi (% , 2010-2022)	41
Grafik 54. Kamu ve Özel Sağlık Harcamaları (Milyar TL, 2010-2022)	42
Grafik 55. Sektörlere Göre Hekim Sayısı (Bin, 2010-2021)	42
Grafik 56. Bin Kişi Başına Düşen Hekim, Hemşire ve Yatak Sayısı (2010-2021)	42
Grafik 57. Yılda Kişi Başı Hekime Müracaat Sayısı (2002-2021)	43
Grafik 58. Hekim Emeği ve Kazancı (Satın Alma Gücü Paritesine Göre, 2021)	43
Grafik 59. Cumhuriyet Başsavcılıklarında, Ceza ve Hukuk Mahkemelerinde Ort. Soruşturma/Görülme Süresi (2010-2022)	44
Grafik 60. AYM Bireysel Başvuru ve En Az Bir Hakkın İhlal Edildiğine Karar Verilen Dosya Sayısı (2013-2022)	44
Grafik 61. Suç Türlerine Göre Yıl İçinde Cumhuriyet Başsavcılıklarında Açılan Dosya Endeksi (Endeks=100, 2015-2022)	44
Grafik 62. Avukat Toplamı ve 100.000 Kişi Başına Düşen Avukat Sayısı (2015-2022)	45
Grafik 63. Avrupa ve Türkiye'de 100.000 Kişiye Düşen Hakim ve Savcı Sayısı (2016-2020)	45
Grafik 64. AİHM Başvurularında Türkiye'nin Oranı (% , 2015-2022)	45
Grafik 65. İl/ilçe Merkezleri ve Belde/Köyler Nüfus Oranı (% , 2013-2022)	46
Grafik 66. Belde & Köy Nüfusunun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (% , 2010-2022)	46
Grafik 67. Tarımda İstihdam ve Tarımın GSYH İçindeki Payı (2014-2022)	46
Grafik 68. Toplam Ekilebilir Arazi Alanı ve Kişi Başına Düşen Ekilebilir Arazi (1961-2021)	47
Grafik 69. İhracat Yapılan Sebze ve Yurtiçi Kullanıma Oranı (% , 2010-2021)	47
Grafik 70. Süt, Tavuk ve Kırmızı Et Üretimi (Milyon Ton, 2010-2022)	47
Grafik 71. İller Arasında Göç Eden Toplam Nüfus (Milyon, 2010-2022)	48
Grafik 72. İstanbul'da Net Göç Hızı (% , 2010-2021)	48
Grafik 73. Göç Eden Nüfus (Bin Kişi, 2016-2022)	48
Grafik 74. Türkiye'de Bulunan Yabancıların ve Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Sayısı (Milyon, 2010-2022)	49
Grafik 75. Yakalanan Düzensiz Göçmen ve Göçmen Kaçakçısı Sayısı (Bin, 2010-2022)	49
Grafik 76. Suriyeli Nüfusun Yaş Piramidi (2022)	49
Grafik 77. Turizm Geliri ve Turizm Gelirinin GSYH'ye Oranı (2010-2022)	50
Grafik 78. Eğlence ve Kültürün Harcamalar İçindeki Oranı (% , 2014-2022)	50
Grafik 79. Basılan Kitap ve Yayımlanan Elektronik Kitap Sayısı (Bin, 2010-2022)	50
Grafik 80. Tiyatro, Sinema Seyirci ve Müze ve Örenyerleri Ziyaretçi Sayıları (Milyon Kişi, 2010-2022)	50
Grafik 81. Ailelerin Yaşam ve Kültür Pratikleri (% , 2021)	51
Grafik 82. Mobil Abone Sayısı ve Mobil Cep Telefonu İnternet Abone Sayısı (Milyon Kişi, 2010-2022)	52
Grafik 83. İnternet Erişimi Olan Hanehalkı Oranı (% , 2010-2023)	52
Grafik 84. Nedenlerine Göre Bireylerin İnterneti Kullanma Oranı (% , 2010-2023)	52
Grafik 85. Kişilerin İnternet Üzerinden Verdiği Siparişler (% , 2010-2023)	53
Grafik 86. Dünyada ve Türkiye'de Günde Ortalama Televizyon İzleme Süreleri (Dakika, 2013-2020)	53
Grafik 87. Sosyal Medya Kullanıcılarının Oranı (% , 2019-2022)	53
Grafik 88. Net Göç Hızı En Yüksek Beş Şehir (2012-2022)	56
Grafik 89. İnşaat Sektöründeki İstihdam Sayısı ve Sektörün Toplam İstihdamdaki Payı (2014-2022)	85
Grafik 90. Türkiye'de Konut Fiyat Endeksi ve Yıllık Değişim Oranı (2017=100)(%, KFE, 2017-2023)	88
Grafik 91. Konut Satış Sayısı ve Bir Önceki Yıla Göre Konut Satışındaki Değişim (% , 2014-2022)	88
Grafik 92. Konut Birim Fiyatları (Bin TL/m ² , 2019-2023)	89
Grafik 93. Satılık Konut Metrekare Fiyatının Asgari Ücrete Oranı (2015-2023)	89
Grafik 94. Satış Durumuna Göre Konut Satışları (% , 2013-2022)	90

Grafik 95. Yabancılara Yapılan Konut Satışı (2022)	91
Grafik 96. Uyruklarına Göre Yabancılara Yapılan Konut Satışı (2022)	91
Grafik 97. İstanbul'da Konut Satışı ve Konut Satışında Yıllık Değişim (% , 2014-2022)	93
Grafik 98. İstanbul'da Konut m ² Fiyatı ve Yıllık Değişim Oranı (% , 2018-2022)	93
Grafik 99. İşgücünün Mekânsal Dağılımı (2011-2021)	97
Grafik 100. Nilüfer Osmangazi ve Yıldırım Konut Üretim İstatistikleri (2000-2022)	98

Tablolar

Tablo 1. Kentsel Nüfus Oranı En Yüksek ve En Düşük Şehirler (2022)	57
Tablo 2. Çocuk Bağımlılık Oranı En Yüksek On Şehir (% , 2022)	58
Tablo 3. İhracat Miktarının En Yüksek ve En Düşük Olduğu İller (Milyar \$, 2023)	60
Tablo 4. İşsizlik Oranının En Yüksek ve En Düşük Olduğu Alt Bölgeler (% , 2022)	61
Tablo 5. Ortalama Eğitim Süresinde Erkek-Kadın Farkı (Yıl, 2022)	64
Tablo 6. Okul Öncesi (Anasınıfı ve Anaokulları) Öğrenciler Arasında Özele Giden Oranı (% , 2021-2022)	65
Tablo 7. Özel Okula Giden İlkokul Öğrencisi Oranı (% , 2021-2022)	65
Tablo 8. İlköğretimde Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı (Devlet ve Özel Toplamı)	66
Tablo 9. Lisede Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı (Devlet ve Özel Toplamı)	66
Tablo 10. Yüz Bin Kişi Başına Düşen Hastane Yatak Sayısındaki Değişim (% , 2011-2021)	69
Tablo 11. Bin Kişi Başına Düşen Hükümlü Sayısı Örtüşmeyen İller (Bin, 2020)	75
Tablo 12. Kişi Başına Elektrik Tüketiminin Değişimi (% , 2011-2021)	78
Tablo 13. Hane Başına Doğalgaz Tüketimi (m ³ , 2022)	79
Tablo 14. TOKİ Konut Uygulamaları Dağılımı	86
Tablo 15. Konut Satışındaki Değişim (% , 2013-2022)	91
Tablo 16. İstanbul'da Konut Satışının En Yüksek ve En Düşük Olduğu İlçeler (2022)	94
Tablo 17. İstanbul'daki İlçelerde Konut Satışının Değişimi (% , 2015-2022)	94
Tablo 18. Kiracı Oranındaki Değişimin En Yüksek Olduğu İller (% , 2011-2021)	101
Tablo 19. 1980 Öncesi İnşa Edilmiş Evlerde Yaşayan Hanehalkı Oranının En Yüksek Olduğu İller (% , 2021)	105
Tablo 20. Hanehalklarının Ağırlıklı Olarak İkamet Ettikleri Binaların Kat Oranında En Yüksek Orana Sahip Şehirler (% , 2021)	106

Haritalar

Harita 1. Nüfus Artış Oranı (% , 2012-2022)	56
Harita 2. Net Göç Hızı (Binde, 2022)	57
Harita 3. Nüfus Yoğunluğu (Kişi/km ² , 2022)	57
Harita 4. Kaba Doğum Hızı (2022)	58
Harita 5. Yaşlı Bağımlılık Oranı (% , 2022)	59
Harita 6. İllerin Toplam GSYH İçindeki Payı (% , 2022)	60
Harita 7. İllere Göre Kişi Başına GSYH (Bin TL, 2022)	61
Harita 8. Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre Gini (2022)	61
Harita 9. Medyan Gelirin %60'ına Göre Yoksulluk Oranı (% , 2022)	62
Harita 10. Hane Geliriyle Gerekli Harcamaları Yapmakta Zorlananların Oranı (% , 2022)	62
Harita 11. Konutla İlgili Harcamaların Yük Getirdiği Haneler (% , 2022)	63
Harita 12. Haftada Üç Gün Et, Tavuk ya da Balık Harcaması Yapamayan Haneler (% , 2022)	63
Harita 13. Ortalama Eğitim Süresi (2022)	64
Harita 14. Ortalama Eğitim Süresindeki Değişim (% , 2011-2022)	64
Harita 15. Okul Öncesi 5 Yaş Net Okullaşma Oranı (% , 2020 - 2021)	65
Harita 16. Devlet İlkokullarında Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı (2021-2022)	66
Harita 17. Yükseköğretim Mezunu Oranı (% , 2022)	67
Harita 18. Yükseköğretim Öğrenci Yoğunluğu (% , 2022)	67
Harita 19. Yüz Bin Kişi Başına Hastane Yatak Sayısı (2021)	68

Harita 20. Kişi Başına Hekime Müracaat Sayısı (2021)	68
Harita 21. On Bin Kişi Başına Yoğun Bakım Yatak Sayısı (2021)	69
Harita 22. On Bin Kişi Başına Ameliyat Sayısı (2021)	69
Harita 23. Yüz Bin Kişi Başına Düşen Hekim Sayısı (2021)	70
Harita 24. Bin Kişi Başına Düşen Uzman Hekim Sayısı (2021)	70
Harita 25. Aile Hekimliği Birimi Başına Düşen Nüfus (2021)	71
Harita 26. Kişi Başına Birinci Basamak Sağlık Hizmetlerine Müracaat Sayısı (2021)	71
Harita 27. Yüz Bin Kişi Başına Düşen Avukat Sayısı (2022)	72
Harita 28. İlk Derece Mahkemelerinde Yüz Kişi Başına Düşen Dosya Sayısı (2021)	72
Harita 29. Cumhuriyet Başsavcılıkları Soruşturma Evresinde Olan Toplam Dosya Sayısındaki Değişim (% , 2011-2021)	73
Harita 30. Cumhuriyet Başsavcılığı Soruşturma Evresinde Yüz Kişi Başına Düşen Dosya Sayısı (2021)	73
Harita 31. Suçun İşlendiği İle Göre Bin Kişi Başına Düşen Hükümlü Sayısı (2020)	74
Harita 32. Uyuşturucuyla Alakalı Suçların İşlendiği İle Göre Ceza İnfaz Kurumuna Giren Hükümlü Sayısı (Yüz Bin Kişi Başına, 2020)	74
Harita 33. Yüz Bin Kişi Başına Düşen İcra ve İflas Daireleri Toplam Dosya Sayısı (2022)	75
Harita 34. Dava Şartı Gerektiren Uyuşmazlıklarda (Ticari, İşçi-İşveren, Tüketici) Uzlaşma Sağlanma Oranı (% , 2021)	75
Harita 35. Kişi Başına Ormanlık Alan (m ² , 2020)	76
Harita 36. PM10 Ölçüm Değerleri (g/m ³ , 2022)	76
Harita 37. İçme ve Kullanma Suyu Arıtma Tesisleriyle Hizmet Verilen Nüfus Oranı (% , 2020)	77
Harita 38. Kişi Başına Günlük Ortalama Atık Miktarı (Kg/Kişi, 2022)	77
Harita 39. Meskenlerde Kişi Başına Elektrik Tüketimi (kWh, 2021)	78
Harita 40. Doğalgaz Kullanan Aktif Nüfus Oranı (% , 2022)	79
Harita 41. İlin GSYH'si İçinde İnşaat Sektörünün Payı (% , 2022)	84
Harita 42. İnşaat Sektöründe İllerin Payı (Zincirlenmiş Hacim, % , 2022)	84
Harita 43. İllerin 2009'a Göre İnşaat Sektörü Hacim Endeks Değeri (2009=1, 2022)	85
Harita 44. Bölgelere Göre Konut Fiyat Endeksi (2017=100, 2022)	88
Harita 45. İllere Göre Konut Satışı (Bin Adet, Ocak-Kasım 2023)	90
Harita 46. İllere Göre Ortalama Kira Bedeli (Temmuz 2023)	92
Harita 47. İllere Göre Yıllık Kira Değişim Oranı (% , Temmuz 2022- Temmuz 2023)	92
Harita 48. İstanbul'da İlçelere Göre Konut Satışı (2022)	94
Harita 49. İstanbul İlçelerinde Ortalama Kira Bedeli (Kasım 2023, TL)	95
Harita 50. İstanbul'da Kira Fiyatlarında Yıllık Değişim (% , 2022-2023)	95
Harita 51. İllere Göre Ev Sahipliği Oranı (% , 2021)	100
Harita 52. İllere Göre Ev Sahipliği Oranındaki Değişim (% , 2011-2021)	100
Harita 53. İllere Göre Kiracı Oranı (% , 2021)	101
Harita 54. Avrupa'da Kiracı Oranı (% , 2022)	101
Harita 55. 2000 Sonrasında İnşa Edilmiş Binalarda Yaşayan Hanehalkı Oranı (% , 2021)	105
Harita 56. 6 ve Üstü Katlı Binalarda Yaşayan Hanehalklarının Oranı (% , 2021)	106
Harita 57. 3 Odalı Evlerde Yaşayan Hanehalkı Oranı (% , 2021)	107
Harita 58. 4 Odalı Evlerde Yaşayan Hanehalkı Oranı (% , 2021)	107
Harita 59. Hanelerin Yaşadığı Konutların Büyüklüğü (m ² , 2022)	108
Harita 60. Hanelerin Mevcut Konutlarında Ortalama İkamet Süresi (Yıl, 2022)	108
Harita 61. Isınmak İçin Soba Kullanan Hanehalkı Oranı (% , 2021)	109
Harita 62. Isınmak İçin Kat Kaloriferi Kullanan Hanehalkı Oranı (% , 2021)	109

Takdim

Lütfi Sunar

İLKE Vakfı Mütevelli Heyet Üyesi

İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı olarak, Türkiye'nin toplumsal çok katmanlı dönüşümünü bilgi temelli ve serinkanlı şekilde takip ediyoruz. Sosyal problemlere ortak değer ve fayda ekseninde çözümler getirmeyi amaçlıyoruz.

Toplumsal Düşünce ve Araştırmalar Merkezinde (TODAM) gerçekleştirdiğimiz faaliyetlerde Türkiye için önemli olan güncel sosyal konularda gerçekçi kavrayışı ve yapıcı yaklaşımı temel alıyoruz. Böylece araştırmacılar, karar alıcılar ve sivil toplum arasında köprü vazifesi icra ediyor; toplumsal dünyaya dair bağımsız bilgi üretme imkanını ilerletiyoruz.

2020'den itibaren yayınladığımız Alan İzleme Raporları beş temel alanı kapsıyor: Toplum, ekonomi, eğitim, hukuk ve sivil toplum. Bu bağlamda TODAM bünyesinde yürütülen Toplumun Görünümü projesinin ilk raporu 2021'de yayımlandı. Sağlıktan eğitime, aileden çalışma hayatına temel toplumsal başlıklarda geriye dönük 10 yılın verilerini ve odak analizleri içermesi ilk raporun özgün değeri idi. Raporla birlikte, kurduğumuz Sosyal Veri platformunda yüzlerce grafik ve analizi kullanıcıların istifadesine sunduk.

İkinci rapor "Toplumun Görünümü 2022: Salgın Sonrası Toplum" başlığıyla bir sonraki sene yayınlandı. İnsanlığı saran salgın deneyiminin aile, eğitim, çalışma hayatı ve eşitsizlikler gibi temel bahislerde ne getirip ne götürdüğünü yine veriler üzerinden, uzmanların görüş ve katkılarıyla birlikte inceledik.

Toplumun Görünümü 2023 ise "Kent ve Konut" başlığını taşıyor. Kentleşme ve konuta erişim çünkü Türkiye'nin hem çok eski hem çok güncel iki meselesi ve birbiriyle de ilişkili. Türkiye'nin deprem ve konut piyasası gibi iki büyük gündem maddesi var. Dolayısıyla raporun odağında kent, kentleşme, konuta erişim temel meseleleri oluşturuyor. Zor konular olduğu gibi bilgi üretmekten başka çaremizin olmadığı iki büyük sorumluluk alanı aynı zamanda.

İLKE'nin her araştırma ve yayınında olduğu gibi bu raporun da daha adil ve müreffeh bir toplumsal hayat için işe yarar tespit ve öneriler içeren bir katkı olmasını temenni ederiz.

Giriş

Elyesa Koytak

İLKE Vakfı Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı

Toplumsal Düşünce ve Araştırmalar Merkezi (TODAM) tarafından hazırlanan Toplumun Görünümü raporları 2021'den bu yana her yıl Türkiye'nin çok katmanlı yapısının izini sürüyor, veri temelli analizlerle toplumsal değişimi ortaya çıkarıyor. Geçen sene "Salgın Sonrası Toplum" alt başlığıyla çıkan rapor, temel göstergelerin yanı sıra, salgının demografi, aile, eğitim, çalışma hayatı ve eşitsizliklere etkisine odaklanmıştı.

Bu sene Toplumun Görünümü 2023 raporunu Kent ve Konut temasında hazırlamayı uygun gördük. Bunun temel nedeni şüphesiz son yıllarda konut piyasasının dalgalı seyretmesi ve geniş toplumsal tabakalar için konuta erişimin giderek zorlaşması. Denilebilir ki çok uzun zamandır kent ve konut meselesinde biriken sorunlar, son dönemde enflasyonun hızlı artışı ve alım gücünün erimesi nedeniyle en ciddi anlamda konuta erişimde açığa çıktı, çıkıyor. Konut Türkiye'de toplumu bir fay hattı gibi kesen sosyo-ekonomik eşitsizliklerin en çok derinleştiği hususlardan birine dönüşmek üzere.

Konut meselesi sadece konut mülkiyeti boyutuyla sınırlı değil, hanehalkı yapısına, ihtiyaç ve eğilimlerine uygun, kaliteli ve güvenli bir meskene sahip olmak da bu olguya dahil. Nasıl bir konutta yaşadığımız, konutun konumu ve fiziki özellikleri bir dizi ekonomik ve kültürel kaynak ve fırsatlara erişme şansımızı da belirliyor. Konuta erişim bu nedenle sadece maddi bir mesele değil, aynı zamanda toplumsal statünün, hayat tarzının ve kültürel yatkınlıkların hem üreticisi hem de göstergesi.

Bu raporun "Kent ve Konut" dosyasıyla hazırlanmasının ikinci nedeni ise 6 Şubat Kahramanma-

raş depremlerinin yol açtığı kentleşme krizi ve inşaat sektörüyle ilgili tartışmalar oldu. Deprem nedeniyle yüz binlerce kişi evsiz kaldı, başka şehirlere göç etti. Yıkılan şehirlerin yeniden imarı için devasa bir bütçe ve uzun bir süre gerekiyor. Dahası, deprem ihtimaline binaen İstanbul'daki yapı stokunun yetersizliği ve risk seviyesi tekrar gündeme geldi. Tıpkı bir önceki senenin raporunda odaklanılan salgın gibi deprem de esasen toplumsal yapılarındaki çatlakları ve anomiyi açığa çıkardı.

Türkiye'de konut meselesi öteden beri temel bir mesele. 20. yüzyılın ilk yarısında İstanbul'un görece müreffeh semtlerinde batılılaşma simgesi ve pratiği olarak tezahür eden apartman hayatı, 1960'lardan itibaren yükselen hem ekonomik hem kültürel bir form olarak geçekundu, 1990'lardan bu yana gündemden düşmeyen belediyeçilik hizmetleri ve 2000 sonrasında giderek daha çok tartışılan çarpık kentleşme, kentsel dönüşüm ve kentsel çöküntü gibi olgular meselelerin şekil değiştirerek sürdüğünü gösteriyor.

Elbette kent ve konut meselesinin arkasındaki büyük tarihsel dinamik göç. Türkiye takriben 1870'lerden bu yana bir göç ülkesi ve göçün en yoğun ve sürekli boyutunu şüphesiz 1950'lerden bu yana kırdan kente, il merkezlerinden metropollere akışlar oluşturuyor. Eğitim ve istihdam başta olmak üzere daha iyi yaşam fırsatlarına yönelik bu talebin yakın gelecekte azalmayacak olması kent ve konut meselesine bugün de yapısal bir önem kazandırıyor.

Toplumun Görünümü 2023 raporu üç ana bölümden oluşuyor. **Bir Bakışta Türkiye** adlı ilk bölüm, önceki raporlarda olduğu gibi, 15 alanda

Türkiye'nin temel göstergelerini içeriyor: Nüfus, Hanehalkı, Aile, Sosyal Gruplar, Eğitim, Ekonomi, İşgücü ve İstihdam, Çalışma Hayatı ve Meslekler, Refah ve Eşitsizlik, Sağlık, Hukuk, Kır, Göç, Yaşam ve Kültür, Medya ve İletişim. Bu bölümde 77 farklı veri serisi özel bir şekilde seçilmiş, işlenmiş, görselleştirilmiş ve yorumlanmış olarak Türkiye'ye dair bütünlüklü bir çerçeve sunuyor. Bu verilerin önemli bir kısmı 10 yıl önceyle karşılaştırma yapma ve gelişimi takip etme imkanını da sağlıyor.

Raporun ikinci bölümü **Kentlerin Görünümü** başlığını taşıyor. Bu bölümde Türkiye'nin 81 ili 6 farklı konuda karşılaştırılıyor: Demografi, Ekonomi, Eğitim, Sağlık, Hukuk, Çevre ve Enerji. Bu 6 başlığı şehirleşmenin ve şehir hayatının ortak göstergelerini içermesi bakımından tercih ettik. Bu bölüm bir anlamda, ilk bölümde Türkiye genelinde sunulan belli göstergelerin il bazında nasıl farklılaştığına odaklanıyor. Bu bölümde iller ve bölgeler arası farklılaşmaları keşfeden 38 harita ve 15 tablo hazırladık.

Raporun üçüncü bölümü, **Kent ve Konut** başlığını taşıyıp doğrudan konut meselesini ilgilendiren göstergeleri ayrı ayrı ele alıyor: İnşaat, Konut Piyasası, Konut Mülkiyeti, İstanbul'da Konut, Konutta Yaşam ve Deprem Bölgesi. Bu bölümde 22 harita ve 20 tablo mevcut. Bu bölümde ayrıca bu meseleleri farklı cihetlerden araştıran uzmanların özgün konularda görüş yazıları da yer alıyor. Dr. Öğr. Üyesi Cenk Beyaz iller arası göç hareketliliğini, Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Kömürcüoğlu sosyal konut olgusunu, Dr. Öğr. Gör. Kemal Temel

kentsel konum ve sınıfsal konum ilişkisini, Doç. Dr. Alim Arlı kent ve üniversite ilişkisini, son olarak Prof. Dr. Gökhan Tuncel deprem, şehirleşme ve imar meselesini ele aldı.

Raporun veri derleme, işleme, görselleştirme ve analiz süreci oldukça yoğun geçti. TÜİK'in açık kaynak verilerinin yanı sıra Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, Yaşam Memnuniyeti Araştırması ve Aile Yapısı Araştırması'nın verilerini ilgili başlıklar altında özgün bir şekilde değerlendirdik. Ayrıca Dünya Bankası, OECD ve Eurostat gibi uluslararası veri kaynaklarından istifade ettik. Böylece sadece iller ve bölgeler arasında değil, yeri geldiğinde uluslararası karşılaştırmalar yapma imkanımız da oldu. Türkiye'yle ilgili veriler il bazında varsa mutlaka işledik ancak kaynak veri setleri nedeniyle mümkün olmadığında İBBS 2. düzeyde bölgesel karşılaştırma yaptık.

Toplumun Görünümü 2023: Kent ve Konut raporu, hem Türkiye'nin temel göstergelerinin uzun vadeli izini sürmesiyle hem de kent ve konut meselesinde il bazlı karşılaştırmalar, bulgular ve öneriler içermesiyle Türkiye'de yaşayan herkesi saran toplumsal şartlara dair bir perspektif sunuyor. Kent sosyolojisinden şehir ve bölge planlamaya bu alanlarda çalışan akademisyen ve araştırmacıların yanı sıra, farklı ölçeklerde kamu politikası üretme ve uygulama makamındaki yetkililere de hitap ediyor. Böylece daha adil ve müreffeh bir şehir ve konut hayatının inşasında temel alınması gereken noktalara ışık tutuyor.

An aerial photograph of a city, likely Istanbul, showing a dense urban area with a large bridge spanning a wide river. The bridge is a suspension bridge with multiple lanes of traffic. The city is built on hills, and the river is a deep blue. The text "TEMEL BULGULAR VE ÖNERİLER" is overlaid on the image in a white box.

TEMEL BULGULAR VE ÖNERİLER

Toplumun Görünümü raporları her yıl Türkiye'nin gelişimini tarıyor, uzun vadeli veri serileri üzerinden takip ediyor.

Toplumun Görünümü 2023 üç başlıkta temel bulgular ve öneriler içeriyor.

İlk olarak, **Bir Bakışta Türkiye** kısmında nüfustan medyaya 15 temel alana dair göstergelere dayanan bulgular yer alıyor.

İkinci olarak, **Kentlerin Görünümü** kısmında ilk defa 81 ilin 6 farklı alanda karşılaştırmalı göstergelerine dayanan bulgular var: Demografi, ekonomi, eğitim, sağlık, hukuk, çevre ve enerji.

Üçüncü olarak, bu yılın odak konusu olan **Kent ve Konut** meselesinde temel bulgular ve öneriler yer alıyor. İnşaat, konut piyasası, konut mülkiyeti ve konutta yaşam başlıklarında 81 ilin göstergelerine binaen hazırlanan tespitler bu kısımda.

Bir Bakışta Türkiye

Nüfus & Sosyal Gruplar

Bulgu: Türkiye’de doğurganlık hızı Avrupa ülkeleri seviyesine indi (%1,62). Doğum yapan annelerin ortalama yaşı (29,2) ve yaşlı bağımlılık oranı ise artış halinde (%14,5). Yakın gelecekte orta yaş gruplarında yoğunlaşan bir demografik yapının olacağını öngörmek zor değil.

Öneri: Demografik yapı yaşlanırken yaşlıların ihtiyaç duyduğu sağlık hizmetlerinin yanı sıra toplumsal hayata aktif katılım, bilhassa metropollerde aktif yaşlanma ihtiyacı yapısal düzenlemeler gerektiriyor. Yaşlı yoksulluğunu azaltmak da en önemli politika gündemlerinden biri olmalı.

Bulgu: Yoksul çocuk oranı sürekli artarak 2011’den beri en yüksek seviyeyi gördü (%32,7).

Öneri: Yoksulluk sınırı altında yaşayan çocukların il ve ilçe düzeyinde belirlenmesi, sosyal yardımların veri temelli yapılandırılması ve çocukların yoksulluk döngüsünden çıkmasının sağlanması elzem.

Ekonomi, Çalışma Hayatı & Eşitsizlik

Bulgu: Konuta erişim geniş toplum kesimleri için ciddi seviyede zorlaştı. Üç sene önce hanehalkı yıllık gelirinin 6 katı olan ortalama konut fiyatı 2022’de 19,8 katı oldu.

Öneri: Anayasal bir hak olan barınma ihtiyacının, bilhassa şehir merkezlerinde yaşayan aileler için uygun ve adil şekilde giderilmesi adına konut piyasasının esaslı bir şekilde yeniden yapılandırılması her şeyden önemli.

Bulgu: Türkiye’de ekonomik eşitsizlik artıyor. İşverenlerin geliri istihdamdaki herkesin ortalama gelirinin 3,5 katı oldu. Gini katsayısı 2005’ten bu yana en yüksek seviyeye ulaştı (0,415). Yoksulluk oranı %20’nin altına inmiyor. Mutlu nüfus oranı da %50’nin üstüne çıkmıyor.

Öneri: Sosyal transferler en düşük gelir grupları için telafi edici olduğu için sürmeli. Ancak yoksulluğun ve eriyen alım gücünün ekonomik mal ve hizmetlere erişimi zorlaştırdığı gibi, toplumsal, kültürel ve siyasi bir dizi mahrumiyet ve kutuplaşma doğurduğu da her politikanın kalkış noktası olmalı.

Bulgu: Yükseköğretim mezunlarının önemli bir kısmı düşük nitelikli işlerde çalışıyor (%42,6). 15-24 yaş arası her dört gençten biri ne eğitimde ne istihdamda. Üniversite diploması olan çalışanların iş gelirleri giderek ortalama kazanca yaklaşıyor. Eğitim seviyesi giderek artan işgücünün hem kazanç hem konum anlamında karşılığını bulamaması ciddi bir çelişki.

Öneri: Eğitimle istihdam arasındaki mevcut asimetrinin krize dönüşen boyutları üzerine politika geliştirmek şart. Türkiye’de çalışma ilişkileri ve meslekler, genç kuşakların sosyal hareketliliğinin önünü açmalı. İş ve meslek sahibi olmanın hem maddi hem simgesel getirileri adil ve tatmin edici olmalı.

Hanehalkı & Aile

Bulgu: Türkiye’de bir haneyi paylaşan ortalama kişi sayısı azalıyor (3,17). Tek kişilik hanelerin oranı (%19,4) ve tek ebeveyn ile çocuklardan oluşan hanelerin oranı ise artıyor (%10,3). Hanehalkı geliriyle temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlananların oranı ciddi bir seviyede (%50,7).

Öneri: Hem küçülen hem çeşitlenen hanehalkı yapısının başta çalışma ve gelir biçimi olmak üzere temel sosyo-ekonomik imkan ve kaynaklara erişiminin nasıl farklılaştığı ekonomi ve aile politikalarında merkeze alınmalı.

Bulgu: Kadınların ve erkeklerin ilk evlenme yaşı artıyor (25,6 ve 28,2). 2022’de evlilik sayısı ile birlikte boşanma sayısı da arttı (289 bin ve 181 bin). Evlilikten memnun olmadığını ifade eden kadınların oranı (%2,8) erkeklerin (%1,2) iki katından da fazla.

Öneri: Evlenme süreçleri ve aile içi ilişkiler konusunda nitelikli yardım ve destek konusunda toplumsal ihtiyaçların yükseldiğini görüyoruz. Ayrıca çocuğun aile içindeki rolü ve boşanma süreçlerinde çocukların konumu meseleleri de sağlıklı toplumsal düzenlemeler gerektiriyor.

Eğitim

Bulgu: Okul öncesinde her 5 öğrenciden 1’i özel okulda okuyor ve bu oran artış eğiliminde. Bu, bilhassa metropollerde daha yüksek seviyede.

Öneri: Ebeveynlerin istihdama giderek daha çok katıldığı bağlamda, okul öncesi eğitimin hem alım gücü düşük aileler için de erişilebilir olması hem de nitelikli ve denetlenebilir şekilde yapılması şart.

Bulgu: Yükseköğretim mezunu nüfus oranı en yüksek seviyede (%23,6). Bu oran sadece on sene önce yarısı kadardı. Eğitimli nüfus arttıkça gelir, aile, hayat tarzı, siyaset ve bilgiyle kurulan ilişki de yoğun şekilde dönüşüyor ve dönüşmeye devam edecek.

Öneri: Hem istihdam piyasaları hem kamu hizmetleri Türkiye’nin giderek artan eğitimli yeni kuşaklarına uygun şekilde yönetilmeli ve uyarlanmalı. Ayrıca, yükseköğretimin son on beş yılda genişlemesi ve topluma açılması artık kalite bakımından derinleşmeyle sürdürülmeli.

Bulgu: Yükseköğretimde yabancı uyruklu öğrenci sayısı 300 bini geçti. On sene önce bu sayı 43 bin civarındaydı. Türkiye uluslararası bir yükseköğretim merkezi olma potansiyeline sahip.

Öneri: Türkiye’nin hem eğitim ve araştırma hem de nitelikli işgücü üretme bakımından uluslararası potansiyelini gerçekleştirmesi için üniversitelerin kalitesi ve kurumsal yönetimi mutlak surette uluslararası düzeye taşınmalı.

Sağlık & Hukuk

Bulgu: Türkiye diğer ülkelere kıyasla, sağlık kurumlarına kişi başı başvuru sayısı bakımından hayli yüksek, ancak kişi başına düşen hekim sayısı bakımından hayli düşük seviyede.

Öneri: Sağlık hizmetleri arzı doğru ve nitelikli şekilde, bölgesel ve demografik farklılıkları kriter olarak planlanmalı. Sağlık personeli içinde en önemli konumda olan hekimlerin görev yeri ve uzmanlık dağılımları ihtiyaca göre doğru yönetilmeli.

Bulgu: Hukuk hizmetlerine talep her sene artarken adli işlemlerin makul sürede tamamlanması önemli bir sorun. Ayrıca hakimlerin %27'si, savcılarının ise %35'i son beş yılda mesleğe girmiş durumda.

Öneri: Yargısal süreçlerin hem süresi optimize edilmeli hem de yargı personelleri nicelik ve nitelik yönünden yukarı çekilmeli. Toplumun yargıya güveninin inşası bu noktadan başlatılmalı.

Kır & Göç

Bulgu: Belde ve köylerde yaşayan nüfus içinde çocuk oranı %20'nin altına indi, yaşlı oranı ise %20'ye yaklaştı.

Öneri: Kırsal yerleşimlerde temel sağlık hizmetleri başta olmak üzere sosyal hak ve imkanlara erişimin, demografik dönüşüm dikkate alınarak planlanması gerekiyor.

Bulgu: Türkiye'de hem iller arası göç hem dış göç giderek yoğunluk kazanıyor. 2022'de 2,8 milyon kişi iller arasında göç etti. İstanbul'un net göç hızı eksi değerde. Türkiye'den 139 bin Türk vatandaşı yurtdışına, 400 bin yabancı da Türkiye'ye göç etti.

Öneri: Türkiye'nin göç politikası bilgi ve araştırma temelinde, müstakil bir bakanlığın koordinasyonunda, sosyo-ekonomik ve kültürel boyutlarıyla birlikte, entegrasyon ve kazanım odaklı şekilde yürütülmelidir.

Yaşam, Kültür & Medya

Bulgu: Türkiye'de turizm sektörü salgından bu yana hızla büyürken hanehalkının kültürel ürün ve hizmetlere erişimi alım gücü nedeniyle aşıyor.

Öneri: Kültür politikaları toplumun geniş kesimlerinin değer ve ihtiyaç dünyasına göre şekillenmeli; kültür ve sanata erişim sadece Batıyla uyumlu beğeni kalıplarıyla ve üst gelir gruplarıyla sınırlı olmamalı.

Bulgu: Toplumun internet ve dijital araçlara rağbeti yüksek. 10 haneden 9'unda genişbant internet erişimi var. Toplumun %73,9'u kamu kurumlarıyla iletişimde interneti kullanıyor. Diğer yandan televizyon izleme süresi günde 273 dakikayla halen yüksek seviyede. Bilişim işletmelerinin net geliri 2022'de 130 milyar TL'yi aştı.

Öneri: Türkiye iletişim ve medya teknolojilerinin sadece tüketicisi değil, üreticisi olmalı. Ayrıca öğrenciler ve gençler başta olmak üzere geniş toplum kesimlerinin bu hizmetlere erişiminde kalite yükselmeli, fiyatlar uygun seviyede olmalı.

Kentlerin Görünümü

- **Bulgu:** Kocaeli, Tekirdağ, Bursa ve Yalova başta olmak üzere Marmara illeri son on yılda sürekli göç aldı ve yüksek bir nüfus artış hızına sahip oldu. Yakın gelecekte sadece İstanbul'un değil, bu bölgenin demografik yoğunluğunu ve beraberinde getirdiği konuları tartışacağız.
Öneri: İstanbul ve civarındaki illerde eğitim ve istihdam piyasaları demografik yoğunlaşma dinamiğine göre araştırılmalı ve yapılandırılmalı. İç göçün bu şehirlere getirdiği ekonomik ve kültürel boyutlar daha yakından incelenmeli.
- **Bulgu:** Türkiye'de ortalama eğitim süresi giderek artıyor (9,2 yıl) ve bu artışta en büyük etken yükseköğretimin yaygınlaşması. Bu süre Güneydoğu illerinde henüz daha düşük ancak on yıl önceye göre ortalama eğitim süresi en çok artış yaşayan iller de bu bölgede. Okullaşma dinamiğinin en çok bu bölgede toplumsal entegrasyonu hızlandırdığını görmek gerekiyor.
Öneri: Toplumun eğitime erişimi artarken istihdam piyasalarının da yükselen eğitim sermayesine göre genişlemesi gerekiyor. Bilhassa eğitimde geçirilen sürenin hızlı arttığı Güneydoğu illerinde eğitimli yeni kuşakların iş ve meslek piyasalarında karşılığını bulması şart.
- **Bulgu:** Son on yılda okullaşma sürecinin önemli bir boyutu okul öncesi eğitimin çok hızlı yükselmesi oldu. Nüfusu görece az olan şehirlerde kamu kurumlarının kapasitesi bu talebi bir ölçüde karşılarken büyükşehir merkezlerinde öze giden öğrenci oranı daha fazla. İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa'da okul öncesi kademede öğrencilerin %30'undan fazlası özel okullarda.
Öneri: Giderek artan bir ihtiyaç olan okul öncesi eğitimde eşitsizliklerin derinleşmesi tehlikesi var. Okul öncesi eğitimin hem ücret hem içerik bakımından piyasa aktörlerinin takdirine bırakılmaması gerekiyor.
- **Bulgu:** Eğitim sisteminin giderek artan toplumsal talep karşısında nicel ve nitel yeterliliği hayati önemde. Hem İstanbul ve Bursa başta olmak üzere büyükşehirlerde hem de Şanlıurfa gibi Güneydoğu illerinde öğretmen ve derslik başına öğrenci sayıları yüksek.
Öneri: İlköğretim ve ortaöğretimde öğretmen personel ve altyapı kapasitesinde şehir ve bölge odaklı iyileştirmelerin yapılması elzem görünüyor. Eğitimin bu kademelerinde yaşanan eşitsizlikler, sonraki kademelerde ve çalışma hayatında kümülatif bir dezavantaja dönüşmemeli.
- **Bulgu:** İl nüfusuna oranla yükseköğretim öğrencisi sayısı bakımından Karabük, Bayburt, Isparta, Gümüşhane ve Burdur ilk sıralarda yer alıyor.
Öneri: Bu görece küçük illerin, sadece bir eğitim durağı olmaması, işgücü piyasalarının da bu yoğunlaşmaya uygun şekilde gelişmesi ve üniversitelerin kent ekosistemi içinde yapılanması gerekiyor.
- **Bulgu:** Hekim sayısı, yatak sayısı ve ameliyat sayısı gibi temel sağlık göstergelerinde Erzurum, Konya, Elazığ, Samsun gibi şehirler kendi bölgelerinde öne çıkıyor ve civar illerdeki sağlık hizmeti ihtiyacını çekiyor. Ancak bilhassa nüfusa oranla uzman hekim sayısında bölgeler arası ve bölge içi eşitsizliklerin daha derin olduğu görülüyor.
Öneri: Sağlık hizmetleri illerin demografik ve ekonomik yapısına göre planlanmalı, sağlığa erişimde coğrafi eşitsizlikler başta uzman hekimlerin dağılımı olmak üzere dikkate alınmalı. Sağlık Bakanlığının personel dağılım cetveli, sağlık hizmeti talebinin illere göre hem nicel hem nitel anlamda değiştiğini temel almalı.

► **Bulgu:** Bütün Türkiye’de hukuka yönelik toplumsal talep artıyor. Nüfusa oranla ilk derece mahkemelerdeki dosya sayısında Edirne, Antalya, Kilis, Ankara, Muğla, Artvin, Uşak ve Tunceli öne çıkan şehirler. Savcılıktaki dosya sayısı on yıl önceye göre en çok artan şehirlerse Güneydoğu bölgesinde.

Öneri: Hukuk hizmetlerinin ve yargısal süreçlerin, şehir ve bölge bazında artan ihtiyaç ve ihtisas alanlarına göre geliştirilmesi ve izlenmesi gerekiyor. Bilhassa avukat sayısının ve alım gücünün görece düşük olduğu illerde adalete erişimi herkes için mümkün kılacak mekanizmalar artırılmalı.

► **Bulgu:** Suçun işlendiği ile göre hükümlü yoğunluğunda İzmir ve Antalya başta olmak üzere Ege ve Akdeniz şehirleri üst sıralarda.

Öneri: Hangi suç türlerinin hangi illerde yoğunlaştığına dair ileri araştırmalara hem yetkili kamu kurumları hem de üniversiteler tarafından öncelik verilmeli.

► **Bulgu:** Kişi başı elektrik kullanımı on yıl önceye göre en çok Mardin, Şırnak, Hakkari, Batman ve Kilis’te arttı. Bu iller genel itibarıyla hava kirliliğinin görece yüksek, doğalgaz kullanan nüfus oranının görece düşük olduğu iller.

Öneri: Şehirleşmenin görece geç ama hızlı yaşandığı illerde yaşam kalitesi ve çevre şartlarının sıhhati önemli bir mesele haline geliyor. Bu da çevreyle altyapıyı bütünlüklü değerlendiren bir şehirleşme politikası gerektiriyor.

Kent ve Konut

Bulgular

- İnşaat sektörünün istihdamdaki payı son beş yılda düşse de sektörün hacmi ve yapılan konut sayısı artış halinde. 2020'den beri her yıl 1,5 milyona yakın konut satılıyor.
- Hem girdi maliyetlerinde artış hem de talebin yüksek seyretmesi nedeniyle konut fiyatları da artıyor. 2023'te konut fiyat endeksi 2017'ye göre 10 kat arttı. Salgın sonrası konut fiyatlarında yaşanan patlamanın ardından enflasyonla birlikte 2022'de ilk kez Türkiye genelinde satılık konutların m² fiyatı asgari ücretin iki katına çıktı. 2023 Aralık ayında ortalama bir konut fiyatı asgari ücretin 241 katına tekabül ediyor.
- 2019'a kadar konut satışlarının %47'si yeni konutlar olurken bu tarihten itibaren ilk el satışlar %30'a indi.
- 2013 yılına kıyasla konut satışının oran olarak en çok arttığı beş il Bingöl, Hakkari, Muş, Bitlis, Kars. Bu illerde şehir merkezinde geç ama yoğun bir nüfus yoğunlaşması olduğu görülüyor.
- 2022'de konut satışlarının %4,5'i yabancılara yapıldı. Bu satışların %37'si İstanbul'da, %32'si ise Antalya'da gerçekleşti. Özellikle Alanya'da konut fiyatları Antalya'nın üzerinde. Konut satın alan yabancılar arasında %24 ile Rus vatandaşları en yüksek orana sahip.
- Satılık konut fiyatları 2021'den bu yana iki senede 5 kat artarken kira fiyatları da 4,2 kat arttı. En yüksek kira fiyatları Muğla ve Antalya'da görülüyor. Aralık 2023 itibariyle Türkiye genelinde kiralık fiyatı 14.288 TL, İstanbul'da ise 15.455 TL. İstanbul'da kira fiyatları Kasım ayında bir önceki yılın aynı ayına göre %84 arttı.
- Son on yılda Türkiye genelinde ev sahibi olan hanehalkı oranı %67,3'ten %60,7'ye geriledi. Sadece Tokat, Burdur ve Aksaray'da bu oran %70'in üstünde. Son on yılda ev sahibi olanların oranı yalnızca Tunceli, Bolu ve Ankara'da yükseldi, diğer bütün illerde geriledi. En ciddi gerileme %70'ten %49'a Batman'da oldu.
- Türkiye genelinde kiracı oranı %27,6 ancak bu oran İstanbul'da %37. Batman, Gaziantep, Antalya, Ankara, Hakkari, Yalova ve İzmir'de de %30'un üstünde. Kiracı oranının en düşük olduğu illerse Ardahan, Tokat, Bartın, Rize ve Düzce. On yıl önceye göre kiracı oranında en çok artış Güneydoğu illerinde yaşanıyor.
- Depremden doğrudan etkilenen illerde kira fiyatları Türkiye geneline göre yüksek seyrediyor. 2023 Temmuz ayı itibariyle bir önceki yıla göre Hatay'da 2,4, Malatya'da 2,1, Osmaniye ve Kahramanmaraş'ta 1,8 kat arttı. Kira fiyatlarının Elazığ'da 2,8 kat artmasında da depremin yol açtığı göçün etkisi büyük.
- Ev sahiplerinin %28,5'i hanenin toplam geliriyle gerekli harcamaları yapmakta zorlanırken bu oran kiracılar arasında %37,8'i buluyor.
- Türkiye'de nüfusun %47,4'lük büyük bir kısmı bina yaşı 23'ü geçmeyen görece yeni konutlarda yaşıyor. Şehirleşme ve okullaşmayla birlikte kiracı oranının da son on yılda hızla yükseldiği Güneydoğu illerinde bu oran %60'ın üstünde.
- Türkiye'de mevcut konutlarda ikamet süresi ortalama 14 yıl. Ankara'da 9,7 olan bu değer İstanbul'da 11,4 yıl. Şehirleşmenin geç ve hızlı yaşandığı Güneydoğu illerinde de 11 civarında. Genel olarak Ege ve İç Batı Anadolu illerinde aksine daha uzun bir ikamet süresi var.
- Marmara bölgesindeki şehirlerde ekseriyetle %60'ın üstünde bir oranla ısınmak için kat kaloriferi kullanılırken Karadeniz ve Güneydoğu illerinde hanelerin %70'e yakını soba kullanıyor.
- Türkiye'de binanın izolasyonu nedeniyle ısınamadığını söyleyen hanehalkı oranı %32,7. Ayrıca hanehalklarının %31,6'sı da yine yapı nedeniyle sızdıran çatı, nemli duvar, çürümüş pencere gibi sorunlardan muzdarip olduğunu ifade ediyor.

İstanbul'da Konut

- İstanbul en yüksek konut fiyatlarının görüldüğü şehir. İstanbul'da ortalama bir konut fiyatı 2023 yılının Kasım ayında 4 milyon TL'yi aştı. 2023'te satılık konutların m² fiyatı Türkiye genelinde asgari ücretin 2,6 katıyken, İstanbul'da 3,8 katına yükseldi.
- İstanbul'da konut satışı son üç yıldır 260 bin civarında seyrediyor. 2022'de en çok konut satışı 36.315 ile Esenyurt'ta gerçekleşti. Beylikdüzü 13.417 konut satışıyla ikinci, Başakşehir ise 10.887 konut satışıyla üçüncü sırada. 2015'e göre konut satışı en çok artan ilçeler ise Sultanbeyli, Zeytinburnu ve Esenler.
- İstanbul'da ev sahibi oranı 2011'e göre %8 azaldı. Güncel verilere göre İstanbul %52,6 ile ev sahibi olan hanehalkı oranında, Batman'dan sonra en düşük ikinci il. 2014'ten bu yana İstanbul'da 2 milyon 300 binin üstünde konut satılmış olmasına rağmen kiracı oranı giderek artıyor.
- İstanbul'da ortalama kira bedeli 2021'de asgari ücreti geçti ve 2023 Kasım itibarıyla asgari ücretin 1,5 katı. En yüksek kira bedeli olan ilçeler 45 bin TL ile Sarıyer, 39 bin TL ile Beşiktaş ve 32 bin TL ile Kadıköy. 2023'te İstanbul'da kira fiyatları bir yıl önceye göre %84,3 arttı ancak öteden beri görece düşük kira bedelleri olan çevre ilçelerinde bu oran %100'ün üstünde. İstanbul'un hemen her ilçesinde ikamet etmek artık görece yüksek bir kira ödemeyi gerektiriyor.
- İstanbul'da hanelerin %55'i 2000 öncesinde yapılmış binalarda ikamet ediyor. Yine hanelerin %55'i 6 ve üstü katlı binalarda yaşıyor. Deprem riskinin yanı sıra bu durum günlük hayatı da doğrudan etkiliyor: Türkiye'de hanehalklarının %14,6'sı, İstanbul'dakilerin ise %21,7'si konutlarının yeterli gün ışığı almamasından şikayetçi.
- Türkiye'de ortalama konut büyüklüğü 112,6 m²; İstanbul'da ise 98 m². İstanbul'da oturduğu konutta kullanım alanının yeterli olmadığını düşünen hanehalkı oranı %82,6. En büyük konut alanı ise İç Anadolu ve Güneydoğu bölgelerinde.

Öneriler

- Konut piyasasında fiyatların son üç yıldaki artışı geniş toplum kesimlerinin ev sahibi olmasını zorlaştırıyor. Konut kredileri ve sosyal konut planları, gelir diliminde en aşağıda olan haneler temel alınarak yapılandırılmalı. Konuta erişim, Türkiye’de sosyo-ekonomik eşitsizliklerin başat bir fay hattına dönüşmemeli.
- İlk el konutların, zaten mülk sahibi olanlar için sadece yatırım aracı olmaktan çıkarılması ve konut mülkiyetinde adalet ve hakkaniyet temelinde bütüncül bir politikanın kurulması şart. 2000 öncesinde yapılmış binalarda oturanların yeni konutlara geçmesi ve yapıların fiziki şartlarıyla ilgili şikayetlerin giderilmesi aciliyet arz ediyor. Eğitim ve istihdama yeni gelen genç kuşakların barınma hakkının temini hayati önemde.
- Konut politikaları bölge ve il bazında değişen dinamikleri veri temelli şekilde takip etmeli, talep ve ihtiyaçları dikkate almalı. Konut piyasası, konut mülkiyeti ve konutta yaşam olguları toptancı değil ayrıntılı ve odaklı araştırmalara dayanan bir yaklaşım gerektiriyor. Bunun için Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması gibi yürütülen anketlerin il bazında tahmin verecek şekilde revize edilmesi mümkün.
- İstanbul’da konut meselesinde birçok sorun iç içe geçmiş durumda. İstanbul, Avrupa metropollerine gibi kira bedellerinin, kiracı oranının ve eski konut stokunun yüksek olduğu bir şehre dönüşmek üzere. İstanbul’la ilgili her politika konut meselesinden başlamalı.
- Şehirleşme, okullaşma, kiracı oranı ve işgücünün son on yılda hızlı bir gelişim arz ettiği Güneydoğu illerinde konuta erişim özel politikalar gerektiriyor. Bu bölgenin sosyo-ekonomik refahı ve entegrasyonu kent ve konut şartlarının iyileştirilmesinden geçiyor.
- Deprem bölgesinde kira fiyatlarının Türkiye genelinden daha hızlı artması, kısa vadede bu bölgedeki dar gelirli için ciddi hak mahrumiyetleri doğururken uzun vadede adil bir şehir hayatının altını oyuyor. Deprem bölgesinde konut meselesi proaktif şekilde yönetilmeli.

BİR BAKIŞTA TÜRKİYE

Nüfus

Hanehalkı

Aile

Sosyal Gruplar

Eğitim

Ekonomi

İşgücü ve İstihdam

Çalışma Hayatı ve Meslekler

Refah ve Eşitsizlik

Sağlık

Hukuk

Kır

Göç

Yaşam ve Kültür

Medya ve İletişim

Nüfus

Türkiye’de nüfus artmaya devam ediyorken nüfus artış hızı azalma halinde. Nüfus artış hızı 2022’de binde 7,1 olarak kaydedildi. Bunun arkasındaki temel neden doğurganlık hızının tarihte hiç olmadığı kadar düşük seviyeye inmiş olması. 1,62 ile Türkiye, Avrupa ülkelerinin ortalama doğurganlık hızına inmiş durumda. Kadınların, özellikle genç kadınların eğitim ve istihdama daha yüksek oranlarda ve daha uzun süre katılımı evlenme ve çocuk doğurma yaşını da ileriye taşıyor.

Yakın gelecekte orta yaş gruplarında yoğunlaşan bir demografik yapının olacağını söylemek zor değil. Nitekim yaşlı bağımlılık oranı da 2010’dan bu yana sürekli artış halinde ve bir süre daha bu şekilde artacak görünüyor. Yaşlıların ihtiyaç duyduğu sağlık hizmetlerinin yanı sıra toplumsal hayata aktif katılım, bilhassa metropollerde aktif yaşlanma ihtiyacı yapısal düzenlemeler gerektiriyor.

%1,62

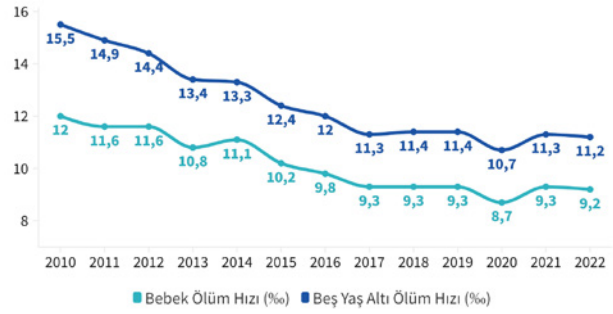
Doğurganlık hızı 2022’de tarihin en düşük seviyesini gördü.

29,2

Doğum yapan annelerin ortalama yaşı istikrarlı şekilde artıyor.

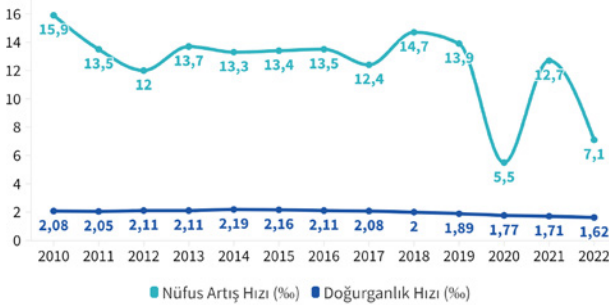
%14,5

65 yaş ve üstü bağımlılık oranı en yüksek seviyeye çıktı.

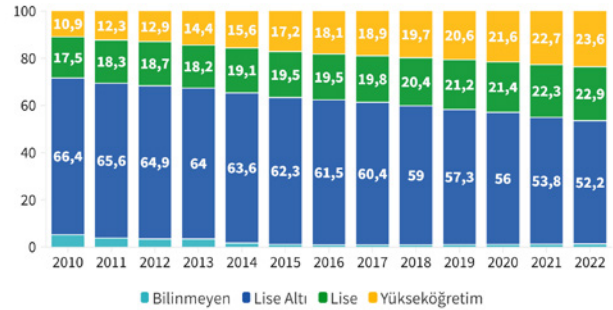
Grafik 2. Bebek Ölüm Hızı ve Beş Yaş Altı Ölüm Hızı (%o, 2010-2022)

Kaynak: TÜİK, Ölüm ve Ölüm Nedenleri İstatistikleri 2022

Grafik 1. Nüfus Artış Hızı ve Doğurganlık Hızı (%o, 2010-2022)

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) 2022; TÜİK, Doğum İstatistikleri 2022

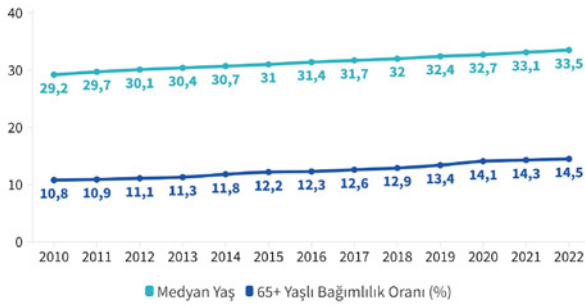
Grafik 3. Eğitim Düzeyine Göre Nüfus (%o, 2010-2022)

Kaynak: TÜİK, Eğitim İstatistikleri 2022

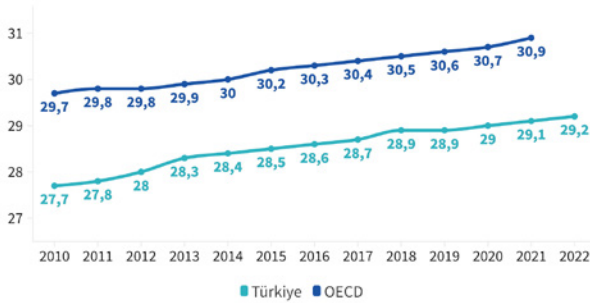
Sağlık alanında son yirmi yılda yapılan önemli reformların bir sonucu şüphesiz temel nüfus göstergelerine yansıyor. 2010 yılında binde 12 olan bebek ölüm hızı, 2022 itibariyle 9,2 olarak kaydedildi. Benzer şekilde aynı süreçte beş yaş altı ölüm hızı da sürekli azalarak binde 15,5'ten 11,2'ye indi. Bunlar önemli gelişmeler olmasına rağmen bu alanda Türkiye hala OECD ve AB ortalamasının gerisinde. Sağlık kuruluşlarına, aşı ve ilaca, aynı zamanda tıbbi bilgi ve uygulamalara erişim kolaylaştıkça Türkiye'de çocuk nüfusun eskiye göre daha sağlıklı bir hayata kavuştuğu açık.

Eğitim alanında gerçekleşen yenilikler, her düzeyde eğitime erişime imkan sağlıyor. Bu durum, lise ve yükseköğretim mezunu nüfus oranını da artırdı. 2022 verilerine göre lise mezunu nüfusun tüm nüfusa oranı 22,9 olarak kaydedilirken, bu oran yükseköğretim mezunu nüfusta 23,6 seviyesine çıktı. Özellikle Türkiye'nin dört bir yanında sayısı artan lise ve üniversitelerin bu oranın yükselmesine katkısı oldukça aşikar.

Grafik 4. Medyan Yaş ve 65+ Yaşlı Bağımlılık Oranı (% , 2010-2022)

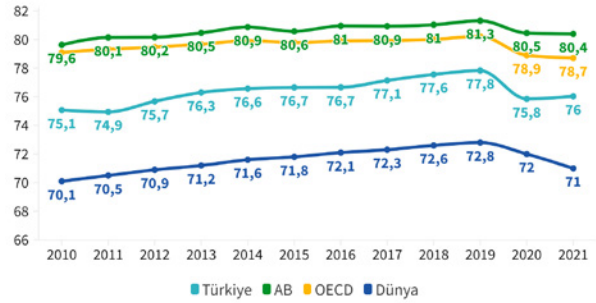
Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) 2022

Grafik 5. Doğum Yapan Annelerin Ortalama Yaşı (2010-2022)

Kaynak: TÜİK, Doğum İstatistikleri 2022

%9,2	2021'de artış gösteren bebek ölüm hızı 2022'de tekrardan düşme eğilimi gösterdi.
%23,6	Yükseköğretim mezunlarının nüfusa oranı tarihin en yüksek seviyesine ulaştı.
33,5	Türkiye'de ortalama yaş 2022 itibariyle en yüksek seviyede.

Grafik 6. Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi (2010-2021)

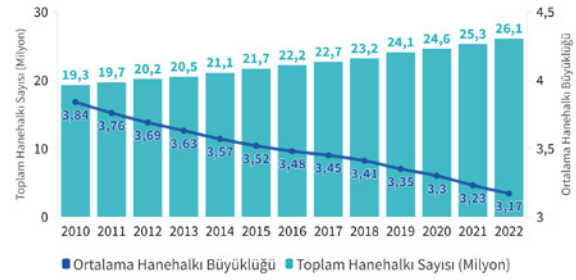
Kaynak: Dünya Bankası, Life Expectancy at Birth

Hanehalkı

2022 yılında 26,1 milyona ulaşan toplam hanehalkı sayısı son on yılda %29,2 oranında yükseldi. Ortalama hanehalkı büyüklüğü ise azalma eğilimi gösteriyor. 2022 yılı itibariyle ortalama hanehalkı büyüklüğü 3,17 kişiye geriledi. Bu sayı, son on iki yılda ortalama bir hanehalkında yaklaşık bir kişilik azalmanın meydana geldiğini ifade ediyor. Sosyal ve ekonomik değişkenlere bağlı olarak ortaya çıkan bu durum, evlenme yaşının artması, doğurganlık hızında yaşanan azalma ve kadınların iş ile eğitim kariyerleri doğrultusunda geç anne olmalarıyla da ilgili.

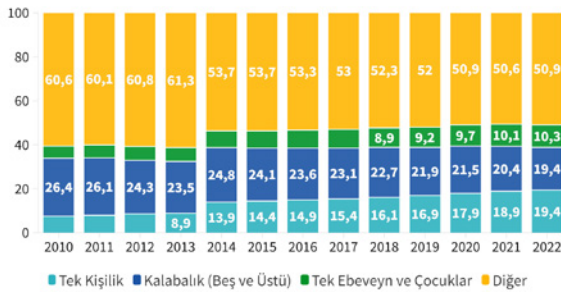
Eğitim hayatının insan hayatındaki yeri, şehir yaşamının artan bireyselleşmeye etkisi ve aile hayatının dönüşen dinamikleri bireylerin hanehalkı tercihleri üzerinde oldukça belirleyici. Nitekim tek kişilik hanehalkı oranı ve çocuklarıyla yaşayan yalnız ebeveyn oranı 2022 yılında da artış gösterdi. Bütün bunlar ortalama hanehalkı büyüklüğündeki azalışı açıklar nitelikte. 2022 yılı itibariyle tek kişilik hanehalkı oranı %19,4'e, tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan ailelerin oranı ise %10,3'e yükselmiştir. Bunun yanı sıra 2022 yılında beş ve

26,1 Milyon	<i>Toplam hanehalkı sayısı 26,1 milyona en yüksek seviyeye ulaştı.</i>
3,17	<i>Ortalama hanehalkı son on yılda azalarak üç kişiye yaklaştı.</i>
%19,4	<i>2022 itibariyle her on kişiden yaklaşık ikisi yalnız yaşıyor.</i>

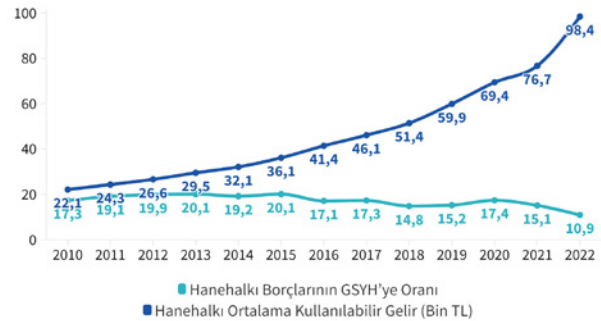
Grafik 8. Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü ve Toplam Hanehalkı Sayısı (2010-2022)

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2022

Grafik 7. Hanehalkı Tiplerinin Dağılımı (% 2010-2022)

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi; İstatistiklerle Aile 2022

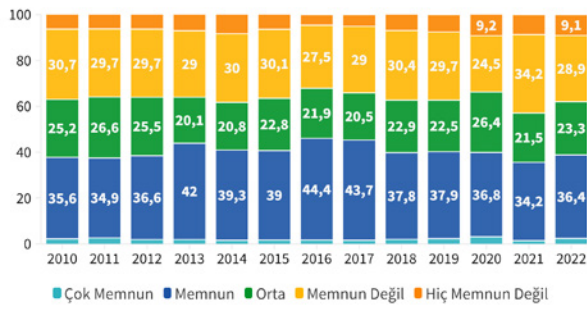
Grafik 9. Hanehalkı Borçlarının GSYH'ye Oranı ve Hanehalkı Ortalama Kullanılabilir Geliri (IV. Çeyrek Bazlı, 2010-2022)

Kaynak: T.C. Merkez Bankası Finansal Hesaplar Raporu 2022; TÜİK, Gelir Dağılımı İstatistikleri 2022

üzeri kişiden oluşan kalabalık hanehalklarının oranı %19,4'e geriledi. Bu durum, doğurganlık hızının azalması ve eğitim ve istihdama katılım oranının artmasıyla birlikte ailelerin küçülmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkıyor.

Ülke refahının görünür hale geldiği hanehalkları, ekonomik yapıdan ayrı düşünülemez. Son yılların güvensiz ekonomik ortamında hanehalklarının daha az borçlandığı söylenebilir. 2022'de hanehalkı borçlarının Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'ya (GSYH) oranı %10,9'a geriledi. Büyük borçlardan kaçınan hanehalklarının hanehalkı gelirinden memnuniyet oranı arttı. 2022 yılı itibarıyla hanehalkı gelirinden çok memnun olanların oranı %2,4, memnun olanların oranı %36,4, orta memnun olanların oranı %23,3'e yükseldi. Gelirinden memnun olmayan hanehalklarının genel oranı ise %38'e düştü. Bununla birlikte, Yaşam Memnuniyeti Araştırması'na göre hanehalkı geliriyle temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanan ve çok zorlananların oranı %50,7. Bu da iki hanehalkı gelirinin zorlandığı anlamına geliyor.

Grafik 10. Hanehalkı Gelirinden Memnuniyet Düzeyi (% , 2010-2022)

Kaynak: TÜİK, Yaşam Memnuniyeti Araştırması 2022

%10,3

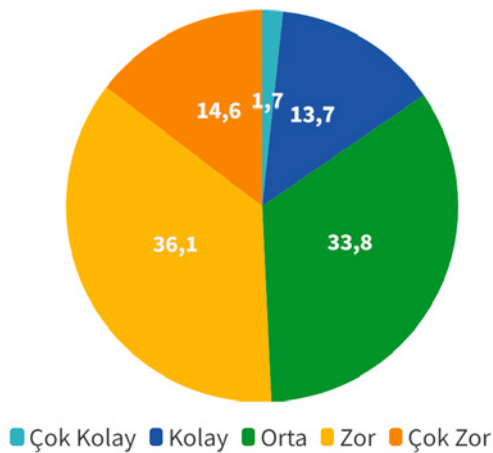
Tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan çekirdek ailelerin oranı tarihin en yüksek seviyesine ulaştı.

%10,9

Hanehalkı borçlarının GSYH'ye oranı düşüş halinde. 2022'de en düşük seviyeyi gördü.

%50,7

Hanehalkı geliriyle temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanan hanelerin oranı ciddi düzeyde.

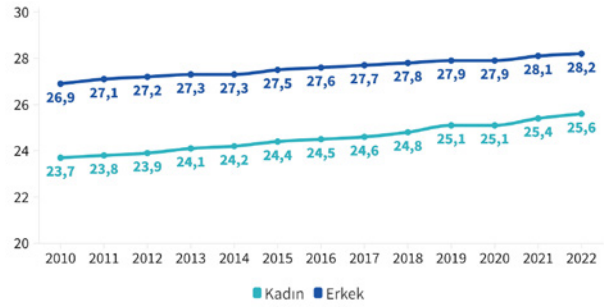
Grafik 11. Hanehalkı Geliriyle Temel İhtiyaçları Karşılama Zorluğu (% , 2022)

Kaynak: TÜİK, Yaşam Memnuniyeti Araştırması 2022

Sosyal ve ekonomik etmenler aile dinamikleri üzerinde belirleyici. Salgının etkisiyle 2020’de aniden azalan evlilik sayısı, son iki yıldır artış eğiliminde. 2022’de evlilik sayısı salgın öncesindeki son sayının da üzerine çıkarak 574 bine yükseldi. Bununla birlikte, Türkiye’de evlilik dinamiklerinin toplumsal dönüşüme bağlı olarak şekil aldığı bir diğer gerçek.

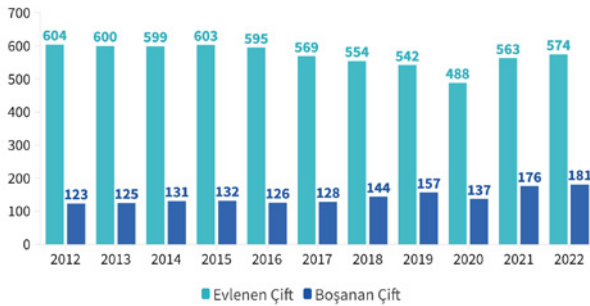
Eğitim ve istihdama katılımın yaygınlaşması bireylerin evlilikle ilgili kararlarını etkiliyor. Aile Yapısı Araştırması’nda hem kadınların hem erkeklerin %30’u eğitim hayatı nedeniyle evlenmeyi düşünmediğini söylemiştir. Ortalama eğitim süresinde artış ve kadınların istihdamda daha çok yer alması gibi etkenlerle evlilik yaşı giderek yükseliyor. Kadın ve erkeklerin ilk evlenme yaşlarındaki yükseliş bunun bir göstergesi. 2022’de kadınların ilk evlenme yaşı 25,6 iken, erkeklerde bu yaş 28,2. Ortalama evlenme yaşı ise kadınlarda 27,7 iken erkeklerde 30,9 oldu.

25,6	<i>Kadınların ortalama ilk evlenme yaşı her geçen yıl artıyor.</i>
28,2	<i>Erkeklerin ortalama ilk evlenme yaşı yükseliyor.</i>
289 Bin	<i>Açılan boşanma davası sayısı son on iki yılın en yüksek düzeyinde.</i>

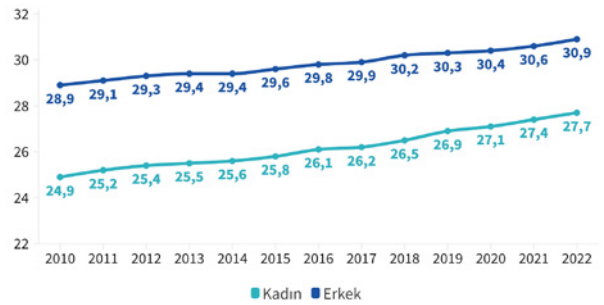
Grafik 13. Cinsiyete Göre Ortalama İlk Evlenme Yaşı (2010-2022)

Kaynak: TÜİK, Evlenme ve Boşanma İstatistikleri 2022

Grafik 12. Evlenen ve Boşanan Çift Sayısı (Bin, 2010-2022)

Kaynak: TÜİK, Evlenme ve Boşanma İstatistikleri 2022

Grafik 14. Cinsiyete Göre Ortalama Evlenme Yaşı (2010-2022)

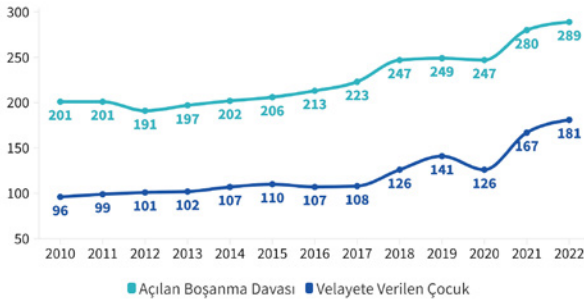
Kaynak: TÜİK, Evlenme ve Boşanma İstatistikleri 2022

Boşanmada da bir artış söz konusu. 2022’de açılan boşanma davası sayısı 289 bin olarak tespit edildi. Buna ek olarak, 2022’de boşanan çift sayısı 181 binle son on iki yılın en yüksek seviyesine ulaştı. Bu süreçte çocuğun velayeti önemli bir konu. 2022’de velayete verilen çocuk sayısı 2010’da bu yana ikiye katlanarak 181 bin oldu.

Evlilikten duyulan memnuniyet aileyle ilgili değerlendirmeler için önemli bir gösterge. Artan boşanma sayılarına rağmen 2019’dan bu yana evliliğinden memnun olmayanların oranı azalma eğiliminde. Evlilikten memnun olmayanların durumu incelendiğinde ise son on iki yıldır erkeklere kıyasla evlilikten memnun olmayan kadınların oranının daha yüksek olduğu görülüyor. 2022 yılında evlilikten memnun olmayan ve hiç memnun olmayan erkeklerin oranı %1,2 olarak kaydedilirken kadınlarda bu oran %2,8.

Evlilikten duyulan memnuniyet aile içerisinde yaşanan sorunlarla ilişkili. Eşle birlikte zaman geçirememeye bu sorunlardan biri. Aile Yapısı Araştırması’nda eşle birlikte zaman geçirememeye nedeniyle sıkıntı yaşamadığını söyleyen erkeklerin oranı %45,8 olurken %31,3’ü soruya cevap vermemiştir. Hiçbir zaman sorun yaşamadığını söyleyen kadınların oranı %41,7; soruyu cevaplamaktan kaçınan kadınların oranı ise %34’tür.

Grafik 15. Açılan Boşanma Dava Sayısı ve Velayete Verilen Çocuk Sayısı (Bin Kişi, 2010-2022)

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Çocuk 2022; Adalet Bakanlığı Adli İstatistikler 2022

181 Bin

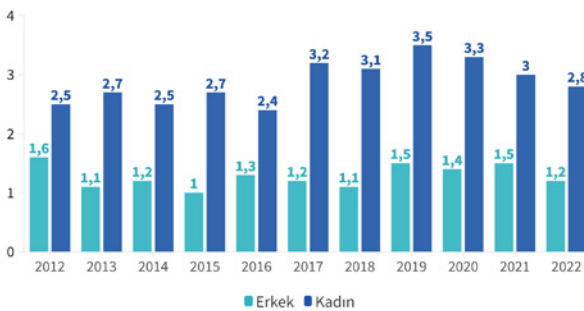
Boşanan çift sayısı 2022’de en yüksek seviyeyi gördü.

%2,8

Evlilikten memnun olmayan ve hiç olmayan kadınların oranı erkeklere kıyasla 2 kat daha yüksek.

%34

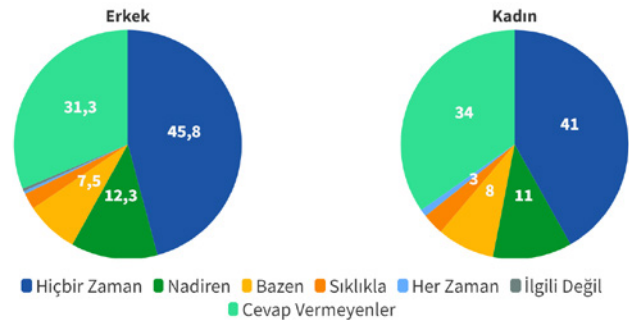
Eşle yaşanan sorunlarda kıskançlıkla ilgili soruyu kadınların %34’ü, erkeklerin %31,3’ü cevapsız bıraktı.

Grafik 16. Cinsiyete Göre Evlilikten Memnun Olmama Oranı (% , 2010-2022)

Kaynak: TÜİK, Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2022

Not: Evlilikten memnun olmayanlar ve hiç memnun olmayanlar toplanarak elde edilmiştir.

Grafik 17. Eşle Zaman Geçirme Sorunu Yaşama Sıklığı (% , 2021)

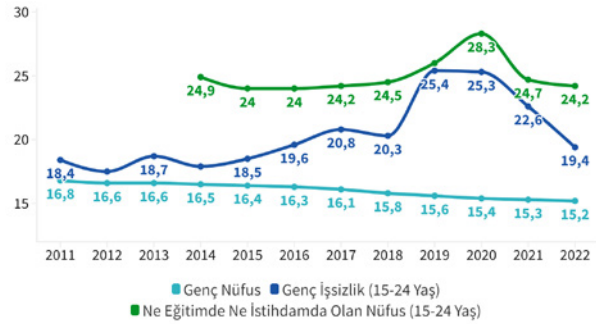
Kaynak: TÜİK, Türkiye Aile Yapısı Araştırması, 2022

Sosyal Gruplar

Toplumu oluşturan çocuk, genç, yaşlı, kadın ve erkek sosyal grupların nüfus içerisindeki payları sosyal ve ekonomik değerlendirmeler için önemli bir konu. 2022’de çocuk nüfusun oranı %26,5’e geriledi. Bu durum özellikle kadınların eğitim ve istihdama katılımının artmasıyla birlikte azalan doğurganlık hızıyla ilişkilendirilebilir. Ek olarak, ebeveynler başta eğitim olmak üzere çocuklarına iyi bir refah düzeyi sağlamak için daha az çocuğa sahip olma eğiliminde.

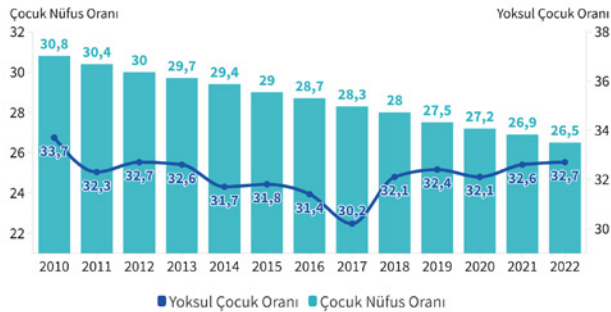
Çocuk nüfus oranındaki gibi, 15-24 yaş arası genç nüfus oranının da yıllar içinde azaldığı görülüyor. 2022 itibariyle genç nüfus oranı %15,2’ye geriledi. Genç nüfusun işsizlik oranı ise 2019’dan bu yana azalarak 2022’de %19,4’e düştü. Genç nüfus oranındaki azalışa paralel olarak genç işsizlik oranının azaldığı söylenebilir. Ayrıca, ne eğitimde ne de istihdamda olan 15-24 yaş grubundaki genç nüfus oranı da azalarak 2022’de %24,2 oldu.

%26,5	Çocuk nüfus oranı sürekli düşüyor.
%32,7	Yoksul çocuk oranı son beş yıldır yükselme eğiliminde.
%15,2	Genç nüfus oranında azalma eğilimi hakim.

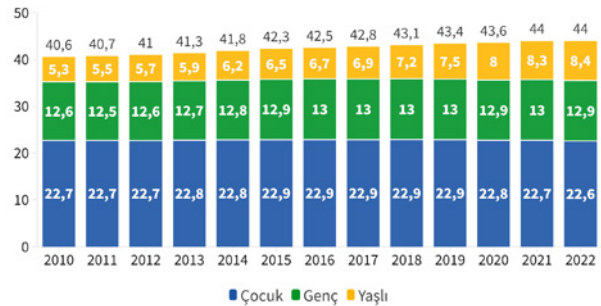
Grafik 19. Genç Nüfus Oranı, Genç İşsizlik Oranı ve Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olan Genç Nüfus Oranı (2010-2022)

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Gençlik 2022; TÜİK, İşgücü İstatistikleri 2022; TÜİK, Hanehalkı İşgücü İstatistikleri 2022

Grafik 18. Çocuk Nüfus Oranı ve Yoksul Çocuk Oranı (% 2010-2022)

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Çocuk 2022; MEDAS, Çocuk Yoksulluğu 2022

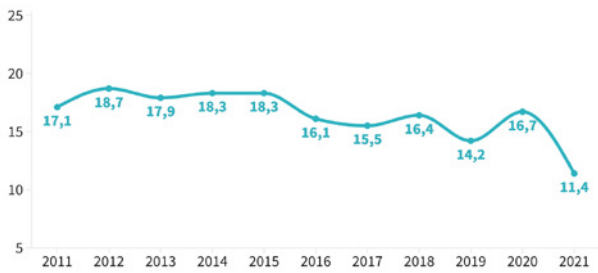
Grafik 20. Çocuk, Genç ve Yaşlı Sayısı (Milyon Kişi, 2010-2022)

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Çocuk 2022; İstatistiklerle Gençlik 2022; İstatistiklerle Yaşlılar 2022

Nüfustaki dönüşümün görünür olduğu bir diğer grup olan yaşlı nüfus giderek yükseliyor. 2022’de 8,45 milyon olan yaşlı nüfusla beraber Türkiye’nin yaşlanma eğiliminde olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte, yaşlı nüfus grubuna yönelik sosyal transferlerin geliştirildiği de bir gerçek. Yaşlı yoksulluk oranı yıllar içine dalgalanan bir görünüm çizse de genel bir düşüş eğilimine sahiptir. 2021’de yaşlı yoksulluk oranı %11,4’e geriledi.

Son dönemde kadınların eğitim ve istihdama katılımındaki artış da dikkat çekiyor. 1980’li yıllardan bu yana kadınların yükseköğretime katılımı istikrarlı bir şekilde artarken 2022’de üniversiteye yeni kayıtlarda kadınların oranı %54’e ulaştı. Ek olarak, kadın istihdam oranında da kayda değer bir artış olduğu görülüyor. 2022’de istihdamdaki kadın oranı %30,4’e yükseldi. Çalışma hayatında daha çok yer almaya başlayan kadınların üst ve orta düzey yönetici pozisyonundaki oranı da genel bir artış eğiliminde. 2022’de bu oran %19,6 ile son dönemin en yüksek oranlarından biri.

Grafik 21. Yaşlı Yoksulluk Oranı (% ,2010-2021)

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Yaşlılar 2021

%19,4

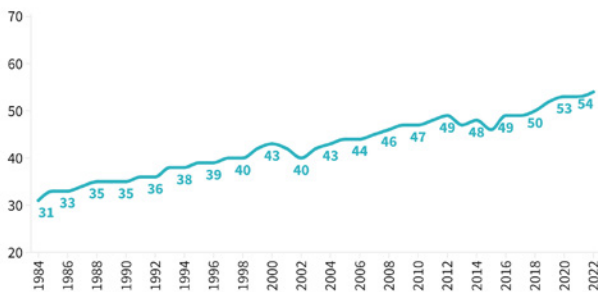
Genç işsizlik oranı 2019’dan bu yana en düşük seviyeye geriledi.

%11,4

Yaşlı yoksulluk oranı son on yıldaki en düşük seviyeyi gördü.

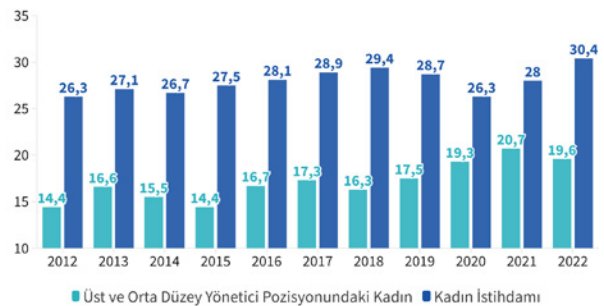
%30,4

Kadın istihdam oranı 2022’de tarihin en yüksek seviyesine çıktı.

Grafik 22. Yükseköğretime Yeni Kayıtlarda Kadın Katılım Oranı (% ,1984-2022)

Kaynak: YÖK İstatistikleri 1983-2022

Grafik 23. Üst ve Orta Düzey Yönetici Pozisyonundaki Kadın Oranı ve Kadın İstihdam Oranı (% ,2010-2022)

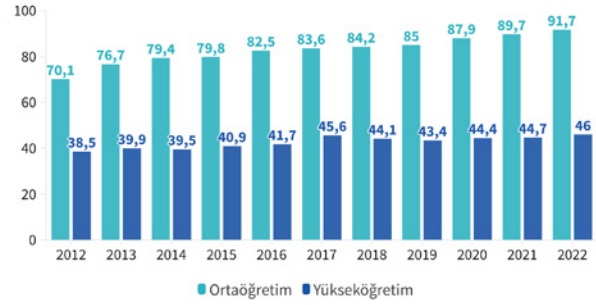
Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri 2022; TÜİK, Hanehalkı İşgücü Araştırması 2022

Eğitim

Eğitim sisteminde son yirmi yıldaki kapasite gelişimiyle birlikte eğitime erişim, ilköğretim ve ortaöğretimde okullaşma, yükseköğretimin yaygınlaşması gibi toplumsal ihtiyaçların büyük oranda giderildiği söylenebilir. Ortalama eğitim süresi son on iki yılda istikrarlı bir artışla 6,5 yıldan 9,2'ye ulaştı. Toplumun neredeyse tamamında ilköğretim ve ortaöğretim düzeyinde net okullaşma sağlandı. Yükseköğretimdeki net okullaşma %48,5'e, brüt okullaşma %126'ya ulaştı. Geline nokta okul öncesi eğitim, eğitimin piyasalaşması, eğitimde bölgesel farklılıklar, yükseköğretimde kalite ve verimlilik başlıca temel tartışma konularını oluşturuyor.

Çocuğun kültürel yatırım konusu olarak önemsenmesi, kadınların çalışma hayatına katılımının artması ve farklı sosyal dinamikler okul öncesi eğitime talebi artırdı. 5 yaş net okullaşma oranı son eğitim yılında %56,9'dan %81,6'ya, 4-5 yaş ise %36,8'dan %55,9'a yükseldi. Bu kayda değer artışa rağmen okul öncesinde diğer kademelere göre erişim düşük ve neredeyse her beş öğrenciden biri özel okula gidiyor. Bu durum okul öncesi eğitim noktasında devlet hizmetinin yeterli olmadığına işaret ediyor.

9,2	2010'dan bu yana ortalama eğitim süresi 3 yıl uzadı.
%18,2	Okul öncesinde yaklaşık beş öğrenciden biri özel okula okuyor.
%48,5	Üniversite çağındaki nüfusun neredeyse yarısı yükseköğretimde.

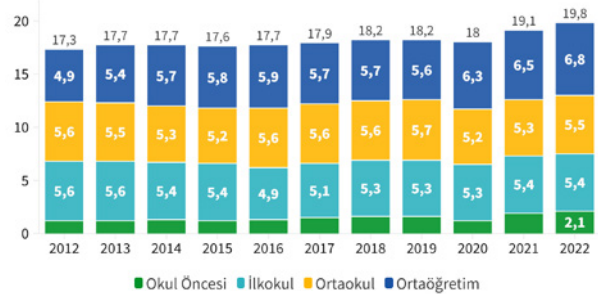
Grafik 25. Ortaöğretim ve Yükseköğretimde Net Okullaşma Oranı (% 2010-2022)

Kaynak: TÜİK, Örgün Eğitim İstatistikleri

Grafik 24. Ortalama Eğitim Süresi (Yıl, 2010-2022)

Kaynak: TÜİK, Ulusal Eğitim İstatistikleri Veri Tabanı 2022

Grafik 26. Kademelerine Göre Öğrenci Sayısı (Milyon Kişi, 2012-2022)

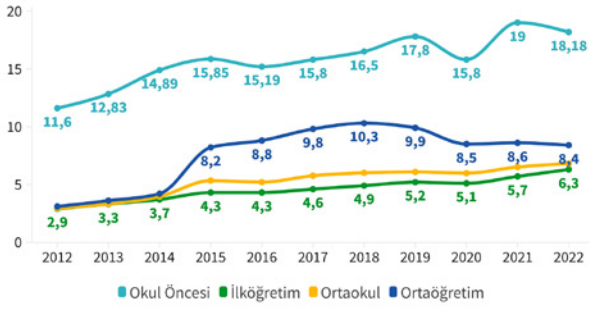
Kaynak: MEB, Örgün Eğitim İstatistikleri 2022-2023

Özel eğitim kurumlarındaki öğrenci oranı eğitimin her kademesinde yavaş da olsa artış eğiliminde. Son on yılda özellikle okul öncesinde ve ortaöğretimde özelleşme dikkat çekiyor. 2012’de bu oran ilköğretim ve ortaöğretimde yaklaşık olarak %3 seviyesindeyken 2022 yılında ilköğretim de %6,3 ortaöğretim de %8,4’e çıktı.

Yükseköğretimde ise 2000’lerin başından itibaren yaşanan genişleme net okullaşma oranını hızlı bir şekilde yukarı taşıdı. Brüt okullaşma oranı 2000 öncesi dünya ortalaması seviyesindeyken 2010 sonrasında AB’nin üzerine çıktı. 2022 itibariyle örgün eğitimdeki öğrenci sayısı dört milyonu aştı. Fakat bu durum nitelikli eğitim ve yükseköğretimden hızlı genişlemesi sonrası oluşan istihdam piyasalarındaki uyumsuzluk sorununu da beraberinde getiriyor.

Yükseköğretimdeki genişleme, geniş toplum kesimlerinin daha büyük ölçekte eğitime katılmasına ve beşeri sermayede gelişmeye işaret ediyor. Aynı zamanda bu genişleme, yabancı uyruklu öğrenciler için Türkiye’yi çekim merkezi haline getiriyor. Dolayısıyla Türkiye’de yükseköğretim, bilimsel araştırma ve kamusal fayda üretiminde önemli bir potansiyel barındırıyor.

Grafik 27. Özel Eğitim Kurumlarındaki Öğrenci Oranı (% , 2012-2022)

Kaynak: MEB, Örgün Eğitim İstatistikleri 2022

%23,9

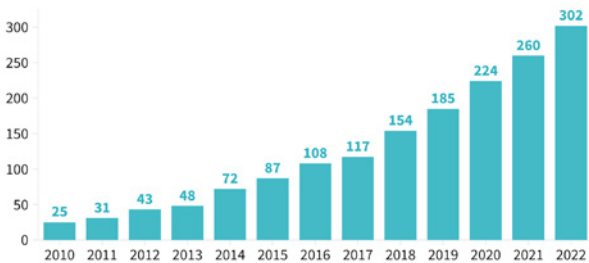
25 yaş ve üzeri nüfusta her dört kişiden biri yükseköğretim mezunu.

302 Bin

Yabancı uyruklu öğrenci sayısı 12 yılda 12 kat arttı.

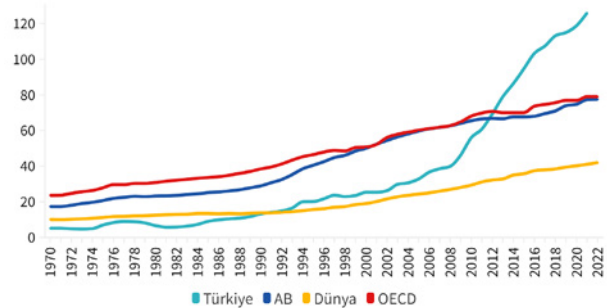
18,45

2022’de ilköğretimde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 18,45.

Grafik 28. Yükseköğretimde Yabancı Uyruklu Öğrenci Sayısı (Bin Kişi, 2010-2022)

Kaynak: YÖK İstatistikleri 2022

Grafik 29. Yükseköğretimde Brüt Okullaşma Oranı (% , 1970-2022)

Kaynak: Dünya Bankası, Eğitim İstatistikleri

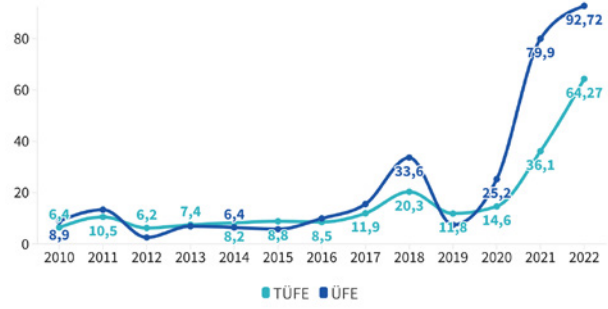
Not: 2022-2023 döneminde açık öğretimden kayıt silme dolayısıyla öğrenci sayısında ciddi bir azalma oldu. Bu da brüt okullaşma oranını düşürdü. (Gür & Gök, 2024)

Ekonomi

Türkiye ekonomisi yıllar içerisinde geliştirilen reformlar sayesinde büyüme ivmesi gösteriyor. Bu reformlar neticesinde, GSYH 2022 yılında 905,5 milyar ABD dolarına yükselerek tarihin en yüksek seviyesini gördü. Dahası, kişi başına düşen GSYH de 2022 yılında 10.655 ABD doları değerine yükseldi. Bu artışlarla birlikte, yıllık kişi başı gelir de bir önceki seneye göre 2 kattan fazla bir artışla 176,6 bin TL'ye ulaştı.

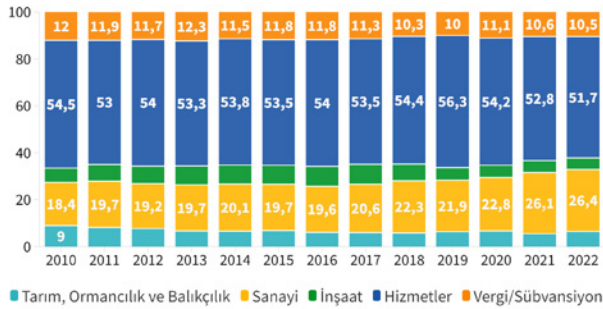
Diğer yandan, Aralık 2021'den itibaren uygulanmaya başlanan yeni ekonomi politikaları neticesinde konvansiyonel ekonomi anlayışından uzaklaşan Türkiye, ciddi bir ekonomik belirsizlikler sürecine girdi. Bu süreçte başta dolar kuru ve enflasyon oranı olmak üzere birçok noktada dalgalanmalar meydana geldi. 2022 yıl sonu ABD doları/TL oranı 18,7'ye yükselirken, enflasyon oranı ise yaklaşık iki kat artarak %64,27 oldu. Bu durum, toplumun temel ihtiyaçlar da dahil olmak üzere araba, konut ve diğer giderlerine yönelik alım gücüne olumsuz olarak yansdı. Örneğin, 2010 yılında ortalama otomobil fiyatının hanehalkı yıllık gelirine oranı 1,6 iken bu oran 2022'de 6'ya çıktı.

10.655 \$	2022 yılında kişi başı GSYH bir önceki yıla göre %11 artış gösterdi.
136,8 Milyar \$	Bankaların toplam net karı bir önceki yıla göre 2,7 kat arttı.
19,8	Ortalama bir evin fiyatı yıllık hanehalkı gelirinin 19,8 katı oldu.

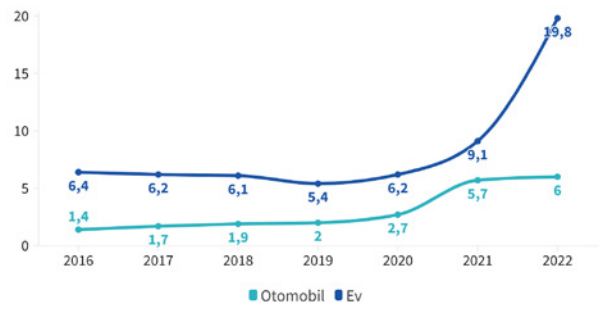
Grafik 31. TÜFE ve ÜFE Artış Oranı (% 2010-2022)

Kaynak: TCMB, Fiyat Endeksi 2022

Grafik 30. Sektörlerin GSYH'deki Payı (% 2010-2022)

Kaynak: TÜİK, Yıllık Gayrisafi Yurt İçi Hasıla 2022

Grafik 32. Ortalama Otomobil ve Ev Fiyatının Hanehalkı Yıllık Gelirine Oranı (2016-2022)

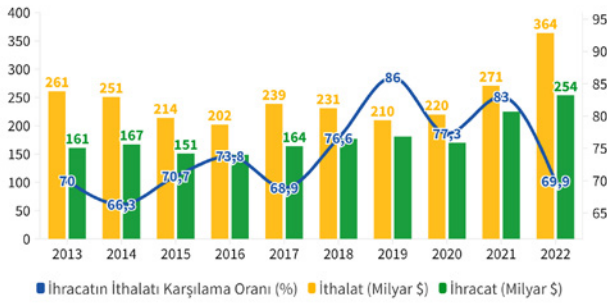
Kaynak: TÜİK; TCMB, Konut Birim Fiyatları; TÜİK, Gelir Dağılımı İstatistiklerinden hareketle yazar tarafından hesaplanmıştır.

Not: Ortalama ev fiyatında 110 m² büyüklük temel alınmıştır.

Her ne kadar uygulanan yeni ekonomi politikaları hanehalklarının alım gücünü olumsuz derecede etkilese de bankalar nezdinde bu durumun tam tersi seyrettiği görülüyor. Bankaların net faiz geliri ve toplam net karı yıllar içerisinde istikrarlı olarak yükseldi. Özellikle 2022 yılında bankaların dolar bazında toplam net karı bir önceki yıla göre neredeyse 3 kat artış gösterdi.

Buna ek olarak, verilere bakıldığında ihracat ve ithalat oranlarında da 2022 yılında bir artış olduğu gözlemleniyor. 2022'de ithalat miktarı 363,7 milyar ABD doları iken ihracat ise 254 milyar ABD dolarına yükseldi. Buna paralel olarak, ihracatın ithalatı karşılama oranı da %69,9'a düştü.

Grafik 33. İhracat ve İthalat Oranları (2010-2022)

Kaynak: TÜİK, Yıllara Göre Dış Ticaret 2022

%10,5

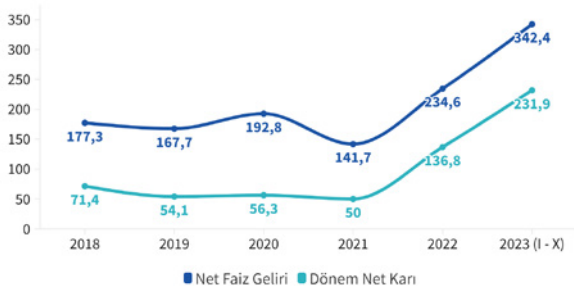
2010'dan bu yana vergi ve sübvansiyonların ekonomideki payı daraldı.

%69,9

İhracatın ithalatı karşılama oranı son beş yılın en düşük düzeyinde.

%26,4

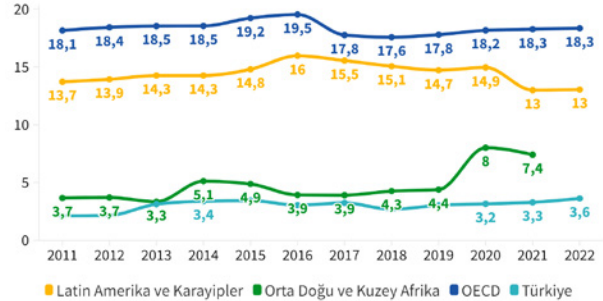
Sanayi sektörünün GSYH'deki payı genişliyor.

Grafik 34. Bankaların Toplam Net Karı (Milyar \$, 2018-2023)

Kaynak: BDDK, Aylık Bankacılık Sektörü Verileri

Not: 2023 ilk 10 ayı kapsamaktadır.

Grafik 35. Yüksek Teknolojili Ürünlerin İmalat Sanayi İhracatı İçindeki Payı (% 2010-2022)

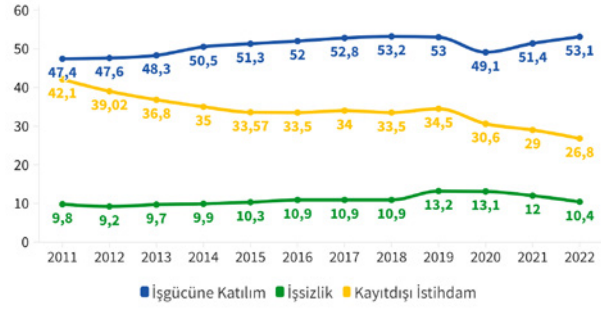
Kaynak: Dünya Bankası

İşgücü ve İstihdam

Türkiye’de işgücünün ve istihdamın yapısı değişiyor. İstihdamda sektörel değişimlerin yanı sıra işgücünün görünümü dönüşüyor. Tarım sektörünün istihdamdaki payı %15’e kadar geriledi. Hizmet sektörü genişlerken, işgücünün eğitim düzeyinde önemli bir artış söz konusu. 2022’de işgücüne katılım %53,1, işsizlik oranı ise %10,4’le son yedi yılın en düşük seviyesinde. Bununla birlikte kayıtdışı istihdam önemli ölçüde geriledi. İşgücüne katılımda eğitim düzeyinin durumu ise dikkat çekici. 2021’de işgücüne katılanlar arasında lise altı eğitimlilerin oranı ilk defa %50’nin altına geriledi. Lise ve yükseköğretim mezunu oranı ise günden güne artıyor.

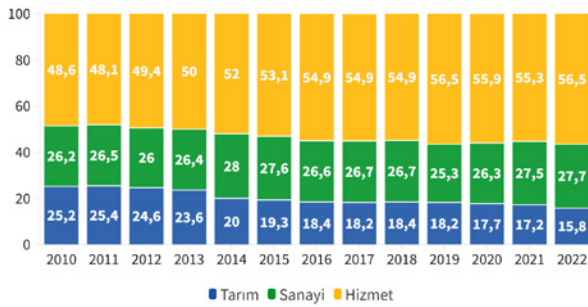
Elde edilen kazanç eğitim düzeyine göre farklılaşsa da, son yıllarda bütün grupların kazancı erimeye başladı. Kazancı en büyük oranda azalan grup ise yükseköğretim mezunları. 2010’da ortalama gelirin neredeyse iki kat üzerinde kazanan yükseköğretim mezunları için bu oran 2022’de 1,4’e geriledi. Lise altı eğitimlilerin elde

%15,8	<i>Tarımın istihdamdaki payı giderek azaldı.</i>
%26,8	<i>İstihdamdaki her dört kişiden biri kayıtdışı çalışıyor.</i>
3,5	<i>İşverenlerin yıllık kazancı ücretli çalışanların yıllık kazancından 3,5 kat fazla.</i>

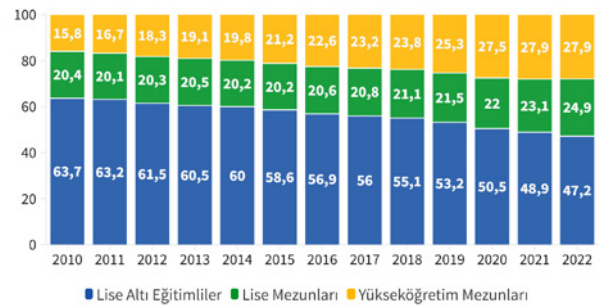
Grafik 37. İşgücüne Katılım, İşsizlik ve Kayıtdışı İstihdam Oranları (% 2010-2022)

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri 2022; SGK Kayıtdışı İstihdam Oranı 2022

Grafik 36. Sektörlerin İstihdamdaki Payı (% 2010-2022)

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri 2022

Grafik 38. İşgücüne Katılanların (+15 Yaş) Eğitim Düzeyi (% 2010-2022)

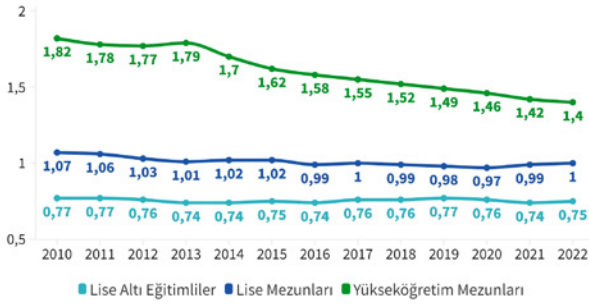
Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri 2021

ettiği gelirin ortalama gelire oranı 0,75'le ortalama gelirin altında kalmaya devam ederken, lise mezunlarının geliri ortalama gelir düzeyinde.

Asgari ücrete 2022 yılında %94,7 oranında net artışın, yükselen enflasyon nedeniyle düşen alım gücüne karşı bir önlem olarak yapıldığı söylenebilir. Buna rağmen, ücretli çalışanlarla işverenlerin gelir düzeyi arasındaki makas açılmaya devam ediyor. Ücretli çalışanların geliri bir önceki yıla göre %21 oranında artarken, işverenlerin geliri %62 oranında yükseldi. Böylece 2022'de işverenlerin yıllık ortalama geliri ücretli çalışanların gelirinin 3,5 kat üzerinde.

Cinsiyete göre elde edilen gelir miktarı arasındaki fark yükselme eğiliminde. 2010'de erkekler kadınlara kıyasla %30,6 daha fazla kazanıyorken bu oran her yıl kademeli olarak artış göstererek 2022 yılında %39,7'ye ulaştı. 2022'de yıllık ortalama esas iş geliri erkeklerde 68, kadınlarda ise 48,7 bin TL.

Grafik 39. Eğitim Durumlarına Göre Fertlerin Esas İş Gelirlerinin Ortalama Gelire Oranı (2010-2022)

Kaynak: TÜİK, Gelir Dağılımı İstatistikleri 2022

%10,4

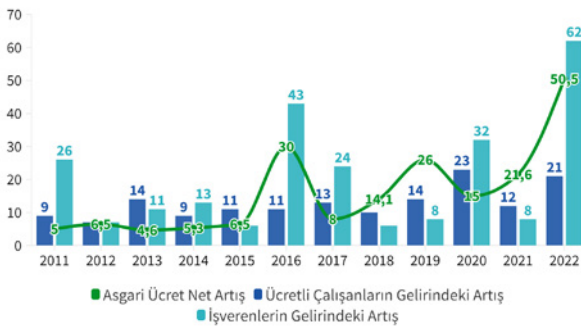
Her on kişiden biri işsiz.

%40

Erkekler kadınlara kıyasla %40 daha fazla kazanıyor.

%42,36

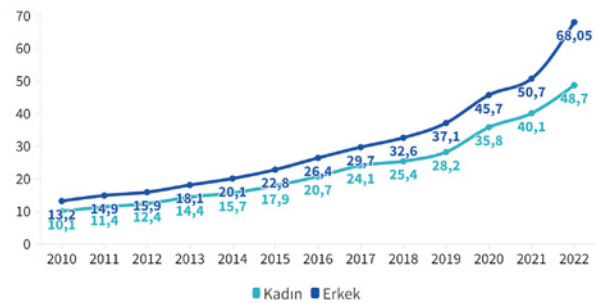
Yükseköğretim mezunu gençlerin (15-24 yaş) önemli bir bölümü düşük nitelikli işler ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışıyor.

Grafik 40. Asgari Ücret Net Artış ve Ücretli Çalışan ile İşverenlerin Yıllık Ortalama Esas İş Gelirindeki Artış Oranları (% , 2011-2022)

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı; TÜİK, Gelir Dağılımı İstatistikleri 2022

Not: İki dönem zam yapılan yıllarda en son belirlenen ücrete göre artış oranı baz alınmıştır.

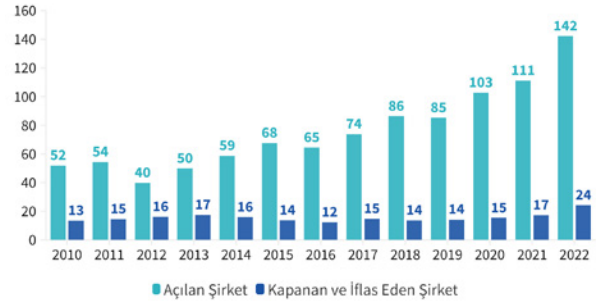
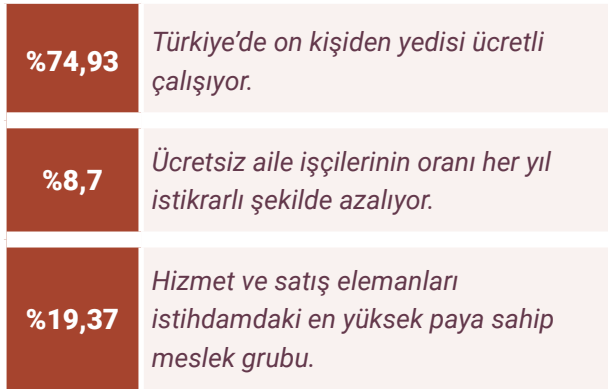
Grafik 41. Cinsiyete Göre Yıllık Ortalama Esas İş Geliri (Bin TL, 2010-2022)

Kaynak: TÜİK, Gelir Dağılımı İstatistikleri 2022

Çalışma Hayatı ve Meslekler

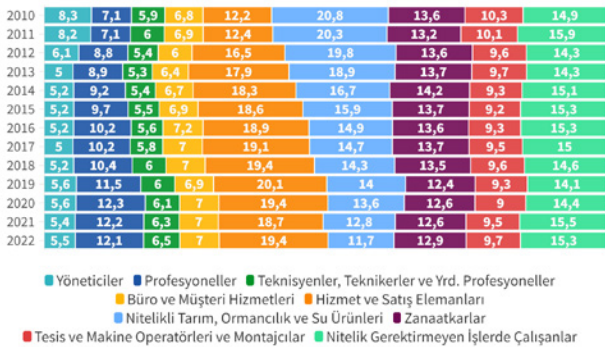
Ekonomik reformlar ve istihdam alanındaki gelişmeler neticesinde çalışma hayatı ve mesleklerde dönüşüyor. Bu dönüşümün en temel göstergelerinden biri ücretlileşmenin artması. 2022 yılında ücretli çalışanların oranı %74,93'e çıktı. Ücretli işçilerin artmasına paralel olarak kendi hesabına çalışanlar ve ücretsiz aile işçilerinin oranı azalıyor. 2022 yılında her ne kadar kendi hesabına çalışanların oranı %16,3'e çıksa da yıllar içindeki eğilime bakıldığında düşüş olduğu açık. Ek olarak, ücretsiz aile işçilerinin oranı da 2022'de %8,7'ye geriledi.

İstihdam içindeki işverenlerin oranında önemli bir değişim görülüyor. 2013'ten bu yana %4,5 civarında seyrediyor. İşveren oranında ciddi bir azalma ya da artış olmasa da yıllar içinde açılan şirket sayısında gözle görülür bir yükseliş söz konusu. 2022 yılında 142,2 bin yeni şirketin açıldığı, 24,3 bin şirketin ise kapandığı ve iflas ettiği biliniyor.

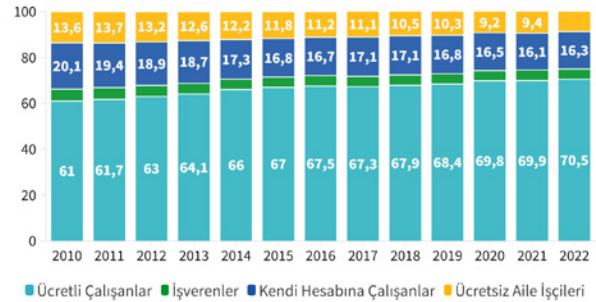
Grafik 43. Açılan, Kapanan ve İflas Eden Şirket Sayısı (Bin, 2010-2022)

Kaynak: TOBB Kurulan Kapanan Şirket İstatistikleri 2022

Grafik 42. Meslek Gruplarının İstihdamdaki Payı (% , 2010-2022)

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri 2022

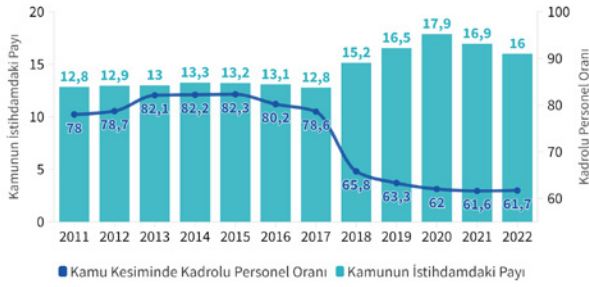
Grafik 44. Çalışma Biçimine Göre İstihdamdakiler (% , 2010-2022)

Kaynak: TÜİK, Ücretli Çalışan İstatistikleri; İşgücü İstatistikleri 2022

Değişen ekonomik şartlar ve teknolojik gelişmeler neticesinde meslek gruplarının istihdamdaki payında da değişimler gerçekleşiyor. Özellikle hizmet ve satış elemanlarının oranında ciddi bir artış olurken, nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanlarının oranında da ciddi bir düşüş dikkat çekiyor. 2022 verilerine göre hizmet ve satış elemanlarının oranı %19,3'e çıkarken, nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanlarının oranı %11,7'ye geriledi. Hizmet sektöründeki genişleme ve tarım sektöründeki daralma bu artışın temel sebebi.

Kamunun istihdamdaki payı 2011-2017 arasında %13 civarındayken 2018 ve sonrasında kademeli olarak kamunun istihdamdaki payı arttı. Fakat 2017 öncesi kamu kesimindeki kadrolu personel oranı %80'ken 2022 yılında %61'e geriledi. Bu düşüş, kamuda istihdam edilen sözleşmeli memur sayısındaki artışa işaret ediyor.

Grafik 45. Kamu Kesiminde Kadrolu Personel Oranı ve Kamunun İstihdamdaki Payı (% 2010-2022)

Kaynak: T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı 2022

24,3 Bin

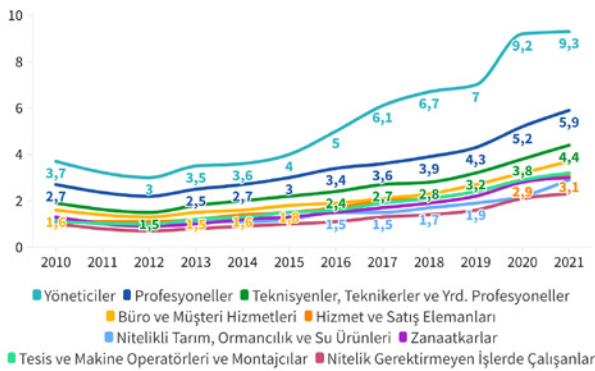
Kapanan veya iflas eden şirket sayısı bir önceki yıla göre neredeyse 7 bin arttı.

9,3 Bin ₺

Yöneticiler, aylık ortalama brüt ücreti en yüksek olan meslek grubu.

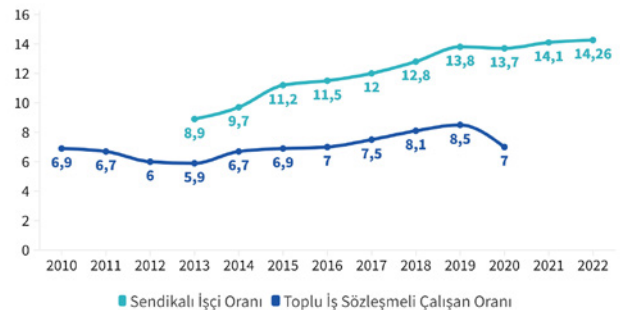
%61,74

Kamu kesiminde kadrolu personel oranı bir önceki yıla göre artmış olsa da genel olarak bir düşüş eğiliminde.

Grafik 46. Meslek Gruplarına Göre Aylık Ortalama Brüt Ücret (Bin TL, 2010-2022)

Kaynak: T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı 2022

Grafik 47. Sendikali İşçi ve Toplu İş Sözleşmeli Çalışan Oranı (% 2010-2022)

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve OECD

Refah ve Eşitsizlik

Sosyal ve ekonomik refahın toplumun farklı katmanları arasında adil dağılmaması toplumsal düzen için sorun teşkil etmekte. Türkiye’de en yoksul ve en zengin arasındaki uçurumun derinleştiği, orta gelir gruplarındaki gelir ve konum kaybının yaşandığı bir toplumsal yapıdan bahsetmek mümkün. Gini katsayısı Türkiye’deki gelir eşitsizliğinin son yıllarda arttığını gözler önüne seriyor. 2010 yılında 0,381 olan oran 2022’de 0,415’e yükseldi. Bu oran sosyal transferler hariç 0,487 iken vergi öncesi 0,6’nın üzerinde. Bu da sosyal transferlerin eşitsizlikleri görece azaltan önemine işaret.

TÜİK’e göre en yüksek gelire sahip %10’luk ve %20’lik grubun toplam gelirden aldığı pay 2022 yılında da artarken düşük ve orta gelir gruplarının payı git gide azalıyor. World Inequality Database araştırmasına göre Türkiye’de gelirden en yüksek %10’un aldığı pay %51,7. En alttaki ve en tepedeki grupların ölçüt dilimleri küçüldükçe eşitsizliğin boyutlarının arttığı görülüyor. Bu durum ücretli çalışan oranının artmasıyla da ilişkili.

0,415

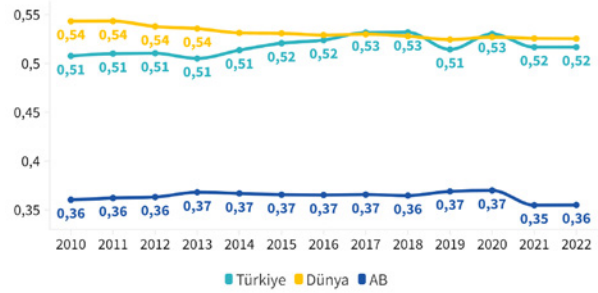
Gini katsayısı 2005’ten bu yana en yüksek seviyeye ulaştı.

%48

Türkiye’de hanehalkı kullanılabilir gelirinin yarısı en yüksek gelire sahip %20’nin elinde.

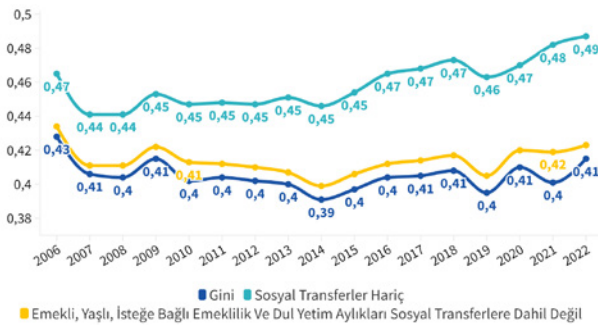
3,8

İşverenlerle ücretlilerin ortalama esas iş gelirleri arasındaki fark neredeyse dört katına çıktı.

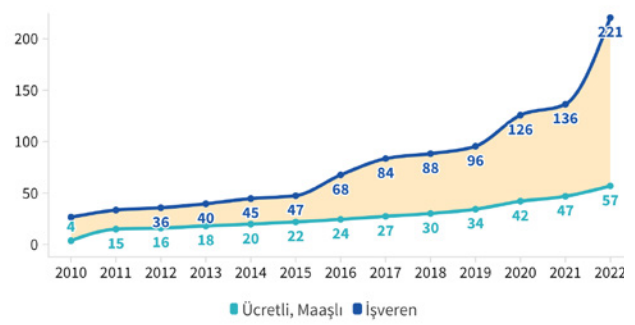
Grafik 49. En Yüksek Gelire Sahip %10'un Gelirden Aldığı Pay (%), 2010-2021)

Kaynak: World Inequality Database

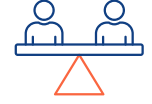
Grafik 48. Sosyal Transferler Öncesi ve Sonrası Gini Katsayısı (%), 2006-2022)

Kaynak: TÜİK, Gelir Dağılımı İstatistikleri

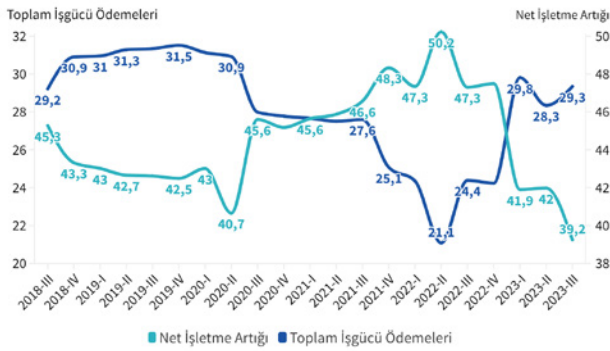
Grafik 50. Çalışma Biçimine Göre Yıllık Ortalama Esas İş Gelirleri (Bin TL, 2010-2022)

Kaynak: TÜİK, Gelir Dağılımı İstatistikleri

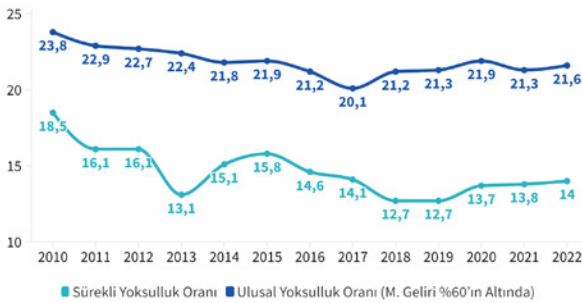
2022’de maaş ve ücretlerin toplam gelirden aldığı pay düştü. İşgücü ödemelerinin GSYH’deki payı 2019’dan beri sürekli düşüş yaşarken net işletme artışı yükseliyor. Toplumsal gelir eşitsizliğinin bir diğer göstergesi olan esas iş gelirleri ücretli çalışanlar için azalırken işverenler için tersi bir durum söz konusu.

Tüm bu parametreler, Türkiye’de gelir ve servet düzeyin giderek ayrıştığı ve ekonomik eşitsizliğin derinleştiğini gösteriyor. Toplumsal refah ile ilgili parametrelerdeki negatif değişkenlik şüphesiz toplumun mutluluk düzeyini de etkiliyor. Bu bağlamda 2016 yılında kendisini mutlu olarak tanımlayanlar %61,3 iken bu oran 2022 yılında %49,7’ye indi. Yine aynı şekilde refah seviyesindeki düşüş, sosyal hareketlilik umutlarını söndürürken bu durum en çok yükseköğretim çağındaki olan genç nüfusu etkiliyor.

Grafik 51. İşgücü Ödemelerinin ve Net İşletme Artışının GSYH Payı (% 2010-2022)

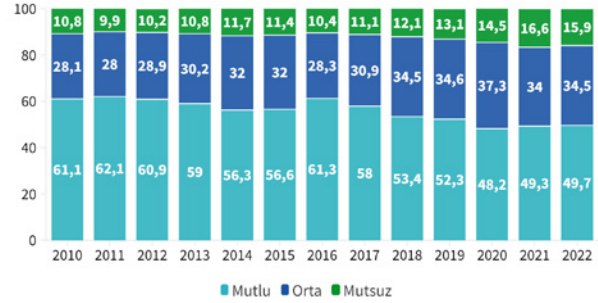
Kaynak: TÜİK, Yıllık GSYH (Mevsim etkisinden arındırılmış cari fiyatlarla)

Grafik 52. Ulusal Yoksulluk Oranı ve Sürekli Yoksulluk Oranı (% 2010-2022)

Kaynak: TÜİK, Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri

%29,3	2023 başındaki asgari ücrete gelen %54,6 zamlı işgücü ödemelerinin GSYH’deki payı tekrar artışa geçti.
%14	Türkiye’de sürekli yoksulluk oranı 2022 itibariyle %14.
%20,4	2021 yılında her beş gençten biri mutsuz olduğunu belirtti.

Grafik 53. Nüfusun Mutluluk Düzeyi (% 2010-2022)

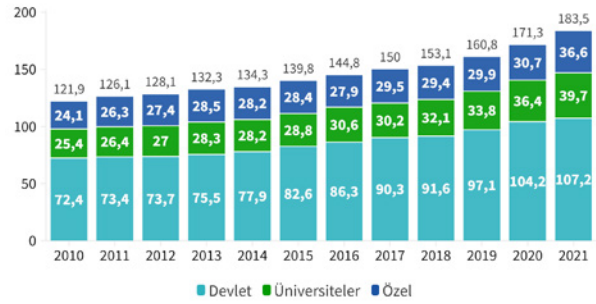
Kaynak: TÜİK, Yaşam Memnuniyeti Araştırması

Türkiye’de sağlık sistemi son yirmi yıl içerisinde yapısal değişiklikler geçirdi. Toplumun büyük bir kısmının sağlığa erişimi kolaylaştı. Yıl içinde kişi başı hekime müracaat sayısı 2002’de 3,1 iken agresif bir artışla 2010’da 7,3’e ulaştı. 2010 sonrası bu sayı, salgın senesine kadar kademeli bir biçimde yükseldi. Bu durum sağlık hizmetlerinin sağlanmasında nitelik, yoğunluk ve iş yükü gibi önemli sorunları ortaya çıkardı. 2010’da bin kişi başına düşen hekim sayısı 1,7 ve yatak sayısı 2,7 iken, 2021’de bu rakamlar sırasıyla 2,2 ve 3 oldu.

Kişi başına düşen hekim, hemşire, hastane, yatak sayısının her birinde kayda değer bir artış olmasına rağmen sağlık sistemi artan talebi karşılamada hala yetersiz. 2021’de bir doktorun bir yılda yüz yüze görüştüğü tahmini hasta sayısında OECD32 ortalaması 1788’ken Türkiye’de 3667. Buna rağmen Türkiye’de uzman doktor maaşı OECD ülkelerine kıyasla oldukça düşük.

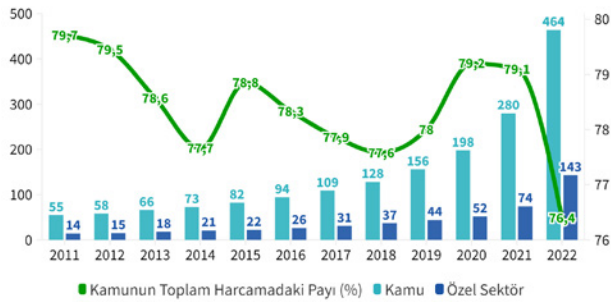
Bu durum doktor göçü meselesini beraberinde getiriyor. Tıp eğitimi Türkiye’de tamamlayıp Almanya’da çalışan toplam hekim sayısı 2015’te 728’ken 2021’de 1407 oldu. 2015’te yıl içinde Türk Tabipler Birliği’nden

%76,4	<i>Sağlık harcamalarında kamunun payı son on yılın en düşük seviyesinde.</i>
2,2	<i>Bin kişiye düşen hekim sayısındaki artış devam ederek 2021 yılında 2,2 oldu.</i>
%69,8	<i>2022’de kişi başına sağlık harcaması bir önceki yıla göre %69,8 arttı.</i>
183.570	<i>183.570 hekimin %58,4’ü kamu %19,9’u özel %21,7’si üniversitede çalışıyor.</i>
8	<i>Türkiye’de bir kişi yılda 8 kez muayene oluyor.</i>

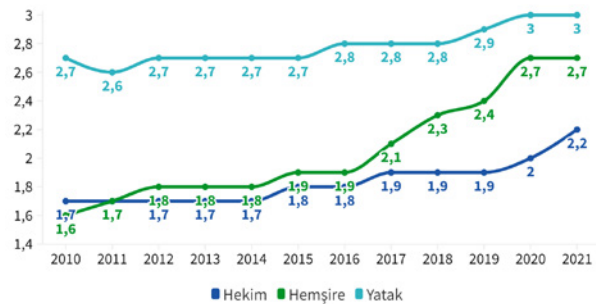
Grafik 55. Sektörlere Göre Hekim Sayısı (Bin, 2010-2021)

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık İstatistikleri

Grafik 54. Kamu ve Özel Sağlık Harcamaları (Milyar TL, 2010-2022)

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık İstatistikleri

Grafik 56. Bin Kişi Başına Düşen Hekim, Hemşire ve Yatak Sayısı (2010-2021)

Kaynak: TÜİK, Sağlık İstatistikleri

Türkiye’de hukuk hizmetine talep her geçen gün artıyor. 2010 yılında 6,6 milyon olan açılmış dava sayısı 2022 yılına kadar her yıl artarak 8,5 milyonu buldu. Nüfusa oranla kişi başına düşen dava sayısı da artıyor. Dosya artışlarının sonucu olarak yargıdaki iş yoğunluğu önemli bir mesele haline geldi. 2022’de karara bağlanan dava sayısının gelen dava sayısına oranı Cumhuriyet Başsavcılıklarında %47,6 hukuk ve ceza mahkemelerinde ise %58.

Hukuk ve ceza mahkemelerinde ortalama görülme gün sayısı son iki yılda düşüş göstererek 2016 öncesi düzeye geriledi. 15 Temmuz darbe girişiminden sonraki süreç ve salgının yargı üzerinde oluşturduğu yükün yavaş yavaş azaldığı görülüyor. Buna rağmen dosya temizlenme oranı ve çıkan dosyaların gelen dosyalara oranı göz önüne alındığında yargıda ciddi bir iş yükü olduğu aşikâr. Adalet Bakanlığı mevcut iş yükünü hafifletmek için alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerini uygulamaya koyuyor. Bu sayede arabuluculuk dosya sayısı sürekli artmakta. 2022’de ihtiyari arabuluculukta anlaşma sağlanma oranı %98’ken dava şartı aranan dosyalarda ise %46,7.

246

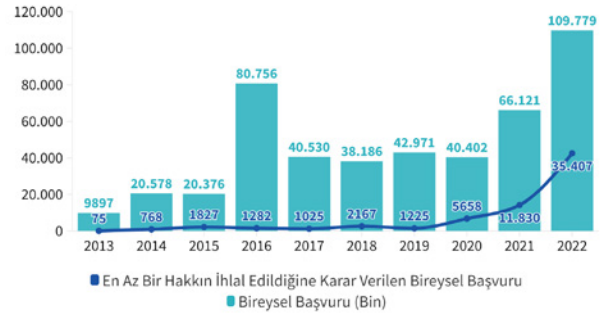
Hukuk mahkemelerinde 2015’ten bu yana en düşük ortalama görülme gün süresine ulaşıldı.

%80

2022’de AYM’ye bireysel başvurularda verilen 35.407 ihlal kararının %80’i makul sürede yargılanma hakkıyla ilgili.

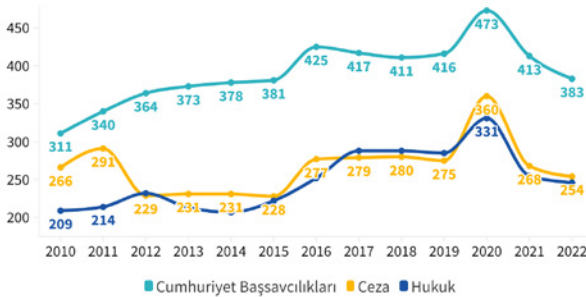
2,9

2015’ten bu yana uyuşturucuyla alakalı suçlar yaklaşık 3 kat arttı.

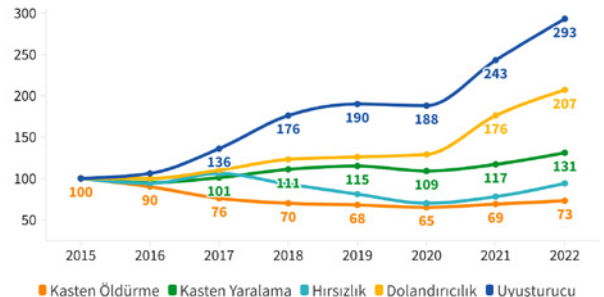
Grafik 60. AYM Bireysel Başvuru ve En Az Bir Hakkın İhlal Edildiğine Karar Verilen Dosya Sayısı (2013-2022)

Kaynak: Anayasa Mahkemesi Başkanlığı, Bireysel Başvuru İstatistikleri

Grafik 59. Cumhuriyet Başsavcılıklarında, Ceza ve Hukuk Mahkemelerinde Ortalama Soruşturma/Görülme Süresi (Gün, 2010-2022)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, Adli İstatistikler

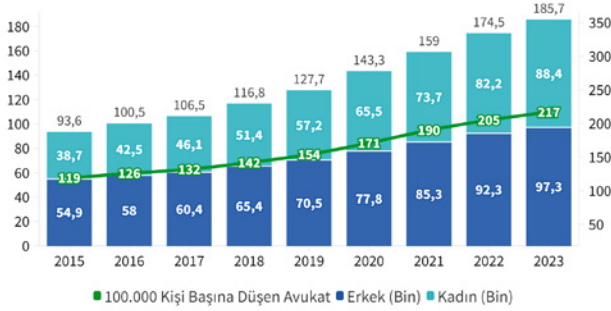
Grafik 61. Suç Türlerine Göre Yıl İçinde Cumhuriyet Başsavcılıklarında Açılan Dosya Endeksi (2015=100, 2015-2022)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, Adalet İstatistikleri

2022'de Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvuru sayısı neredeyse bir önceki yıla kıyasla iki katına çıktı. Bunun en temel sebebi makul sürede yargılanma hakkıyla yapılan bireysel başvurulardaki ciddi artış. Bu haktan doğan bireysel başvuru sayısında artış, ilk derece mahkemeleri ve bölge adliye mahkemelerindeki dava görülme süreleriyle ilişkili.

Türkiye'de sekiz sene gibi kısa bir sürede avukat sayısı iki katına çıktı. Meslekteki genişlemenin hem pozitif hem negatif tarafları var. Yüz bin kişi başına düşen avukat sayısı Avrupa ortalamasını geçerek 205 oldu. Fakat Türkiye'de mevcut yargı profesyonellerin önemli bir kısmı meslekte yüksek tecrübeye sahip değil. Mevcut avukatların neredeyse yarısı (%42), hakimlerin dörtte biri (%27), savcılarının ise üçte biri (%35) sadece 0-5 yıl kıdeme sahip. Bu durum mesleğin dönüşümüne sebebiyet verirken yargıda birtakım sorunları beraberinde getiriyor.

Grafik 62. Avukat Toplamı ve 100.000 Kişi Başına Düşen Avukat Sayısı (2015-2023)

Kaynak: Türkiye Barolar Birliği verilerinden hareketle yazar tarafından oluşturulmuştur.

205

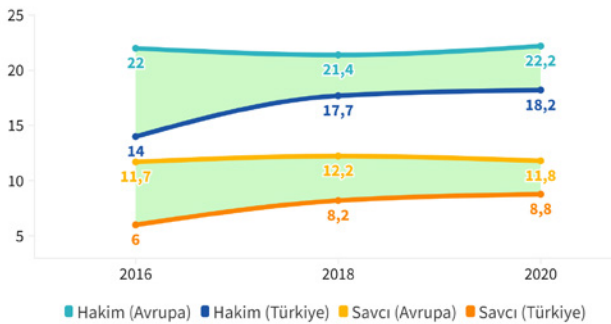
Yüz bin kişi başına düşen avukat sayısı en yüksek seviyeye ulaşarak 205 oldu.

%27

Türkiye'den AİHM'e yapılan başvuru sayısı toplam başvuruların yaklaşık dörtte birine tekabül ediyor.

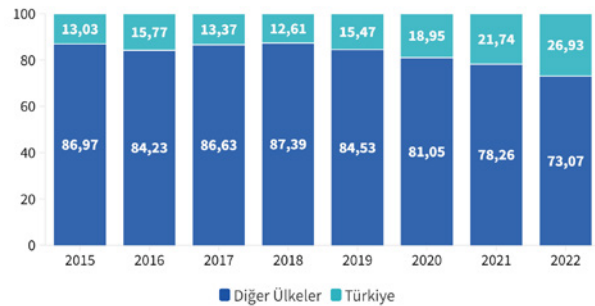
%24

Hukuk Mahkemelerinde karara bağlanan davaların yaklaşık dörtte biri istinafa gidiyor.

Grafik 63. Avrupa ve Türkiye'de 100.000 Kişiyi Düşen Hakim ve Savcı Sayısı (2016-2020)

Kaynak: European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ)

Grafik 64. AİHM Başvurularında Türkiye'nin Oranı (% 2015-2022)

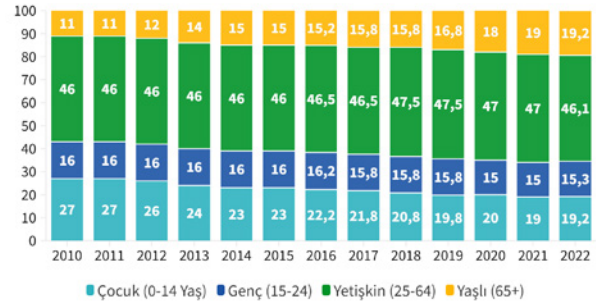
Kaynak: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İstatistikleri 2022

Türkiye'deki kırsal nüfus, tüm dünyada olduğu gibi modernleşme ve şehirleşmenin etkisiyle yirminci yüzyılda büyük bir demografik dönüşüm sürecine girdi. Türkiye'de kırsalda yaşayan nüfus 1960'ta dünya ortalamasının üzerindeyken 1980-2000 arasında hızlı bir kentleşme yaşadı. 2000 sonrasında çeşitli nedenlerle kırdaki nüfus azalmaya devam etti.

TÜİK'in yeni kent-kır tasnifine göre nüfusun %17,3'ü kırsal alanda, %14,8'i orta yoğun kentte, %67,9'u ise yoğun kentte yaşıyor. Kırdaki nüfusun son on senede yaklaşık olarak %15 azalarak 14,7 milyon kişiye geriledi. Kırdaki nüfusun farklı bir temsili olan il-ilçe belde-köy sınıflandırmasında ise daha derin bir fark var. Türkiye'deki nüfusun sadece %6,6'sı (5,6 milyon kişi) belde ve köylerde yaşıyor.

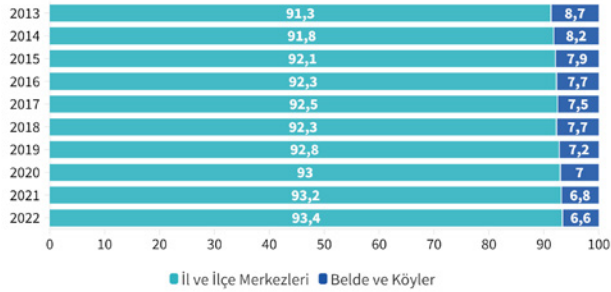
Türkiye'de kırdaki nüfusun 2019 itibarıyla ilk defa 1 milyonun altına düşmüştü. 2022'ye gelindiğinde bu düşüş devam etti ve 800 binlere kadar indi. Aynı zamanda 65 yaş üstü nüfus 2010'da kırsal nüfusun

5,6 Milyon	<i>Belde ve köylerde yaşayan 5,6 milyon, nüfusun %6,6'sını oluşturuyor.</i>
%14,3	<i>Kırsal nüfus son on senede %14,3 azaldı.</i>
%19,2	<i>Kırsalda 65 yaş üstü nüfusun oranı en yüksek seviyeyi gördü.</i>

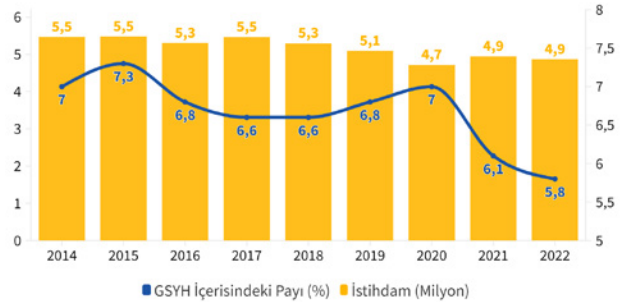
Grafik 66. Belde & Köy Nüfusunun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (% 2010-2022)

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları

Grafik 65. İl/İlçe Merkezleri ve Belde/Köyler Nüfus Oranı (% 2013-2022)

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları

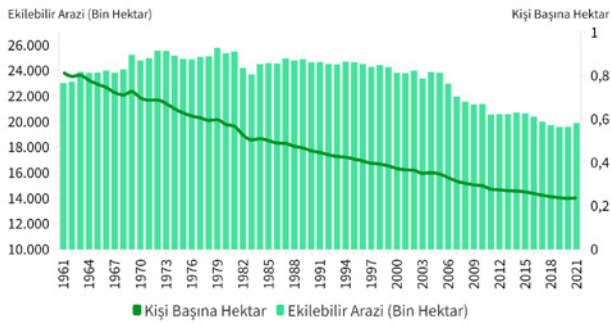
Grafik 67. Tarımda İstihdam ve Tarımın GSYH İçindeki Payı (2014-2022)

Kaynak: TÜİK, Yıllık Gayrisafi Yurt İçi Hasıla

%11'ini oluştururken geçtiğimiz yıl bu oran %19'a ulaştı. Kırsalda genç nüfusun giderek azalması ve yaşlanma kol kola ilerlemekte. Kırdaki bağımlı nüfusun artışı, yani kırdaki yaşlanmanın oluşturabileceği sorunlar her geçen gün daha da önemli hale geliyor.

Tarım ve hayvancılık kırsal alanın başlıca ekonomik faaliyeti. 2022 yılında tarımın GSYH'deki payı %5,8 olmakla birlikte bu pay yıllar içinde kademeli bir düşüş yaşıyor. 4,9 milyon istihdamla her yüz kişiden on yedisi tarım sektöründe çalışıyor. Bu oran 2010 yılında %20'yd. Tüm bunların yanı sıra Türkiye'de ekilebilir arazi alanı ve kişi başına düşen ekilebilir arazi oranının da yıllar içinde düşüş yaşadığı görülüyor. Önümüzdeki süreçte Türkiye için kırsal kalkınma ve sürdürülebilir tarım, hem kır nüfusunun sosyo-ekonomik durumu hem de Türkiye'de gıdaya erişim noktasında kritik bir role sahip.

Grafik 68. Toplam Ekilebilir Arazi Alanı ve Kişi Başına Düşen Ekilebilir Arazi (1961-2021)

Kaynak: Dünya Bankası

%5,8

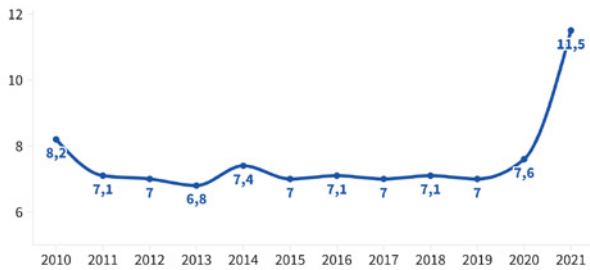
Tarım sektörü toplam GSYH'nin %5,8'ini oluşturuyor.

%11,5

İhracat yapılan sebzelerin yurtiçinde kullanılanlara oranı en yüksek seviyeye ulaştı.

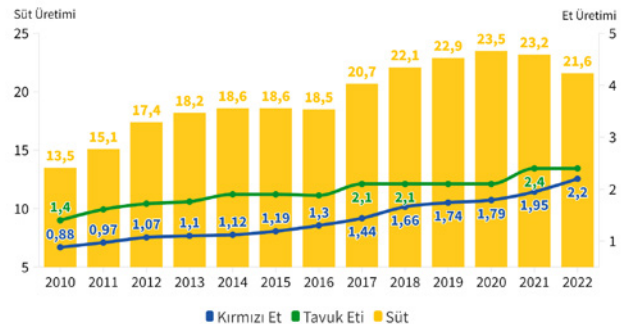
0,23

Kişi başına düşen ekilebilir arazi 0,23 hektar.

Grafik 69. İhracat Yapılan Sebzelerin Yurtiçi Kullanıma Oranı (% 2010-2021)

Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı

Grafik 70. Süt, Tavuk ve Kırmızı Et Üretimi (Milyon Ton, 2010-2022)

Kaynak: TÜİK, Çiğ Süt Üretim İstatistikleri, Kırmızı Et Üretim İstatistikleri, Kümes Hayvancılığı Üretimi İstatistikleri

Türkiye’de son on yılın göç hareketleri yeni sosyal ve ekonomik dinamiklerin etkisiyle giderek çeşitleniyor. 2000’li yıllarla beraber kırdan kente olan göç olgusunun değiştiği bir gerçek. Türkiye’de nüfus büyük oranda kentlileşti. Kentlileşen ve eğitim düzeyi artan nüfusun göç motivasyonu farklılaşıyor. Yaşam standartlarını değiştirmek isteyen nüfusun iç göç ve dış göç ettiği söylenebilir. Buna ek olarak son yıllarda derinleşen bölge krizleriyle Türkiye uluslararası göç dalgalarının hedefi oldu.

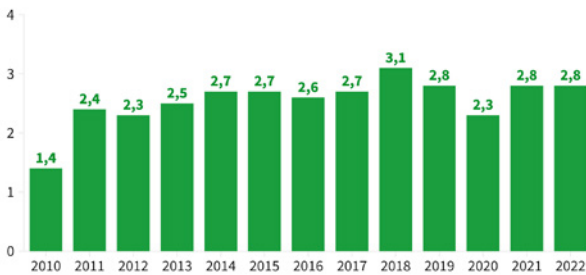
2022 yılında iller arasında göç eden kişi sayısı 2,8 milyon. Bu göçlerin %25’ini ise İstanbul, Ankara ve İzmir’den göç edenler oluşturdu. Yani iç göç eden her dört kişiden biri büyükşehirden gidiyor. Bu durum, Türkiye’deki göç olgusu için oldukça yeni ve hızlı gelişen bir dinamik. İç göç projeksiyonları küçük şehirlere doğru kayarken, uluslararası göç hareketleri de hızlanıyor. İşgücü piyasasının gelişen nitelikli işgücüne yetişememesi, refahın eşit dağılmaması gibi nedenlerle Türkiye’den göç eden Türk vatandaşı sayısı son beş yılda iki

2,8 Milyon	2022’de 2,8 milyon kişi iller arasında göç etti.
%-2	İstanbul’un net göç hızı sıfırın altında seyrediyor.
139 Bin	Türkiye’den göç eden Türk vatandaşı sayısı iki kat arttı.

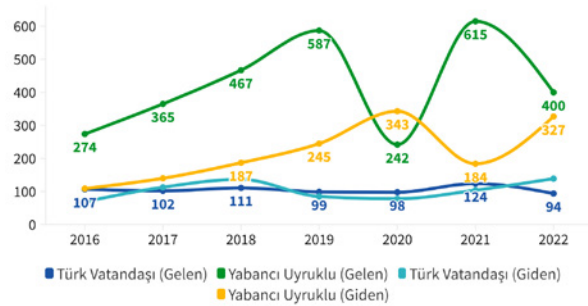
Grafik 72. İstanbul’da Net Göç Hızı (%o, 2010-2021)

Kaynak: TÜİK, Nüfus İstatistikleri Portalı

Grafik 71. İller Arasında Göç Eden Toplam Nüfus (Milyon, 2010-2022)

Kaynak: TÜİK, İç Göç İstatistikleri

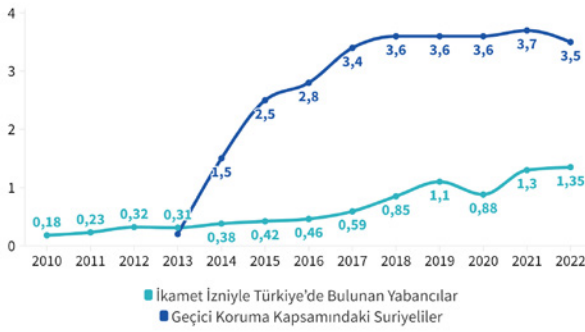
Grafik 73. Göç Eden Nüfus (Bin Kişi, 2016-2022)

Kaynak: TÜİK, Uluslararası Göç İstatistikleri

kat yükseldi. 2022’de Türkiye’den göç eden vatandaş sayısı 139 bin 531 kişi. Türkiye’ye gelen yabancı göç ise bu sayının iki katı. Gelen yabancı göçün artmasında Türkiye’nin son zamanlarda üçüncü dünya ülkeleri için bir çekim merkezi haline gelmesi etkili.

Türkiye’ye gelen yabancı göç hareketlerini etkileyen önemli bir kırılma noktası da Suriye krizi. 2011’de Suriye’de iç savaşın başlamasının ardından Türkiye, dünyada en çok yerinden edilmiş kişiyi barındıran ülke konumuna geldi. Suriye’den zorla yerinden edilenlere açık kapı politikası izleyen Türkiye, sayıları 3,5 milyona ulaşan “geçici koruma statüsüne” sahip Suriye vatandaşına ev sahipliği yapıyor. Ülkemizde bulunan Suriyeli nüfusun ağırlıklı olarak genç ve çalışma çağındaki yaş gruplarından oluştuğu görülüyor. Bu nedenle uygulanacak olan uyum politikaları kritik önemde.

1,4 Milyon

Türkiye’de ikamet iznine sahip yabancı sayısı 1 milyon 354 bin kişi.

3,5 Milyon

Geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin sayısı 3,5 milyona düştü.

400 Bin

Türkiye’ye göç eden yabancı sayısı geçen yıla göre azalarak 400 bin oldu.

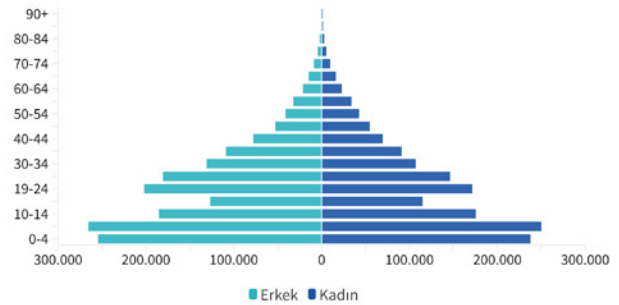
Grafik 74. Türkiye’de Bulunan Yabancıların ve Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Sayısı (Milyon, 2010-2022)

Kaynak: Göç İdaresi Başkanlığı; Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

Grafik 75. Yakalanan Düzensiz Göçmen ve Göçmen Kaçakçısı Sayısı (Bin, 2010-2022)

Kaynak: Göç İdaresi Başkanlığı

Grafik 76. Suriyeli Nüfusun Yaş Piramidi (2022)

Kaynak: Mülteciler Derneği

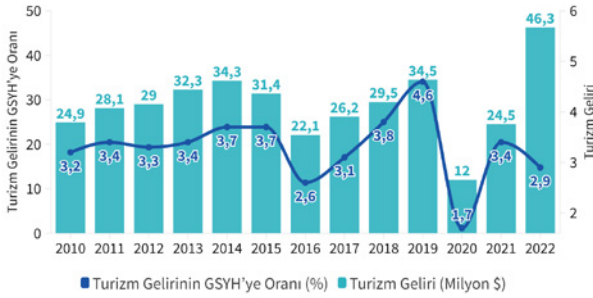
Yaşam ve Kültür

Turizm yaşam ve kültür alanında önemli bir sektör. Salgının ardından hızlı bir toparlanma sürecine giren turizmde göstergeler iyileşmeye devam ediyor. Son yıllarda ülkeye gelen ziyaretçi sayısı yükseliş eğiliminde. 2022 yılında turist sayısı 51 milyonu aştı. Bununla birlikte, 2022'de turizm geliri önceki yıla göre iki kat yükselirken GSYH'nin %2,9'unu oluşturdu. Yerli turistin turizm faaliyetlerindeki payı ise giderek azalıyor.

Türkiye'deki mevcut ekonomik ortam nedeniyle bireylerin kültür harcamalarına ayırdığı bütçe daraldı. Hanehalkı harcamaları içerisinde kültür harcamalarının oranı 2021 yılında %7 iken, 2022'de ani bir şekilde %2,5'e geriledi. Yaşam ve kültür alanındaki devlet harcamaları ise yükseliyor. Devlet kültür harcamalarında kütüphane ve kültürel eğitimin payı giderek genişliyor. 2022'de bu oran %9,8. Kütüphanelerinin kapasiteleri ve kütüphaneden yararlanan kişi sayısı da buna bağlı olarak artış gösteriyor. 2023'te halk kütüphanelerinin sayısı 49 bine, kütüphanelerden yararlanan kişi sayısı 27 milyona ve kütüphanelerdeki toplam kitap sayısı

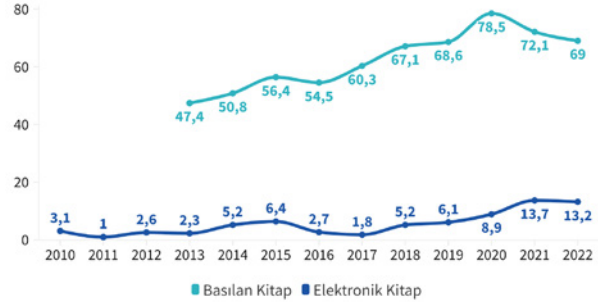
%2,9 Turizm gelirindeki artışa rağmen turizmin GSYH içindeki oranı %2,9.

%2,5 Hanehalkı harcamaları içerisinde eğlence-kültür oranı %2,5 ile son yirmi yılın en düşük seviyesini gördü.

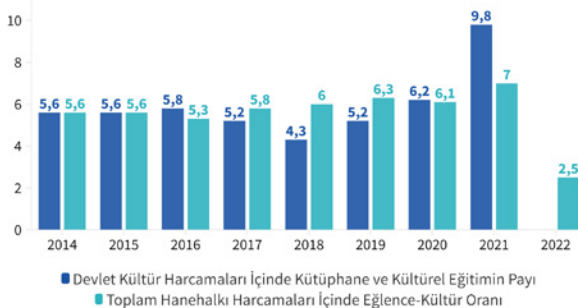
Grafik 77. Turizm Geliri ve Turizm Gelirinin GSYH'ye Oranı (2010-2022)

Kaynak: TÜİK, Turizm İstatistikleri; TÜRSAB, Turizm Gelir Raporu

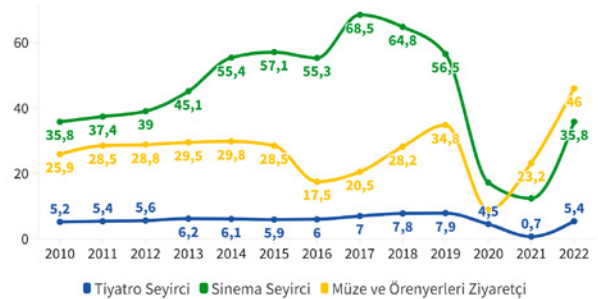
Grafik 79. Basılan Kitap ve Yayımlanan Elektronik Kitap Sayısı (Bin, 2010-2022)

Kaynak: TÜİK, Yazılı Medya ve Uluslararası Standart Kitap Numarası İstatistikleri

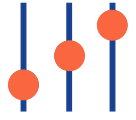
Grafik 78. Eğlence ve Kültürün Harcamalar İçindeki Oranı (% , 2014-2022)

Kaynak: TÜİK, Kültür Ekonomisi ve Kültürel İstihdam İstatistikleri; TÜİK, Hanehalkı Tüketim Harcaması

Grafik 80. Tiyatro, Sinema Seyirci ve Müze ve Örenyerleri Ziyaretçi Sayıları (Milyon Kişi, 2010-2022)

Kaynak: TÜİK, Sinema ve Gösteri Sanatları İstatistikleri; TÜİK, Kültürel Miras İstatistikleri; TÜİK, Turizm İstatistikleri

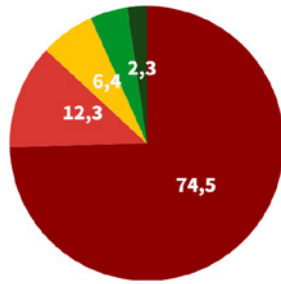

89 milyon adete ulaştı. 2021’le birlikte basılan kitap sayıları azalırken son yıllarda giderek yaygınlaşan elektronik kitap sayısı yükselmeye devam etti. Salgınla birlikte değişen pratikler elektronik kitaplardaki artışı açıklar nitelikte.

Müze ve öğreniyeri ziyaretçi sayısı bir önceki yıla göre iki kat yükselerek 2022’de 46 milyona ulaştı. Müze-kart uygulaması bunda önemli bir etkiye sahip. Sinema ve tiyatro faaliyetlerine katılım ise salgın sonrası toparlanma sürecinde. Hane fertlerinin yaşam pratikleri incelendiğinde sinema, tiyatro, konser, müze vb. etkinliklere birlikte katılımın en düşük düzeyde olduğu görülüyor. Sıklıkla birlikte TV izleyen ailelerin oranı ise %40,9. Buna ek olarak, ailelerin en çok hafta içi yemek sofralarında bir araya gelmesi dikkat çekici. Hanelerin %30,9’u sıklıkla veya sürekli birlikte ibadet ettiğini ifade ediyor.

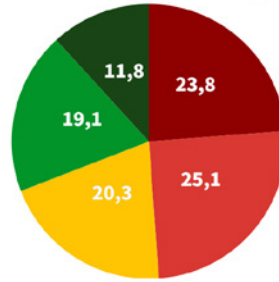
%9,8	<i>Devlet harcamaları içerisinde kütüphane ve kültürel eğitimin payı %9,8.</i>
69 Bin	<i>2021’de 72 bin kitap basılırken 2022’de 69 bine geriledi.</i>
51,4 Milyon	<i>2022’de Türkiye’ye gelen ziyaretçi sayısında rekor kırıldı.</i>
46 Milyon	<i>Müze ve öğreniyeri ziyaretçi sayısı iki kat artışla son on iki yılın en yüksek seviyesinde.</i>

Birlikte tiyatro, konser, müze vb. etkinliklere katılım

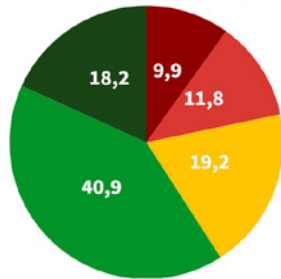

■ Hiçbir zaman ■ Nadiren ■ Bazen ■ Sıklıkla ■ Her Zaman

Birlikte ibadet etme sıklığı

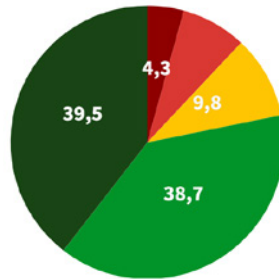

Birlikte TV izleme sıklığı

■ Hiçbir zaman ■ Nadiren ■ Bazen ■ Sıklıkla ■ Her Zaman

Hafta içi akşam yemeğinde bir araya gelme sıklığı

Grafik 81. Ailelerin Yaşam ve Kültür Pratikleri (% 2021)

Kaynak: TÜİK, Türkiye Aile Yapısı Araştırması 2022

Medya ve İletişim

Dijitalleşme hayatın her alanında girerek yaygınlaşmaya devam ediyor. İnternet ve bilgi iletişim teknolojileri eğitimden iş yaşamına, kamu kurumlarının sunduğu hizmetlerden alışverişe günlük yaşam pratiklerini dönüştürüyor. Türkiye’de dijitalleşme son on yılda büyük bir artış gösterdi. Öyle ki 2010 yılında telefondan internet erişimine sahip olan kişi sayısı yalnızca 1,5 milyonken, 2022’de 70,5 milyona ulaştı. Buna paralel olarak genişbant internet erişimine sahip hanelerin oranı %92’yle neredeyse toplumun tüm kesimlerine yayıldı. Bu oranla birlikte Avrupa ülkelerindeki düzey yakalandı.

Artan dijitalleşmeyle bilişim teknolojileri işletmecilerinin net geliri de yükseldi. 2010’da bu şirketlerin net geliri yalnızca 27,2 milyar TL iken, 2022 yılında 130,3 milyar TL’ye çıktı. Bir diğer kayda değer gelişme elektronik ticaret sektöründe gerçekleşti. 2010 yılından 2022’ye internet üzerinden alışveriş yapan bireylerin oranı %6,3’ten %46,2’ye yükseldi. Salgın sürecinde yaygınlaşan eve servis hizmetinin bir sonucu olarak internet

87,4
Milyon

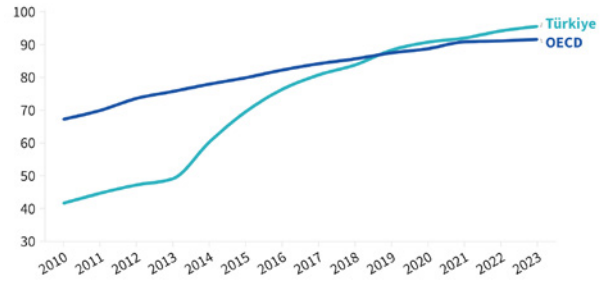
Toplam mobil abone sayısı nüfusun üstünde seyrediyor.

%92

On haneden dokuzunda genişbant internet kullanılıyor.

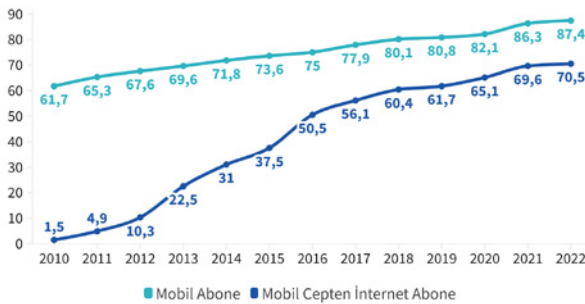
130,3
Milyar ₺

Bilişim teknolojileri işletmecilerinin net geliri hızla artmaya devam ediyor.

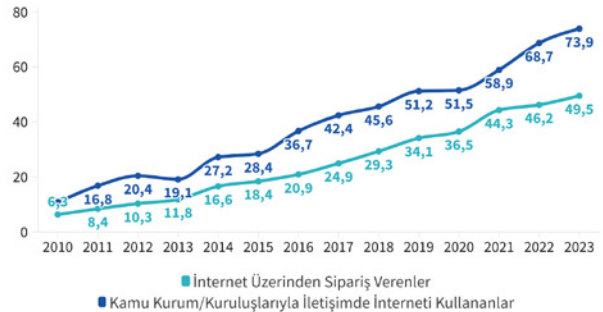
Grafik 83. İnternet Erişimi Olan Hanehalkı Oranı (% 2010-2023)

Kaynak: OECD İstatistikleri

Grafik 82. Mobil Abone Sayısı ve Mobil Cepten İnternet Abone Sayısı (Milyon Kişi, 2010-2022)

Kaynak: BTK, Üç Aylık Pazar Verileri Raporu

Grafik 84. Nedenlerine Göre Bireylerin İnterneti Kullanma Oranı (% 2010-2023)

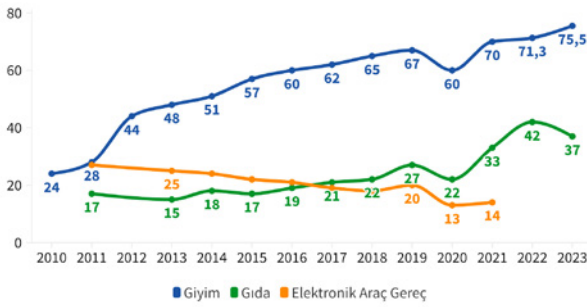
Kaynak: TÜİK, Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması

üzerinden yapılan alışverişlerin büyük bir kısmını gıda sektörü oluşturdu. Teslimat ve iade süreçlerindeki gelişmelerle de giyim sektörü elektronik ticaretin bir diğer paydaşı haline geldi.

Bir diğer açıdan bireylerin internet kullanımındaki artışa paralel olarak devlet hizmetleri de büyük oranda dijitalleşmeye başladı. E-devlet gibi önemli girişimlerle birlikte birçok bürokratik süreç dijitalleşti. Bu durum istatistiklere de yansdı. Bireylerin kamu kurum ve kuruluşlarıyla iletişimde interneti kullanma oranları 2010 yılında %10,7 iken 2022'de %68,7'ye ulaştı.

İnternetin yaygınlaşmasıyla kitlesel iletişim araçları da dönüşüyor. 2013'ten bu yana basılı dergi ve gazete sayısı iki kat azalırken, TV ve sosyal medya kullanımı artıyor. Üstelik Türkiye'de TV izleme süresi dünya ortalamasının oldukça üzerinde. Bununla birlikte, sosyal medya kullanımı da önemli düzeyde. 2022 yılında toplumun %57'sinin Instagram'ı, %38'inin Facebook'u ve %23'ünün X'i düzenli bir şekilde kullandığı tespit edildi.

Grafik 85. Kişilerin İnternet Üzerinden Verdiği Siparişler (% , 2010-2023)

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması

%68,7

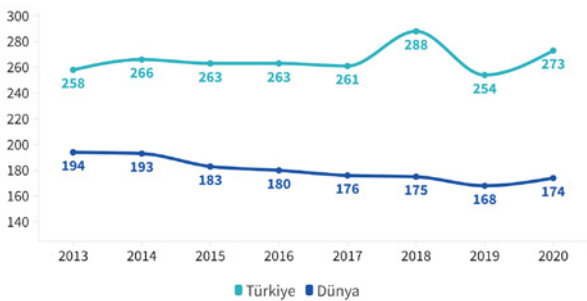
E-devlet gibi kamu hizmetlerini kullananların oranı yükseliyor.

%71,3

Her on kişiden yedisi internet üzerinden giyim alışverişi yapıyor.

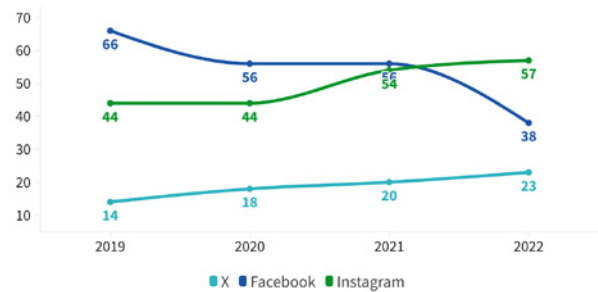
273

Günlük TV izleme süresi 273 dakikayla dünya genelinin üzerinde.

Grafik 86. Dünyada ve Türkiye'de Günde Ortalama Televizyon İzleme Süreleri (Dakika, 2013-2020)

Kaynak: Eurodata, V Worldwide – One TV Year 2021

Grafik 87. Sosyal Medya Kullanıcılarının Oranı (% , 2019-2022)

Kaynak: We Are Social Türkiye Raporları

KENTLERİN GÖRÜNÜMÜ

Demografi

Ekonomi

Eğitim

Sağlık

Hukuk

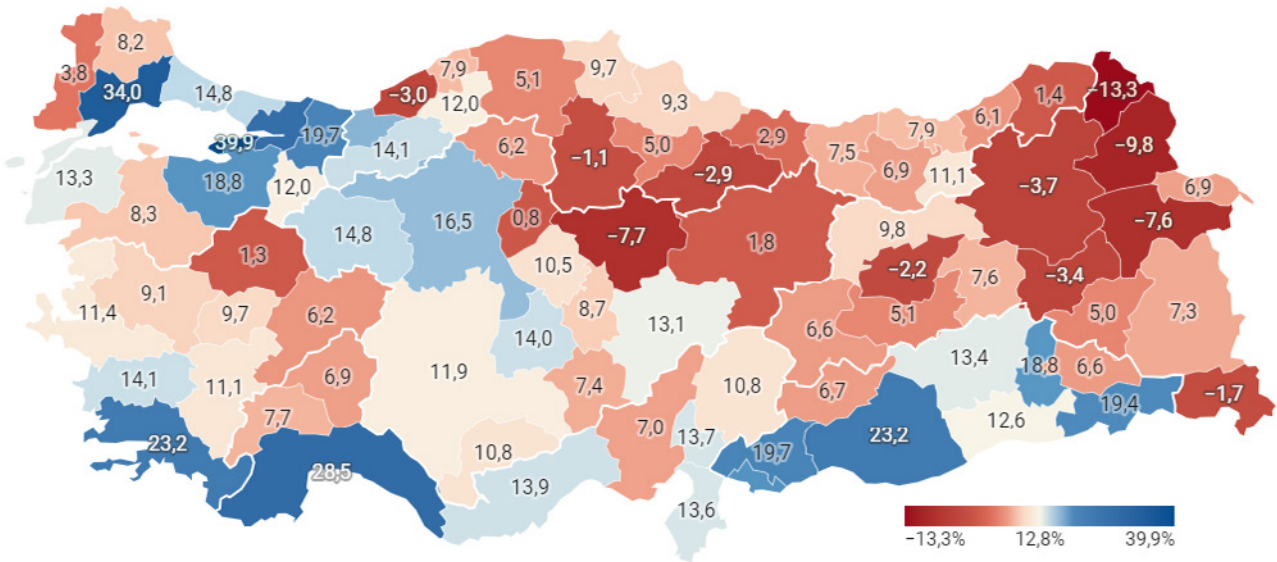
Çevre ve Enerji

Demografi

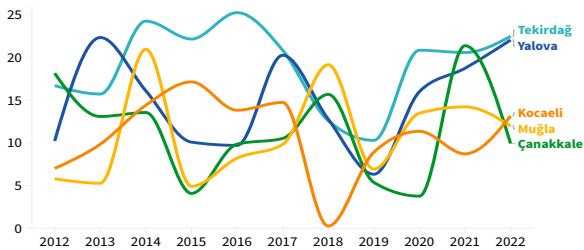
Son on yılda en yüksek nüfus artış oranı kaydeden şehirler Yalova, Tekirdağ ve Kocaeli oldu. Kırklareli, Bilecik, Çanakkale ve Sakarya ile birlikte düşününce İstanbul çevresi dikkat çekici seviyede göç alıyor. Bu trend devam ederse artık sadece İstanbul'un değil, civar şehirlerinin de nüfus yoğunluğunu ve beraberinde getirdiği konuları tartışıyor olacağız. Diğer yandan turizm ve yabancı göçü alması nedeniyle Antalya ve Muğla; yüksek doğurganlık oranıyla Şanlıurfa ve Gaziantep de oransal olarak en çok nüfus artışı kaydeden şehirler arasında.

Doğu Anadolu şehirleri nüfus kaybediyor. Nüfusa oranla yavaş gelişen istihdam piyasaları bunun en önemli nedeni. Erzurum gibi tarihsel olarak bölgenin merkezi olan bir büyükşehir bile bu nedenle oran olarak en çok nüfus kaybında beşinci sırada. Net göç hızında 2022'de en yüksek negatif değerde olan Ağrı kritik seviyede. Yozgat haricinde bu kadar nüfus kaybı yaşayan başka şehir veya bölge yok.

Harita 1. Nüfus Artış Oranı (% , 2012-2022)

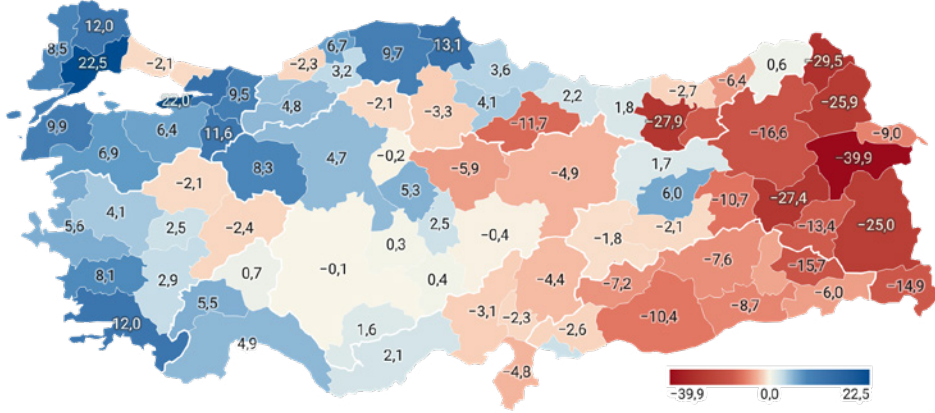
Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

Grafik 88. Net Göç Hızı En Yüksek Beş Şehir (2012-2022)

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

Net göç hızı, bir şehrin aldığı göç ile verdiği göç arasındaki farkın göç edebilecek her bin kişiye oranıdır. 2000'lere kadar büyükşehirlere yönelen iç göç dinamiği artık komşu şehirlere dağılmaya başlamış durumda. İstanbul 2016'dan bu yana ağırlıklı olarak negatif değer arz ederken İstanbul'un hinterlandında bulunan şehirler son on yılda sürekli yüksek net göç hızlarıyla öne çıkıyor. Bunda İstanbul'un ulaşım ağlarının genişlemesi de etki sahibi. Burada bir istisna, metropolden kaçış trendinin hedefi olan Muğla.

Harita 2. Net Göç Hızı (Binde, 2022)

Kaynak: TÜİK, Nüfus İstatistikleri Portalı

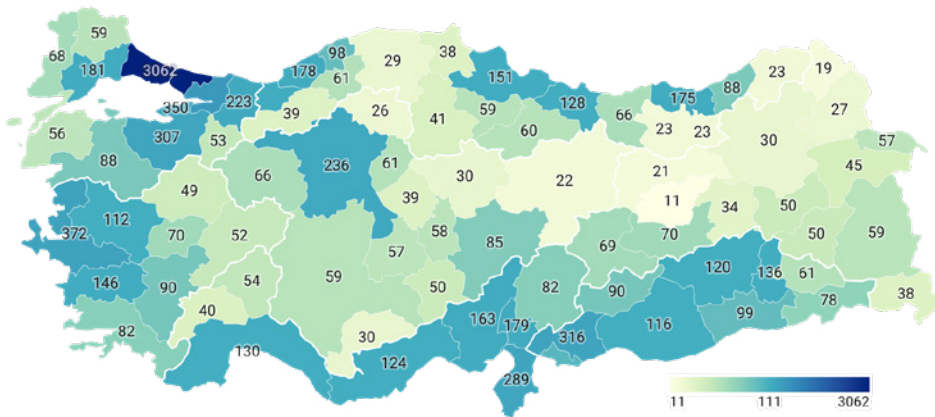
**Ağrı 2022'de
net göç hızı en
düşük il.**

Tablo 1. Kentsel Nüfus Oranı En Yüksek ve En Düşük Şehirler (2022)

En Yüksek 5 il		En Düşük 5 il	
İstanbul	99,1	Ardahan	31,61
Ankara	95,9	Tunceli	39,69
Kocaeli	95,3	Bartın	45,76
Bursa	92,6	Kars	46,16
Tekirdağ	91,3	Gümüşhane	48,13

Kaynak: TÜİK, Nüfus İstatistikleri Portalı

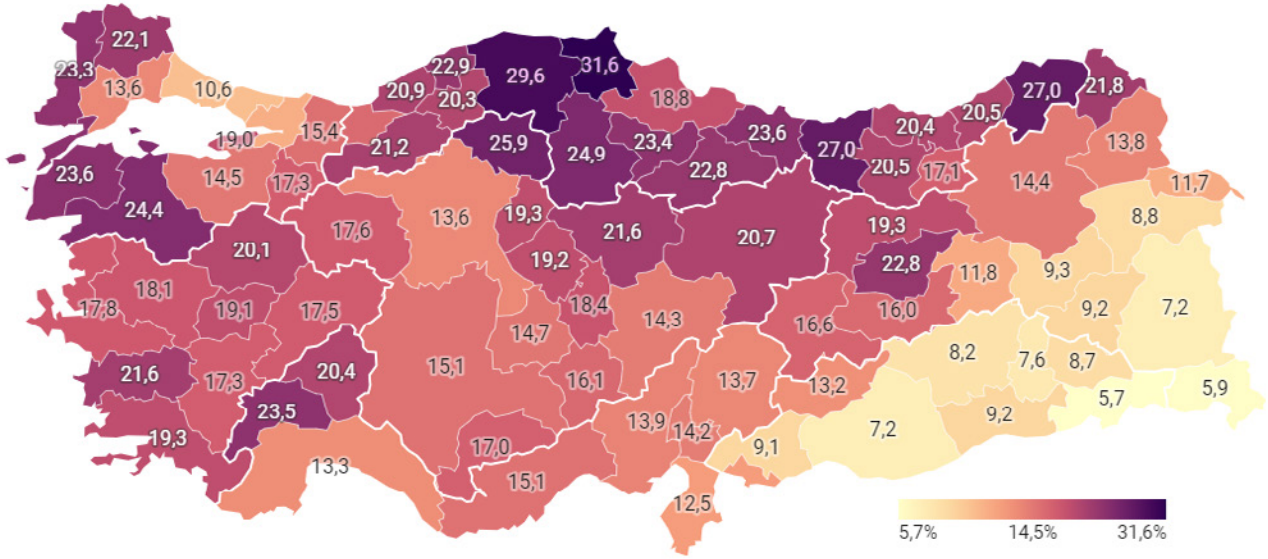
Türkiye'de kentsel nüfus oranı 2022 itibarıyla %83'e çıktı. Ancak sadece 15 ilde kentsel nüfus Türkiye ortalamasının üstünde. Tekirdağ ve Kocaeli son on yılda göç alan karakterleriyle kentleşmenin önemli üslerini oluşturuyor. Kentsel nüfusun en düşük olduğu illerse, başka bölgelere yoğun göç veren Doğu Anadolu illeri. Özellikle Ardahan sadece coğrafi bakımdan değil, son on yılda nüfus kaybı ve kırsal nüfus bakımından da en uçta olduğunu görüyoruz. Genel olarak hem iklim ve coğrafya hem de istihdam ve refah anlamında en dezavantajlı olan Karadeniz ve Doğu Anadolu şehirlerinde kırsal nüfus yüksek oranlarda.

Harita 3. Nüfus Yoğunluğu (Kişi/km², 2022)

Kaynak: TÜİK, Nüfus İstatistikleri Portalı

**Son on yılda
Türkiye nüfusu
%12,7 oranında
arttı.**

Harita 5. Yaşlı Bağımlılık Oranı (% , 2022)

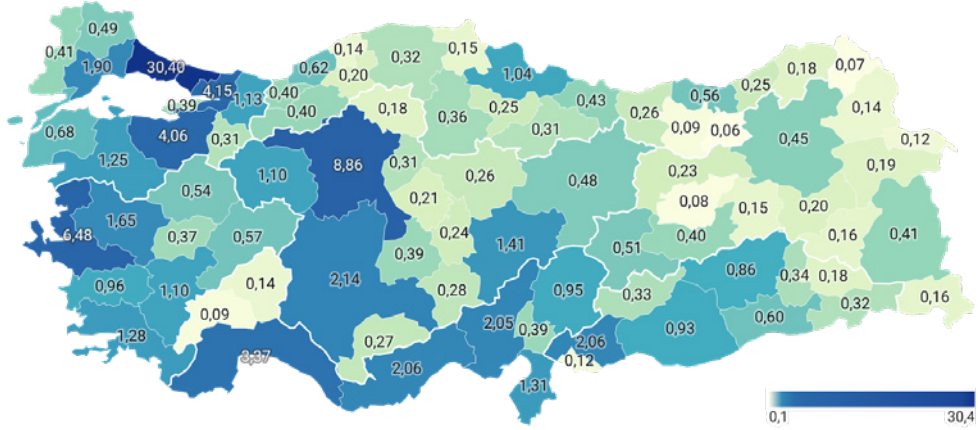
Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

Yaşlanma Türkiye'nin güncel ve önemli bir demografik dinamiği. Aynı zamanda sosyal ve ekonomik bir dizi meseleyi de tetikleyen bu dinamik, iller arasında asimetrik bir dağılım arz ediyor. Doğum hızı düşük Karadeniz şehirleri yaşlı bağımlılık oranında da üst sıralarda. Çalışma çağındaki her 100 kişiye düşen 65 yaş ve üstü kişileri ifade eden yaşlı bağımlılık oranı Orta Anadolu ve Batı Marmara'nın birçok şehrinde giderek derinleşen bir eğilimi ifade ediyor.

Yaşlanma ve yaşlılık kırsal ve kent merkezlerinde farklı toplumsal deneyim ve ihtiyaçlara tekabül eder. Yaşlı bağımlılık oranı %25'ten yüksek olan Sınop, Kastamonu, Giresun, Artvin ve Çankırı'da nüfusun yarısı kırsal bölgelerde yoğunlaşıyor. Bu illerde kırsal yaşlı nüfusun sağlık hizmetleri başta olmak üzere birçok ihtiyacının giderek öne çıkacağı söylenebilir. İstanbul ve Ankara gibi metropollerde ise artık %10'un üstüne çıkan yaşlı bağımlılığı, konuttan ulaşım bir dizi konuyu gündeme getiriyor.

**Türkiye'nin
2022'de yaşlı
bağımlılık oranı
%14,5 oldu.**

Ülke
GSYH'sinin
%30,4'ünü
İstanbul
oluşturuyor.

Harita 6. İllerin Toplam GSYH İçindeki Payı (% , 2022)

Kaynak: TÜİK, Ulusal Hesaplar İstatistiklerinden hareketle yazar tarafından hesaplanmıştır.

Gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYH), belirli bir dönemde bir ülkede üretilen bütün mal ve hizmetlerin toplam piyasa değerini gösterir. 2022 yılında 15 trilyon TL değere sahip olan GSYH'nin %45'ini üç büyük şehir olan İstanbul, Ankara ve İzmir oluşturdu. GSYH'deki en önemli pay %30,4'le İstanbul'a ait. GSYH 2023'ün üçüncü çeyreğinde bir önceki yılın aynı çeyreğine göre %5,9 büyürken ihracat yalnızca %1,1 oranında büyüdü.

2022'de Türkiye genelinde kişi başına GSYH miktarı 176,6 bin TL idi. Bir önceki yıla göre lira bazında %100'ün üzerinde artış gösteren bu miktar, dolar bazında yalnızca %11 oranında yükseldi. 2021'de 9.539 dolararken 2022'de 10.658 dolar oldu. Kişi başına GSYH'nin en yüksek olduğu illerin çoğunlukla sanayinin ve hizmetlerin yoğunlaştığı Marmara'da yer aldığı görülüyor. GSYH'nin en yüksek olduğu il ise 302,8 bin TL ile

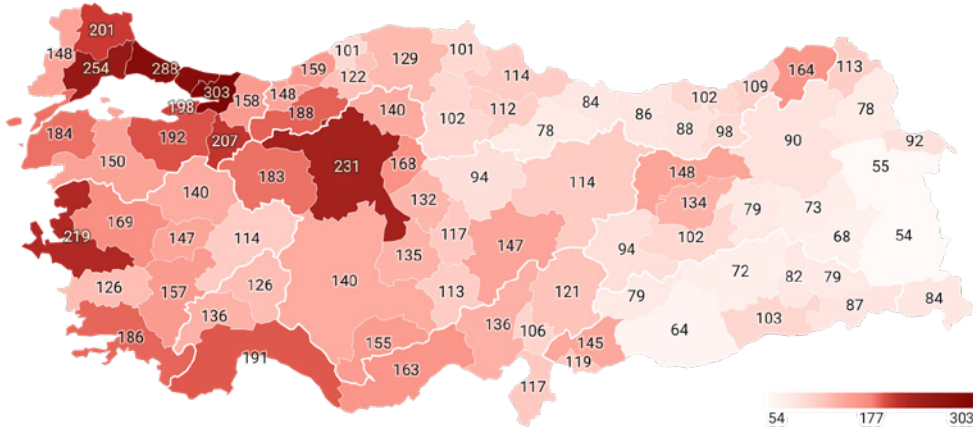
sanayinin önemli bir yere sahip olduğu Kocaeli. Bununla birlikte, ihracat miktarıyla kişi başına GSYH miktarı paralellik gösteriyor.

Türkiye'de gini katsayısı açık veri kaynaklarında il bazında bulunmayıp IBBS-2. düzey bölgeler bazında mevcuttur. Haritada görüldüğü üzere en yüksek Gini katsayısına sahip olan şehir İstanbul'dur. Bir diğer ifadeyle İstanbul gelir eşitsizliği bakımından en yüksek seviyede. İstanbul'dan sonra Konya ile Karaman'ın olduğu TR52 Konya alt bölgesi geliyor. En düşük olduğu alt bölge ise Malatya, Elazığ, Bingöl ve Tunceli'nin olduğu Malatya alt bölgesi. Gelir eşitsizliğinin görece düşük olduğu bölgelerde gelir gruplarının daha çok alt seviyelerde birbirine yakınlaştığı da hesaba katılmalıdır.

Tablo 3. İhracat Miktarının En Yüksek ve En Düşük Olduğu İller (Milyar \$, 2023)

İhracat Miktarının En Yüksek Olduğu 5 İl		İhracat Miktarının En Düşük Olduğu 5 İl	
İstanbul	87.879.666	Bayburt	28
Kocaeli	17.003.933	Kars	1.391
Bursa	14.877.508	Tunceli	1.667
İzmir	12.662.137	Ardahan	3.771
Ankara	11.056.187	Bingöl	3.941

Kaynak: Türkiye İhracatçılar Meclisi, İhracat Rakamları

Harita 7. İllere Göre Kişi Başına GSYH (Bin TL, 2022)

Kaynak: TÜİK, İl Bazında Gayrisafi Yurt İçi Hasıla 2022

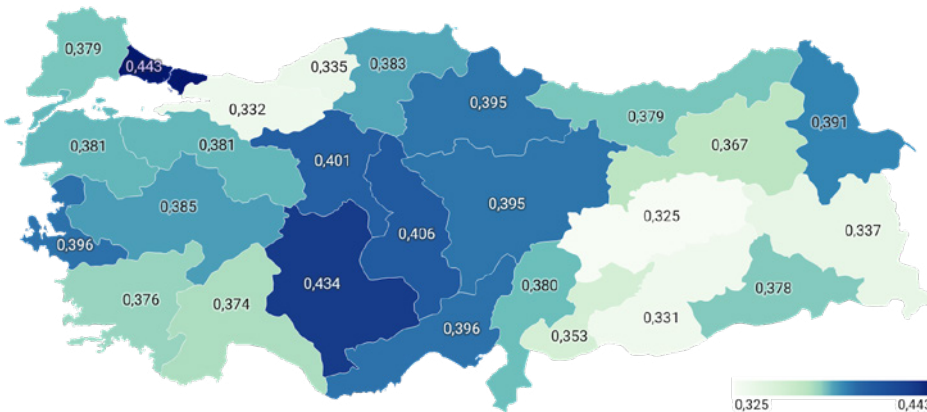
İstanbul'dan sonra en yüksek ihracata sahip iki il Kocaeli ve Bursa.

Tablo 4. İşsizlik Oranının En Yüksek ve En Düşük Olduğu Alt Bölgeler (% , 2022)

İşsizliğin En Yüksek Olduğu 4 Alt Bölge	
TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkari)	19,2
TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)	18,5
TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye)	14,6
TR31 (İzmir)	13
İşsizliğin En Düşük Olduğu 4 Alt Bölge	
TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop)	6,2
TR22 (Balıkesir, Çanakkale)	7,1
TR33 (Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak)	7,1
TR52 (Konya, Karaman)	7,4

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2022

İşsizlik Türkiye'nin öteden beri önemli bir olgusu. Türkiye genelinde 2022'de %10,4 olan işsizlik belli bölgelerde bu ortalamanın altında görünürken beş alt bölgede ise ortalamanın üzerinde seyrediyor. Bu beş alt bölgenin ağırlıklı olarak Güneydoğu ve Doğu Anadolu şehirlerini kapsamaması dikkat çekiyor. İstisna olarak İzmir'de %13 oranında işsizlik var. En düşük işsizlik oranına sahip alt bölgelerde ise nüfus artış oranı görece düşük, yaşlı-emekli oranı görece yüksek iller bulunuyor. Bilhassa Kastamonu ve Balıkesir alt bölgeleri için bu demografik eğilimin görece düşük işsizlik oranında etkili olduğu söylenebilir.

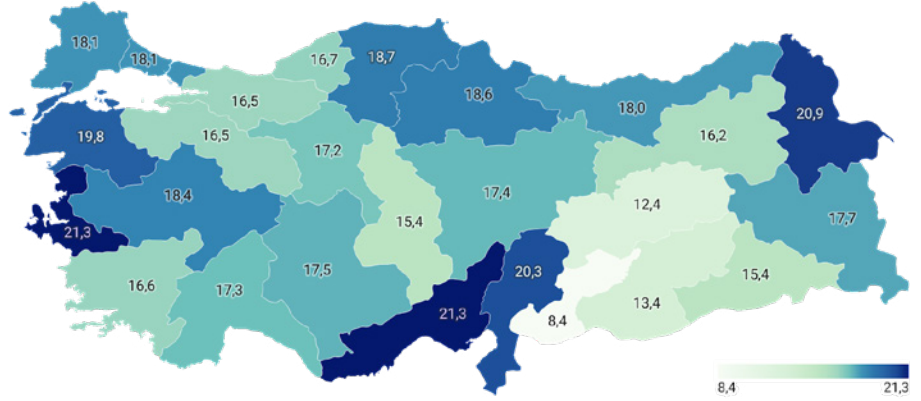

Harita 8. Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre Gini (2022)

Kaynak: TÜİK, Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları İstatistikleri 2022

Gelir eşitsizliğinin en yüksek olduğu il İstanbul.

**İşsizlik oranı
en yüksek
Van alt
bölgesinde.**

Harita 9. Medyan Gelirin %60'ına Göre Yoksulluk Oranı (% , 2022)

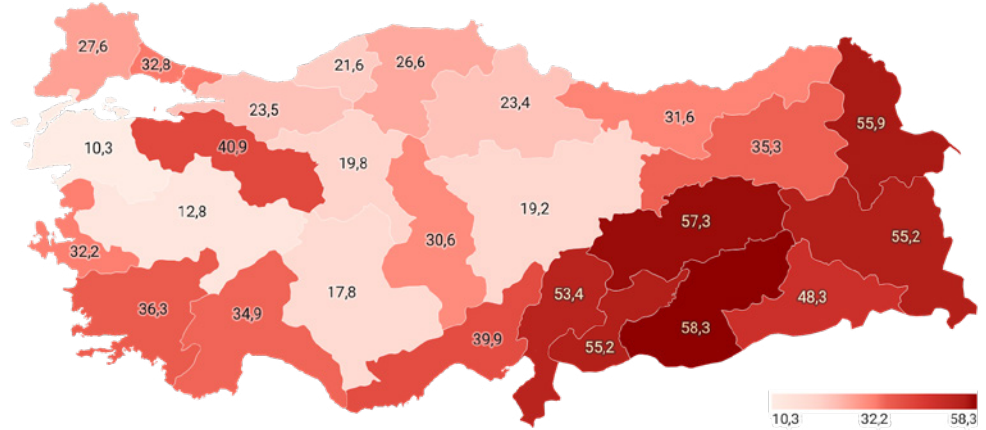
Kaynak: TÜİK, Yoksulluk İstatistikleri 2022

Yoksulluk sadece ekonomik olmayan, sosyal ve kültürel bütünlüğü de tahrip eden bir olgu olarak Türkiye'nin önemli bir gündem maddesi. 2022'de Türkiye genelinde yoksul fert oranı %21,6 oldu. Alt bölgeler bazında hesaplanan yoksulluk oranı, o bölgenin gelir dağılımı içinde hesaplandığı için Türkiye genelinin altında görünür. İzmir ile birlikte Adana ve Mersin'in en yüksek yoksulluk oranına sahip olması dikkat çekicidir. Bu iki bölgede sanayi ve ticaretin öteden beri var olmasına rağmen yoksulluğun yüksek olmasının üstünde durulmalıdır. Akabinde ise %20,9 ile Ağrı alt bölgesi (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) geliyor. En düşük olduğu alt bölge ise Gaziantep alt bölgesi görünmektedir. İstanbul ve Ankara'da ise alt bölgelere oranla düşük olmakla birlikte,

yoksul nüfusun daha geniş bir kitleyi oluşturduğu unutulmamalıdır.

Yoksulluğun günlük hayatta en somut yansıması gerekli harcamaları yaparken ortaya çıkar. Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması'na göre 2022'de Türkiye'de hanelerin %32,2'si hane geliriyle gerekli harcamaları yaparken zorlandığını ifade ediyor. Bu oran İstanbul'da ülke ortalamasına çok yakın. Şanlıurfa alt bölgesinde ise (Şanlıurfa ve Diyarbakır) %58,3 ile en yüksek seviyede. Bu bölgede hanehalkı sayısının da ülke ortalamasının üstünde olduğu hatırlanır. Alım gücünün çok ciddi bir sosyal sorun olduğu açık. Genel olarak Güneydoğu illerinde bu oran yüksek.

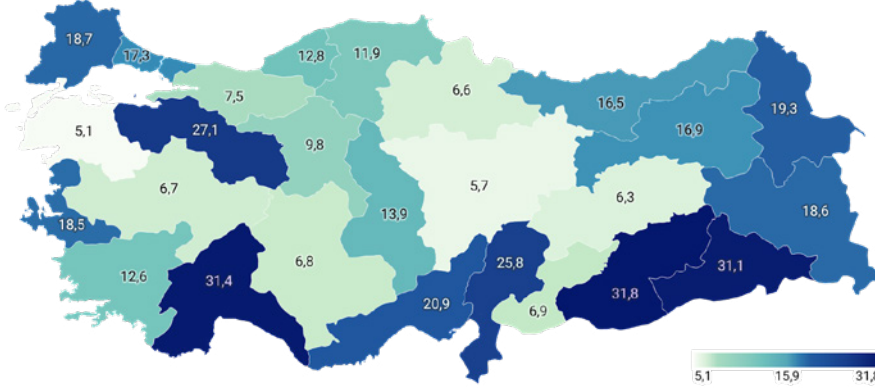
**Türkiye'de
her beş
kişiden
biri yoksul.**

Harita 10. Hane Geliriyle Gerekli Harcamaları Yapmakta Zorlananların Oranı (% , 2022)

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2022

Not: "Çok zor" ve "zor" diyenlerin toplamıdır.

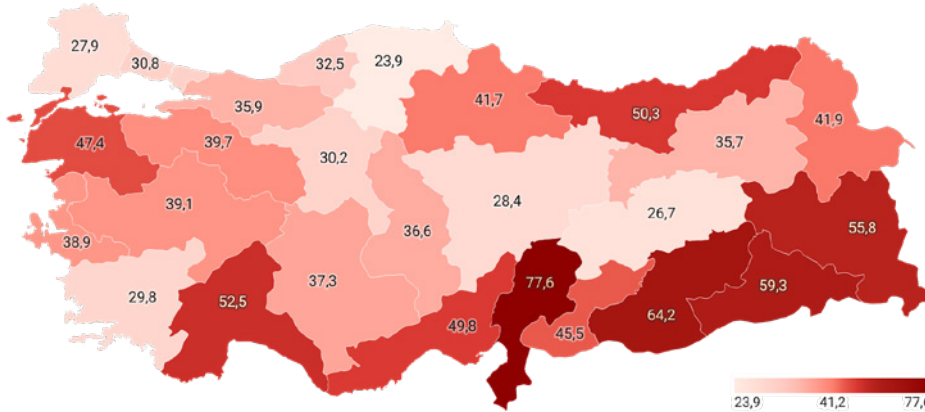
Harita 11. Konutla İlgili Harcamaların Yük Getirdiği Haneler (% 2022)

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2022

Not: Konutla ilgili kira, su, elektrik ısınma, tamir vs. masraflar “çok yük getiriyor” diyenlerin oranıdır. “Biraz yük getiriyor” diyenler dahil edilmemiştir.

Konut kredisi, kira, fatura, aidat ve tamir gibi harcamaların hane bütçesine çok yük getirdiğini ifade eden haneler Türkiye genelinde %15,9 oranında. Bununla birlikte, Şanlıurfa ve Mardin alt bölgelerinde yoğunlaştığı görülüyor. Bu alt bölgelerde her on haneden üçü konutla ilgili harcamaları büyük bir yük olarak tecrübe ediyor. Bu oranın en düşük olduğu şehirler ise Balıkesir ve Kayseri alt bölgelerinde. Bu oranın bölgeden bölgeye değişkenlik arz etmesinde konut tipi, konut sahipliği ve hanehalkı büyüklüğü gibi faktörler de etkili.

Yoksulluk ve sosyal eşitsizliklerin tezahür ettiği en canlı olgulardan biri de sağlıklı ve yeterli beslenme. Haftada üç gün et, tavuk ya da balık yemeği harcamasını karşılayamayan hanelerin oranı bu anlamda hayati önemde. Türkiye genelinde %41,2 olan bu oran, yoksullukla ilgili birçok göstergede olduğu gibi yine Güneydoğu Anadolu’da yoğunlaşıyor. Hatay alt bölgesinde bulunan Hatay, Kahramanmaraş ve Osmaniye’de bu oran %77,6.

Harita 12. Haftada Üç Gün Et, Tavuk ya da Balık Harcaması Yapamayan Haneler (% 2022)

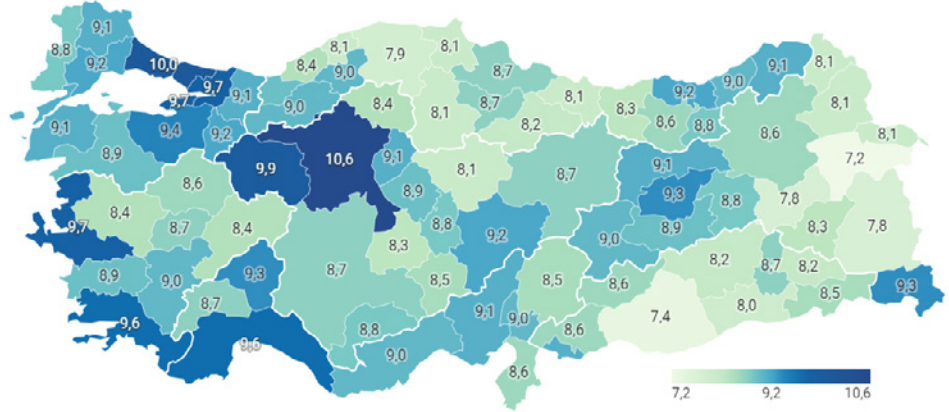
Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2022

Not: Söz konusu gıdaları iki günde bir karşılayabilecek durumda olmadığını belirten hanelerin oranıdır.

Türkiye’de yaklaşık üç haneden biri temel harcamalarını yapmakta zorlanıyor.

Her on haneden dördü haftada üç gün et, tavuk ya da balık harcamasını karşılayamayacak durumda.

**Türkiye’de
ortalama
eğitim süresi
9,2 yıl.**

Harita 13. Ortalama Eğitim Süresi (2022)

Kaynak: TÜİK, Ulusal Eğitim İstatistikleri

Ortalama eğitim süresi, 25 yaş ve üstü nüfusun eğitimde geçirdiği ortalama yıl sayısını ifade eder. Birkaç istisna şehir hariç, ortalama eğitim süresinde Türkiye genelinde doğu-batı farkı derin bir şekilde görülüyor. Ankara, İstanbul, Eskişehir, İzmir ve Kocaeli en yüksek ortalama eğitim süresine sahip şehirler. Bu şehirlerde hizmet sektörünün üst segmentlerinde çalışan işgücünün görece daha uzun süre eğitimde geçirmiş olması, ayrıca birçok yükseköğretim kurumunun bu şehirlerde yoğunlaşması bunda etkili. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu illeri en düşük oranlara sahip. Orta Karadeniz illeri de eğitim süresinin düşüklüğüyle dikkat çekiyor.

Türkiye'nin istisnasız her ilinde erkeklerin ortalama eğitim süresi daha yüksek. Erkeklerde ortalama eğitim süresi 10 yıl iken kadınlarda bu değer 8,5. Fakat bazı illerde bu farkın daha fazla olduğu görülüyor. Siirt, Şanlıurfa, Şırnak, Van ve Mardin farkın en yüksek olduğu iller.

Toplumun bilhassa genç kuşaklarının eğitim hizmetine geç eriştiği bölgelerde bu oran daha düşük. 2000 sonrası

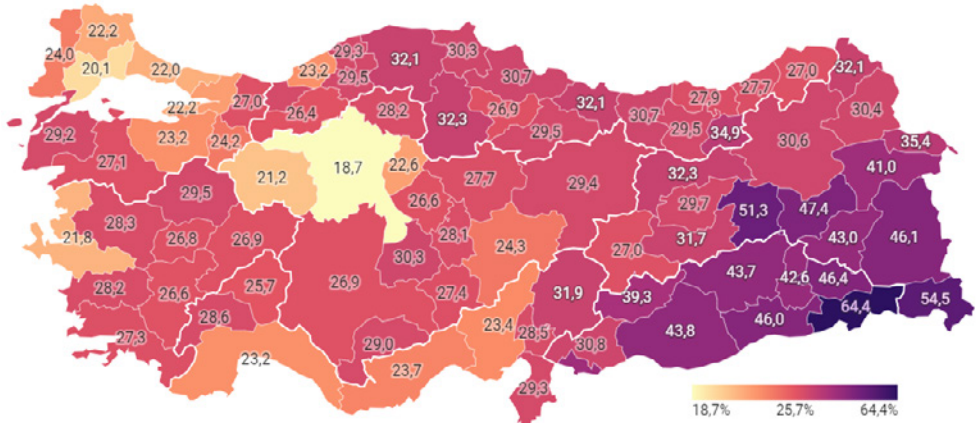
okullaşma ve son on beş yılda yaşanan yükseköğretimin genişlemesi eğitime erişimdeki eşitsizlikleri kapatmaya yönelik bir dinamik olarak bu oranları yukarı çekiyor. 2011'den 2022'e dek özellikle Türkiye'nin güneydoğusundaki ortalama eğitim süresinde kayda değer bir artış yaşandı. Bu on senede Şırnak, Hakkâri ve Bingöl ortalama eğitim süresinde %50'nin üzerinde artış yaşayan şehirler. Özellikle Şırnak en çok artış yaşayan şehir. Ankara, İzmir ve İstanbul'da artışın düşük olmasının nedeni ise eskiden de görece yüksek bir eğitim seviyesine sahip nüfus olması.

Tablo 5. Ortalama Eğitim Süresinde Erkek-Kadın Farkı (Yıl, 2022)

En Yüksek 5 İl		En Düşük 5 İl	
Siirt	3,4	Muğla	0,9
Şanlıurfa	3,2	Antalya	1
Şırnak	3,1	İstanbul	1
Van	3	İzmir	1
Mardin	3	Edirne	1,1

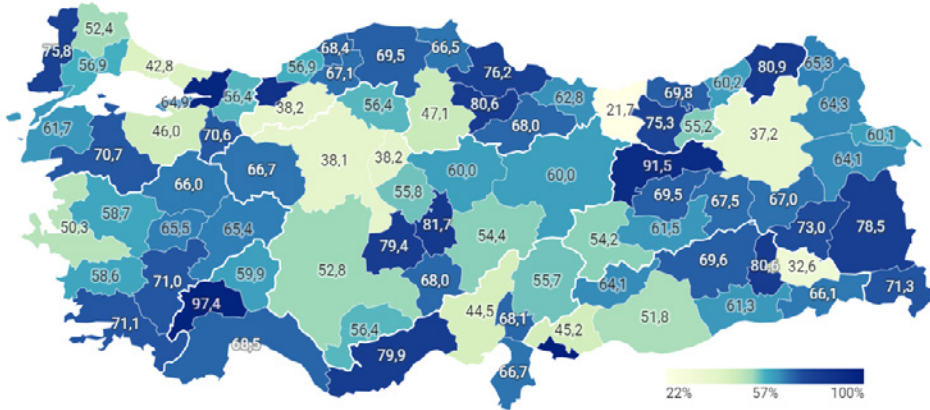
Kaynak: TÜİK, Ulusal Eğitim İstatistikleri

**Ortalama
eğitim süresi
en çok artış
yaşayan şehir
Şırnak.**

Harita 14. Ortalama Eğitim Süresindeki Değişim (% , 2011-2022)

Kaynak: TÜİK, Ulusal Eğitim İstatistikleri

Harita 15. Okul Öncesi 5 Yaş Net Okullaşma Oranı (% , 2020 - 2021)

Kaynak: MEB, Milli Eğitim İstatistikleri

**5 yaşındaki
çocukların
%56,9'u
okul öncesi
eğitim alıyor.**

Nüfusu yoğun büyükşehirlerin, okul öncesi eğitim hizmetine erişimde dezavantajlı olduğu görülüyor. İstanbul, Ankara, İzmir gibi metropoller okul öncesi 5 yaş net okullaşma oranında Türkiye ortalamasının (%56,9) altındadır. Bütün iller arasında Ankara sonndan 4., İstanbul ise sonndan 7. sırada. En üst sırada yer alan Kilis'te net okullaşma oranı %99,9. Kilis, Burdur, Erzincan, Düzce, Nevşehir, Artvin, Amasya gibi görece orta ve az nüfusa sahip şehirlerde okul öncesi okullaşma oranının yüksek olduğu görülüyor. Bu şehirlerde devletin okul öncesi eğitim kapasitesinin çocuk nüfusa göre yeterli olduğu da söylenebilir.

Büyükşehirlerde hem okul öncesi okullaşma oranı düşük hem de okul öncesi (anasınıfı ve anaokulları) öğrenciler arasında özel okula giden öğrenci oranı yüksektir. Ankara, İstanbul, İzmir ve Bursa %30'un üzerinde özel payının olduğu şehirler. Buralarda devletin okul öncesi hizmet kapasite-

tesinin yeterli olmadığı ve okul öncesi eğitimin daha fazla piyasalaşmış olduğu açıktır. Giderek artan bir ihtiyaç olan okul öncesi eğitimde eşitsizliklerin derinleşmesi tehlikesi var. Özellikle kadınların istihdama yoğun katıldığı şehirlerde okul öncesine talep hem bir mecburiyet hem bir sosyal statü stratejisi anlamına geliyor.

Eğitim istatistiklerinde bölgesel farklılıklar çok yüksek görülmele birlikte özel okula giden ilkökul öğrencisi oranında doğu-batı farkı çok daha keskin bir şekilde göze çarpıyor. Batı illerinde ilköğretim seviyesinde özel okula giden öğrenci oranı diğerlerine göre yüksek. İstanbul, Ankara ve İzmir'in dışında üst sıralarda Marmara, Ege, Batı Anadolu ve Akdeniz bölgelerindeki iller yer alıyor. İlkokul piyasasının özel kurumların payının artması, uzun vadede sonraki eğitim kademelerindeki farklılaşmayı da hazırlayıcı etkiye sahip.

Tablo 6. Okul Öncesi (Anasınıfı ve Anaokulları) Öğrenciler Arasında Özele Giden Oranı (% , 2021-2022)

En Yüksek 5 İl		En Düşük 5 İl	
Ankara	32,2	Hakkâri	1,1
İstanbul	30,7	Şırnak	1,1
İzmir	30,5	Siirt	1,8
Bursa	30,5	Şırnak	1,1
Balıkesir	29,9	Mardin	2,9

Kaynak: MEB, Milli Eğitim İstatistikleri

Tablo 7. Özel Okula Giden İlkokul Öğrencisi Oranı (% , 2021-2022)

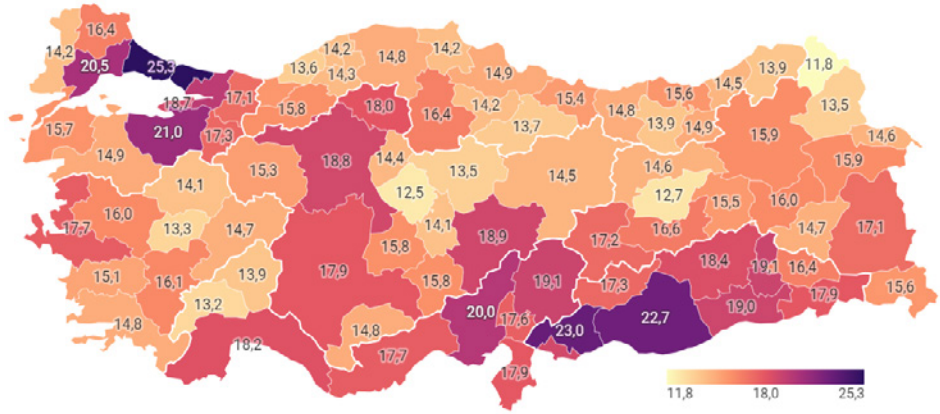
En Yüksek 5 İl		En Düşük 5 İl	
Ankara	11,7%	Hakkari	0,3%
İstanbul	10,1%	Ardahan	0%
Antalya	9,0%	Artvin	0%
İzmir	8,8%	Tunceli	0%
Muğla	8,8%	Bitlis	0%

Kaynak: MEB, Milli Eğitim İstatistikleri

Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı göstergesinde her kademede (okul öncesi, ilkokul, ortaokul) İstanbul en üst sıralarda yer alıyor. Bu açıdan İstanbul lise öncesi kademelerde ciddi biçimde dezavantajlı konumda. Fiziki imkanlar ve insan kaynağı bakımından bu metropolde sunulan eğitimin ne kadar eşitlikçi ve nitelikli olduğu tartışmalı. Bunun dışında İstanbul'da yaşam maliyetlerinin her geçen gün artarak diğer illerin çok üzerinde seyretmesi öğretmenlerin buraya rağbetini negatif yönde etkili-

yor. İstanbul'dan sonra, çocuk bağımlılık oranı en yüksek il olan Şanlıurfa ve kendi bölgelerinde önemli bir nüfusa sahip olan Gaziantep ve Bursa da negatif anlamda en yüksek iller arasında. Ardahan, Kırşehir, Tunceli, Burdur, Uşak ise ilkokulda öğretmen başına düşen öğrenci sayısında en pozitif konumda olan iller. Hem ilkokul hem de ortaokul seviyesinde nüfus yoğunluğu düşük illerde bu durumun daha pozitif olduğu görülüyor.

Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı
ilkokulda 18, ortaokulda 14, lisede 13.

Harita 16. Devlet İlkokullarında Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı (2021-2022)

Kaynak: MEB, Milli Eğitim İstatistikleri

İlköğretimde derslik ve okul başına düşen öğrenci sayısında Şanlıurfa, Gaziantep ve İstanbul başı çekiyor. Bu üç şehir, ilköğretimde öğretmen başına düşen öğrenci sayısında da ilk üç sırada. Dolayısıyla bu üç büyükşehirde ilkokul ve ortaokul kademesinde hem fiziki hem de insan kaynağı kapasitenin düşük olduğu görülüyor. Şanlıurfa ve Gaziantep derslik başına öğrenci sayısında (30) ilk sıradayken okul başına öğrenci sayısında ise İstanbul (581) başı çekiyor. İstanbul'daki ilköğretim okulları diğer illere göre çok nüfuslu ve yoğun ve fazla derslik sayısına sahip olduğu öngörülebilir. Bu illerin yanı sıra Diyarbakır, Adana, Kilis ve Bursa da bir derslikte en çok öğrenci ortalamasının olduğu iller.

Tablo 8. İlköğretimde Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı (Devlet ve Özel Toplamı)

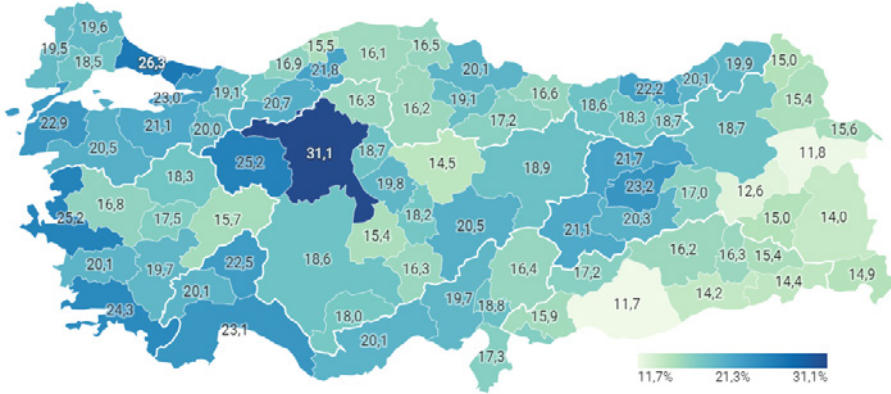
En Yüksek 5 İl		En Düşük 5 İl	
Şanlıurfa	30	Kars	14
Gaziantep	30	Bartın	14
Diyarbakır	29	Tunceli	14
İstanbul	29	Ardahan	13
Adana	27	Gümüşhane	12

Kaynak: MEB, Milli Eğitim İstatistikleri

Ortaöğretimde (Lise) öğretmen başına düşen öğrenci sayısı göstergesi okul öncesi, ilkokul ve ortaokul kademelerinden farklılaşmaktadır. Diğerlerinde görece paralel bir seyir varken lise seviyesinde Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu illeri negatif anlamda en üst sırada yer alıyor. Hem öğretmen hem de okul ve derslik sayısında Hakkâri, Diyarbakır, Van, Şırnak başta olmak üzere Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinde devletin lise eğitim hizmetinin diğer bölgelere göre çok geride kaldığı gözlemleniyor. Yaşlı oranı yüksek çocuk oranı düşük olduğu illerin derslik ve okul başına düşen öğrenci sayısının düşük olduğu görülüyor.

Tablo 9. Lisede Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı (Devlet ve Özel Toplamı)

En Yüksek 5 İl		En Düşük 5 İl	
Hakkâri	32	Çankırı	15
Diyarbakır	29	Rize	15
Hatay	28	Edirne	15
Van	27	Artvin	14
Şırnak	26	Tunceli	12

Harita 17. Yükseköğretim Mezunu Oranı (% 2022)

Kaynak: TÜİK, Ulusal Eğitim İstatistikleri

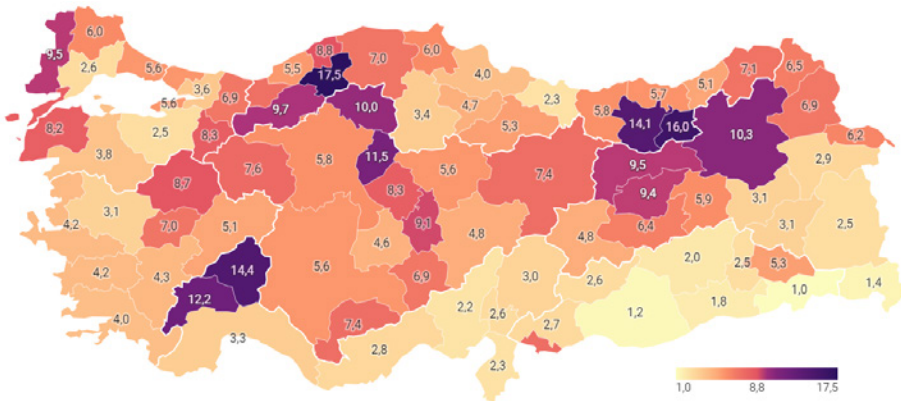
Not: 15+ yaş üzeri nüfus üzerinden hesaplanmıştır.

**Türkiye’de
yükseköğretim
mezunu oranı;
2010’da %7,6;
2022’de %21,3.**

Türkiye’de son on beş senede yaşanan en önemli toplumsal dönüşümlerden biri yükseköğretimin genişlemesi. Ortalama eğitim süresi ile yükseköğretim mezunu oranı bölgesel olarak paralellik gösteriyor. Diğer yandan iller arasındaki bir fark da var. Ankara’da neredeyse üç kişiden biri üniversite mezunu iken Şanlıurfa’da bu oran %11,7. Ankara’nın diğer tüm illerden ayrılarak en yüksek orana sahip olmasının nedeni birçok kamu kurum ve kuruluşunun bulunması, dolayısıyla görece nitelikli bir işgücünün yoğunlaşması. Ankara dışında İzmir, Eskişehir, İstanbul ve Muğla en yüksek orana sahip diğer iller. Oranı düşük olanlarsa hem yükseköğretim kurumlarının görece az olduğu, hem de üniversite diplomasıyla yapılan iş ve mesleklere daha az istihdam yaratılan iller. Şanlıurfa dışında Ağrı ve Muş’ta yükseköğretim mezunu oranı düşük olduğu görülüyor.

Üniversitelerin uluslararasılaşması Türkiye’nin önemli hedeflerinden biri. Bunun bir boyutu da uluslararası öğrenci varlığı. Eskişehir ve Karabük’teki üniversite öğrencilerinin dörtte biri, Çankırı’da beşte biri uluslararası öğrenci. Diğer yandan Osmaniye, Kırıkkale, Amasya, Ordu, Muş ve Hakkari’de bu oran %1’in altında.

En fazla yükseköğretim öğrencisi bulunan iller, İstanbul, Ankara, İzmir gibi birçok üniversiteye sahip metropollerdir. Fakat il nüfusuna oranla öğrenci yoğunluğu hesaplandığında en üst sırada Karabük, Bayburt, Isparta, Gümüşhane ve Burdur yer alır. Karabük Üniversitesi’nde 11.908 uluslararası öğrencinin bulunması bu sıralamayı etkilemiş görünüyor. Yükseköğretim öğrenci yoğunluğu bu şehirlere kısa vadede hareketlilik kazandırmakla birlikte, istihdam piyasaları ve kariyer fırsatları noktasında diplomalı işgücünü şehirde tutmak için doğru planlama gerektiriyor.

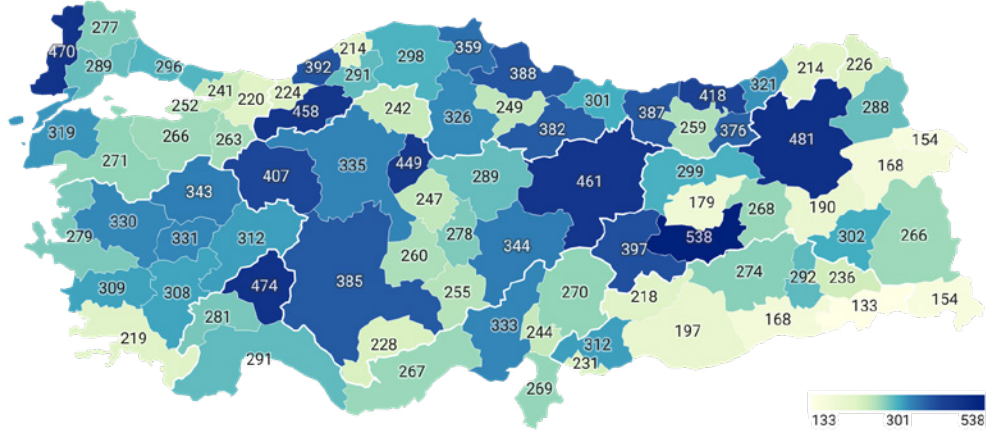
Harita 18. Yükseköğretim Öğrenci Yoğunluğu (% 2022)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi

Not: Açıköğretim ve Uzaktan Eğitim öğrencileri dahil edilmemiştir.

**Yükseköğretimde
uluslararası
öğrenci
oranı %7,5.**

**2021
itibariyle
Türkiye’de
toplam
hastane
sayısı 1547.**

Harita 19. Yüz Bin Kişi Başına Hastane Yatak Sayısı (2021)

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2021

Not: Kasım 2023 itibariyle yayınlanmış en güncel sağlık istatistiklerinden oluşturulmuştur.

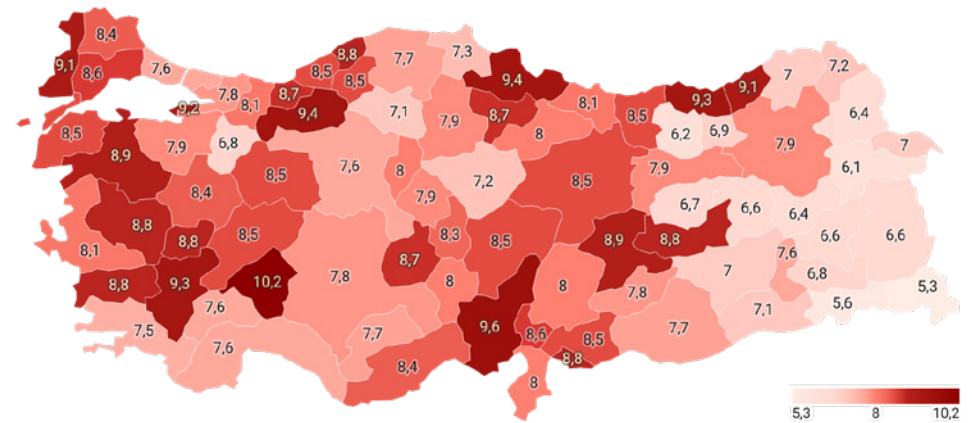
Türkiye’de 2021 yılında yüz bin kişi başına düşen hastane yatak sayısı on yıl önceye göre %15,8’lik artışla 260’tan 301’e yükseldi. Ülkenin iç ve batı kesimlerinde bu gösterge, genellikle ortalamanın üzerindeyken nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu Marmara’da ortalamanın altında kalması dikkat çekici. Doğu Anadolu’da ise yatak sayısının diğer bölgelere kıyasla oldukça geride kaldığı açık. Nüfus yoğunluğunun görece düşük olduğu bu bölgede ihtiyacı karşılamak adına merkezi konumda bulunan Erzurum’da yatak kapasitesinin çevresel ihtiyaçları kapsayacak şekilde genişletildiği görülüyor.

Nüfusa oranla hastane yatak sayısının en düşük olduğu iller Şırnak, Hakkari ve Mardin olmak üzere Güneydoğu

Anadolu’da. Son on yılda bölge illerinden yalnızca Adıyaman’ın yatak kapasitesinde belirgin bir iyileşme kaydedildi. Negatif yönlü değişim olan illerde ise altyapısal olarak mevcut kapasitenin üzerine çıkılmadığı söylenebilir. Isparta, Ankara ve Karaman için negatif görünen bu durum nüfus artışıyla açıklanabilir.

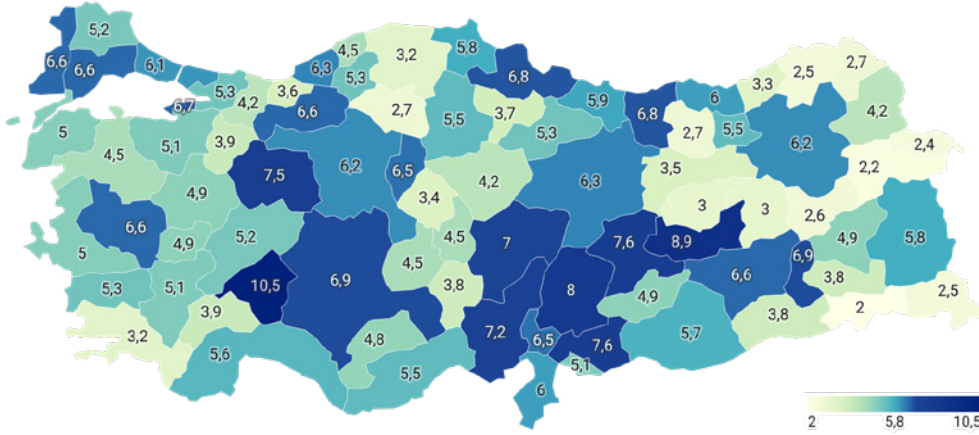
Hastane yatak sayısı bilhassa 2020-22 yıllarında yaşanan COVID-19 salgınında önemli hale geldi. Türkiye’nin, son yirmi yılda sağlık sistemi altyapısına yapılan yatırımlar sayesinde, gelişmiş denilen ülkelere kıyasla görece avantajlı bir seviyede olduğu görüldü. Bununla birlikte, sağlık hizmetlerinde bölgesel farkların henüz ortadan kaldırılamadığını da tespit etmek gerekiyor.

**2021’de kişi
başı hekime
müracaat
sayısı 8.**

Harita 20. Kişi Başına Hekime Müracaat Sayısı (2021)

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2021

Harita 21. On Bin Kişi Başına Yoğun Bakım Yatak Sayısı (2021)

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2021

**Türkiye’de
her on bin
kişiye 5,8 adet
yoğun bakım
yatağı düşüyor.**

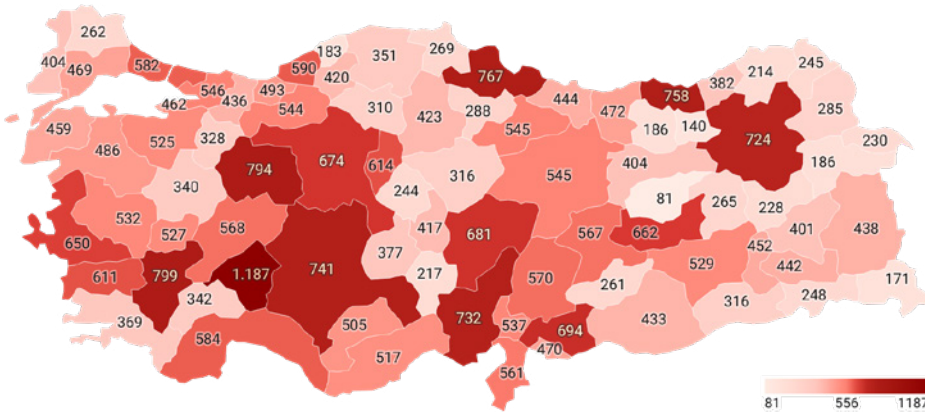
Tablo 10. Yüz Bin Kişi Başına Düşen Hastane Yatak Sayısındaki Değişim (% 2011-2021)

En Çok Artan 5 İl		En Çok Düşen 5 İl	
Adıyaman	134,4	Artvin	-20,7
Bayburt	91,8	Tunceli	-16,4
Bilecik	81,4	Isparta	-14,3
Kilis	77,7	Ankara	-11,4
Yalova	61,5	Karaman	-11,3

Kaynak: TÜİK, Sağlık İstatistikleri’nden hareketle yazar tarafından hesaplanmıştır.

2021 yılında yoğun bakım yatak kapasitesinin en yüksek olduğu ilk 3 il Isparta, Elazığ ve Kahramanmaraş. Nüfusun en yoğun olduğu İstanbul’da ise on bin kişi başına 6,1 yoğun bakım yatağı düşüyor. Erzurum’da on bin kişiye 6,2 yoğun bakım yatağının düşmesi aynı gösterge için civar illerdeki azlığı açıklar nitelikte.

Haritalarda ameliyat sayısının yoğun bakımdaki yatak kapasitesine paralel olduğu görülüyor. 2021’de merkezi şehirlerde daha çok ameliyat yapıldı. İç Anadolu’da yapılan ameliyat sayısı Türkiye ortalamasının üzerinde. Yoğun bakım yatak kapasitesinin en yüksek olduğu Isparta’da bin kişi başına 1.187 ameliyatın yapıldığı dikkat çekiyor. Isparta’da 2017 yılında hizmet vermeye başlayan şehir hastanesinin bu ildeki sağlık göstergelerinde önemli bir iyileşmeye neden olduğu açıktır.

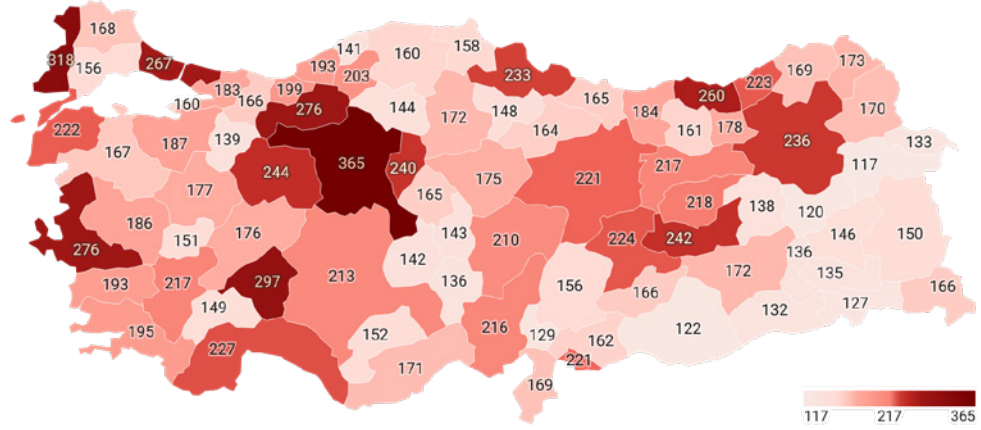

Harita 22. On Bin Kişi Başına Ameliyat Sayısı (2021)

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2021’deki verilerden hareketle yazar tarafından hesaplanmıştır.

**2021’de her
yüz kişide
ortalama beş
ameliyat
gerçekleştirildi.**

2021'de yüz bin kişiye düşen hekim sayısı 217.

Harita 23. Yüz Bin Kişi Başına Düşen Hekim Sayısı (2021)

Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle yazar tarafından hesaplanmıştır.

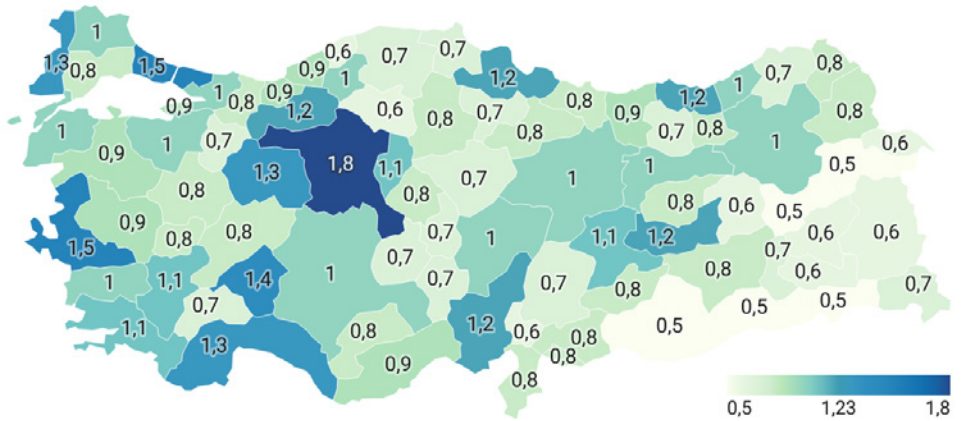
Nüfusa oranla hekim sayısının en düşük olduğu ilk dört ilin Doğu'da olması dikkat çekici. Diğer yandan, son on yılda hekim sayısının en çok yükseldiği iller arasında da Doğu illeri başı çekiyor. Sağlık personelleri için mecburi hizmetin halen işler olması bu bölgedeki hekim sayısının artışında önemli bir etkiye sahip. Ancak, bölgede kişi başına düşen hekim sayısının diğer illere yetişememesi, mecburi hizmet sonrasında bölgeden giden doktorların da yüksek sayıda olduğunu gösteriyor.

Ankara'da yüz bin kişi başına hekim sayısı 365'le Türkiye ortalamasının %68 üzerinde. Bu sayının yüksek olmasının da sağlık eğitiminin burada yoğunlaşması ve sağlık hizmetlerindeki altyapının gelişmişlik düzeyi etkili. Hastane yatak sayısındaki yoğunluğa paralel olarak Ankara gibi merkez şehirlerde kişi başına hekim sayısı da yüksek.

Hekim sayısının on yıl önceye göre %60 ve üstünde arttığı, en yüksek beş il arasında dört Doğu ili (Kilis, Tunceli, Adıyaman, Hakkari) yer alıyor. %10'un altında, en düşük oranda artış yaşayan şehirlerde ise (Kırıkkale, Van, Zonguldak, Osmaniye, Muş), hekim işgücünün rağbet edeceği çalışma ve yaşam şartlarının ne durumda olduğunu hesaba katmak gerekiyor.

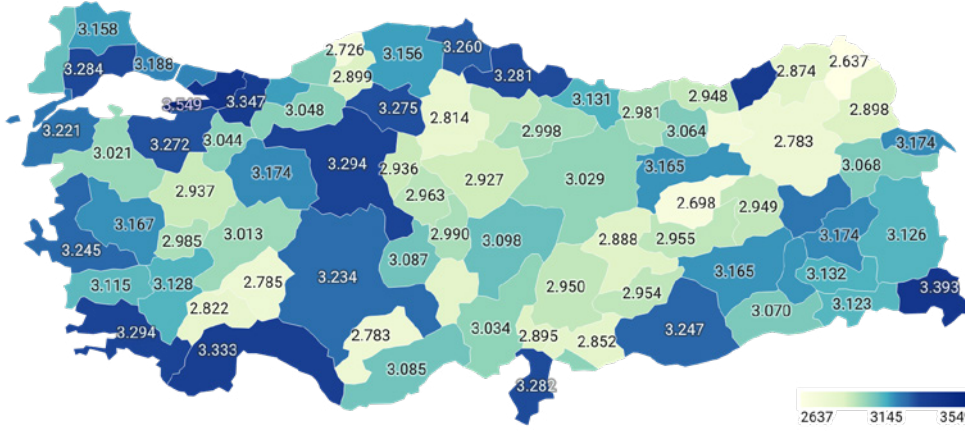
Bin kişiye düşen hekim sayısının 3,6 olduğu Türkiye'de, bin kişiye 1,1 uzman hekim düşüyor. Uzman hekim sayısının ülke genelindeki yetersizliği dikkat çekerken, Doğu Anadolu ve Güneydoğu'da bin kişiye bir uzman hekimin dahi düşmediği görülüyor. Nüfusun yoğun ve sağlık altyapısının gelişmiş olduğu İstanbul, Ankara, İzmir ve Antalya gibi illerde bin kişiye birden fazla uzman hekim düşüyor. Birçok sağlık göstergesinde ortalamanın üzerinde bir düzeye sahip olan Isparta'da ise bin kişi başına 1,4 uzman hekim düşüyor.

Türkiye'de bin kişiye düşen uzman hekim sayısı 1,1.

Harita 24. Bin Kişi Başına Düşen Uzman Hekim Sayısı (2021)

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2021'de paylaşılan verilerden hareketle yazar tarafından hesaplanmıştır.

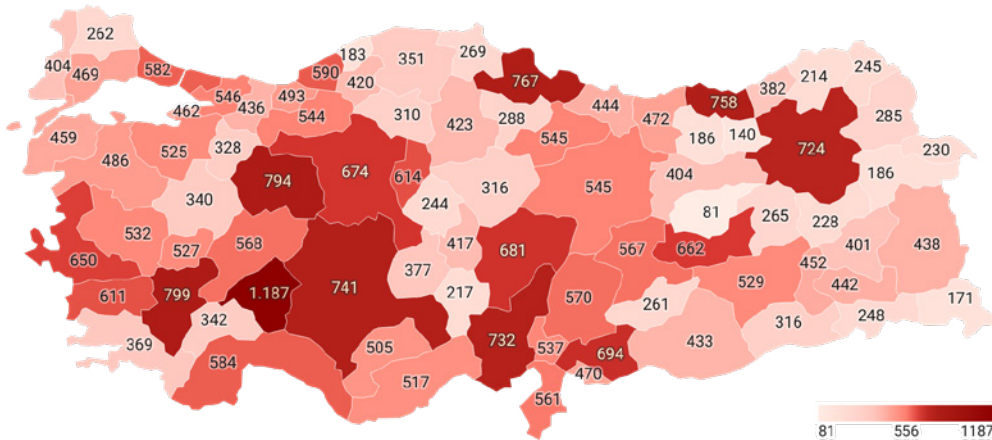
Harita 25. Aile Hekimliği Birimi Başına Düşen Nüfus (2021)

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2021

Asılsız ihbar oranının en yüksek olduğu il %20,8'le Ankara.

Aile Sağlığı Merkezleri 2003'ten bugüne Sağlıkta Dönüşüm politikası kapsamında birinci basamak sağlık hizmetinin sunulduğu kurumlardır. Günden güne gelişmekte olan bu hizmet, sağlıktaki hasta yükünü azaltmak için önemli bir enstrüman. Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü'nce ASM başına ortalama 3.000 kişi düşecek şekilde planlama yapıldığı biliniyor. Nitekim pek çok yerde planlanan düzey yakalanmış, nüfusun yoğun olduğu illerde ise bu düzeyin üzerine çıkmış görünüyor.

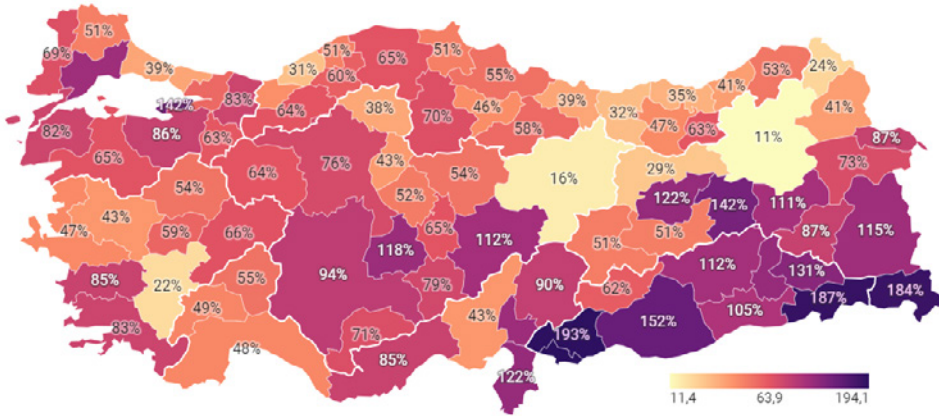
Bu hizmetlere yapılan kişi başı müracaat sayısı 4,5'le en çok Uşak'tayken, 1,4'le en az Hakkari'de. Doğudaki şehirlerde ASM başına düşen nüfus yoğun olmasına rağmen müracaat sayısının oldukça az olması dikkat çekici. Ege'nin pek çok ilinde ise ASM başına düşen nüfusun planlanana göre daha düşük seyretmesine rağmen müracaat sayısının kişi başı dördü geçtiği görülüyor.

Harita 26. Kişi Başına Birinci Basamak Sağlık Hizmetlerine Müracaat Sayısı (2021)

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2021'de paylaşılan verilerden hareketle yazar tarafından hesaplanmıştır.

2021'de birinci basamak sağlık hizmetlerine kişi başına müracaat sayısı 2,9.

Harita 29. Cumhuriyet Başsavcılıkları Soruşturma Evresinde Olan Toplam Dosya Sayısındaki Değişim (% 2011-2021)

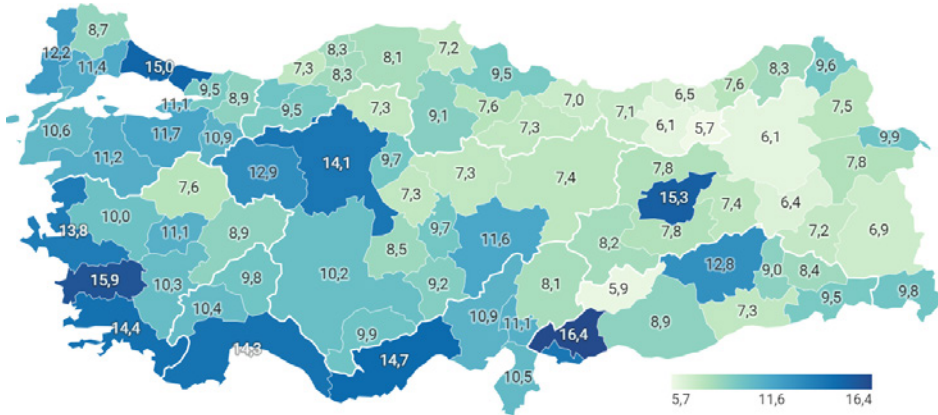
Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, Adalet İstatistikleri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Son on yılda soruşturma evresindeki dosya sayısı en az artan il Erzurum.

2011-2021 arasındaki on yıllık süreçte başsavcılık soruşturma evresindeki toplam dosya sayısındaki değişiminin %63 olması Türkiye'nin resmi ve hukuki araçları daha fazla kullanan bir toplum ve geçmişe nazaran daha bürokratik bir devlet olduğunun göstergesidir. Bunun yanı sıra bu süreçteki il bazlı dosya sayısındaki değişim içişleri ve güvenlik politikalarındaki önceliklere de ışık tutar. Karar alıcıların terörle mücadele, sınır kontrolü ve mülteci meselesinde uyguladıkları politikadaki dönüşüm bu artışa yansımıştır. Gaziantep, Kilis, Şırnak, Hakkâri ve Şanlıurfa başta olmak üzere Suriye ve Irak sınırına yakın iller bu göstergede Tür-

kiye'nin genelinden ayrışıyor. Ek olarak Yalova'daki dosya artışı da dikkat çekiyor.

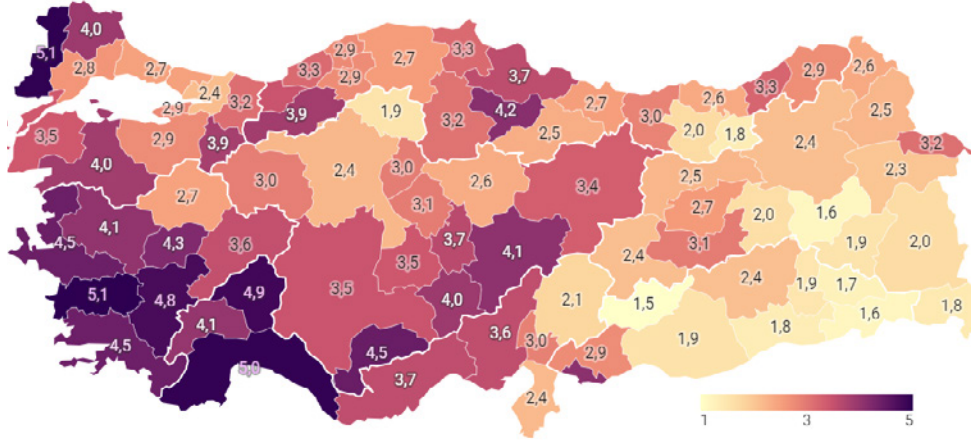
Gaziantep ve Kilis 2011-2021 arasında cumhuriyet başsavcılıkları soruşturma evresindeki dosya sayısında en fazla değişim yaşayan iller. Gaziantep ayrıca 2021 yılında yüz kişi başına soruşturma evresindeki dosya sayısında ilk sırada. İkinci sırada Aydın olmakla birlikte İzmir-Mersin arasındaki sahil şeridini kapsayan illerde de dosya yoğun olduğu görülüyor. Bunun yanı sıra İstanbul, Ankara ve Tunceli başsavcılık soruşturma evresinde yüz kişi başına düşen dosya sayısında diğer illerden daha yoğun.

Harita 30. Cumhuriyet Başsavcılığı Soruşturma Evresinde Yüz Kişi Başına Düşen Dosya Sayısı (2021)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, Adalet İstatistikleri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Başsavcılık soruşturma evresinde yüz kişi başına düşen dosya sayısı en yüksek il Gaziantep.

Harita 31. Suçun İşlendiği İle Göre Bin Kişi Başına Düşen Hükümlü Sayısı (2020)

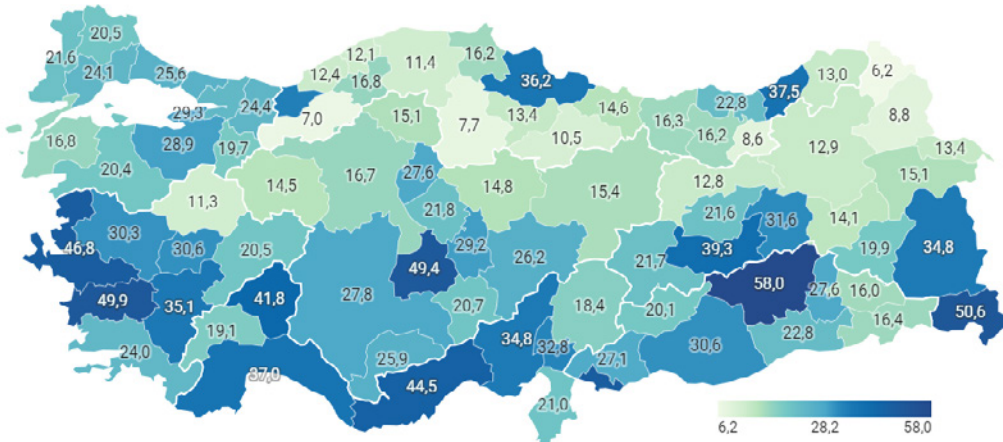
Kaynak: TÜİK Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri kullanarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Suçun işlendiği ile göre bin kişi başına düşen hükümlü sayısında Ege Bölgesi ve Akdeniz'in batı şeridindeki illerin daha yüksek olduğu görülüyor. Bu bölgede hüküm giymiş olan suçluların daha yoğun meydana geldiği tespit edilebilir. Güneydoğu Anadolu bölgesinde ise nüfusa oranla hüküm giymiş olanların sayısı ülke geneline göre daha azdır. Bunun bir nedeni bazı şehirlerde, ilk derece mahkemelere intikal eden ihtilafların nüfusa oranla az olmasıdır.

Hükümlülerin daimi ikamet ettiği iller ile suçun işlendiği iller arasında tam bir örtüşme yoktur. Daimi ikametgahı belli bir il olan hükümlülerin ilin nüfusuna oranı, bu ilde işlenen suçun nüfusa oranından yüksek olabilir. Tabloda görüldüğü üzere Diyarbakır, Aksaray, Kırıkkale, Batman ve

Gümüşhane bu iki gösterge arasındaki farkın görece yüksek olduğu illerdir. Tersi bir durumsa Antalya, Isparta, Bilecik, Edirne ve Amasya'da geçerlidir. Bir diğer ifadeyle bu illerde işlenen suçlar tamamen bu illerde ikamet edenler tarafından işlenmemiştir.

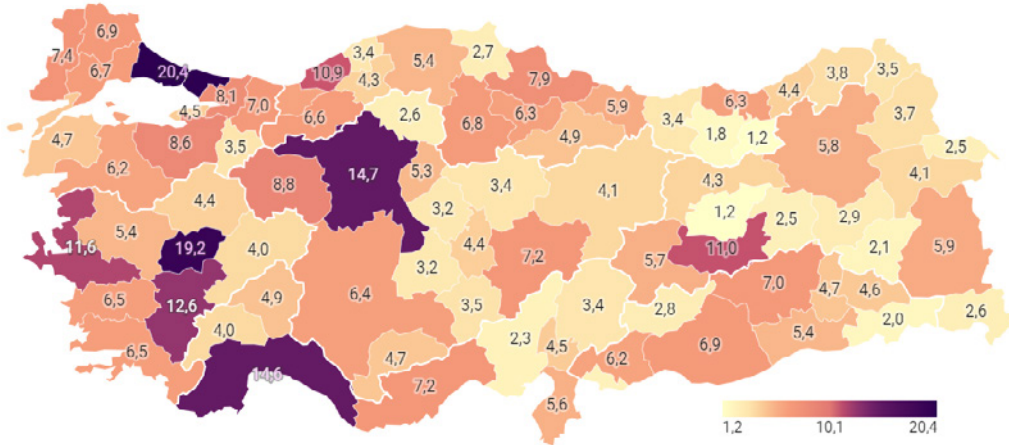
Uyuşturucuyla alakalı suçların nüfusa oranında Diyarbakır, Hakkâri ve Aksaray ilk sırada yer alır. Ancak Akdeniz ve Ege kıyılarında yer alan Aydın, İzmir, Mersin'de de uyuşturucuyla alakalı suçlardan hükümlülerin yoğun olduğu görülüyor. Ardahan, Bolu, Çorum, Bayburt ve Kars bu tür suçlardan hüküm giyen kişi yoğunluğunun en az olduğu illerdir.

Harita 32. Uyuşturucuyla Alakalı Suçların İşlendiği İle Göre Ceza İnfaz Kurumuna Giren Hükümlü Sayısı (Yüz Bin Kişi Başına, 2020)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, Adli İstatistikleri kullanarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Not: Uyuşturucu imal ve ticareti ile uyuşturucu kullanma ve satın alma suçları toplanarak hesaplanmıştır.

Harita 33. Yüz Bin Kişi Başına Düşen İcra ve İflas Daireleri Toplam Dosya Sayısı (2022)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, Adalet İstatistikleri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

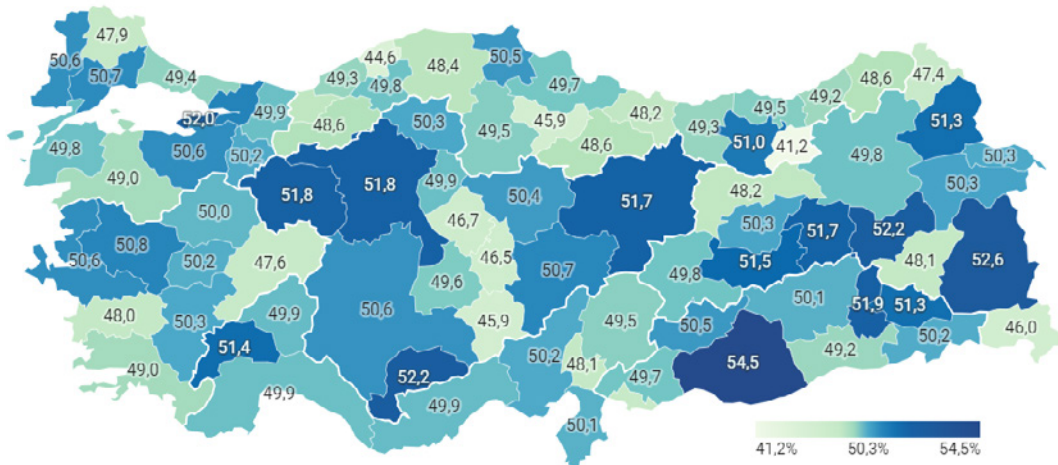
Not: İlamlı takip ve ilamsız takip dosya sayıları toplanarak elde edilmiştir.

Tablo 11. Bin Kişi Başına Düşen Hükümlü Sayısı Örtüşmeyen İller (Bin, 2020)

	İl	Suçun İşlendiği İle Göre	Daimî İkametgaha Göre	Fark
İlk 5 il	Edirne	5,07	3,34	1,73
	Bilecik	3,9	3,27	0,63
	Amasya	4,2	3,61	0,59
	Isparta	4,91	4,34	0,57
	Antalya	5,04	4,5	0,54
Son 5 il	Gümüşhane	2,03	2,39	-0,36
	Batman	1,86	2,44	-0,58
	Kırıkkale	3,04	3,76	-0,72
	Aksaray	3,5	4,33	-0,83
	Diyarbakır	2,35	3,22	-0,87

Nüfusu yoğun ve ekonomik kapasitesi yüksek şehirler olan İstanbul, Ankara, İzmir ve Antalya yüz bin kişi başına düşen icra iflas daireleri dosya sayısı en yüksek şehirler. İlaveten, Uşak, Denizli ve Elazığ'da nüfusa oranla dosya yoğunluğu dikkat çekici seviyede. Bayburt, Tunceli, Gümüşhane, Şırnak ve Bitlis ise nüfusa oranla dosya yoğunluğu en düşük illerdir.

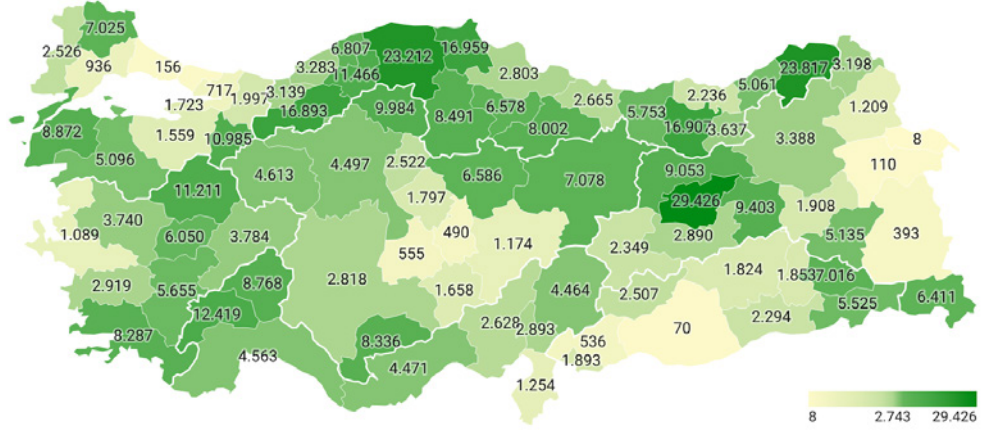
Türkiye'de iller arasında birçok hukuk göstergesinde çok değişken bir tablo olmasına rağmen dava öncesi arabuluculuğa başvurulması zorunlu olan uyuşmazlıklardaki uzlaşma sağlanma oranında benzerlik vardır. İllerin büyük bir kısmında uzlaşma oranı, Türkiye ortalamasına (%50) yakın seyretmektedir. Şanlıurfa %54 ile uzlaşma sağlanma oranı en yüksek şehirken en az uzlaşma sağlanan il %41 ile Bayburt'tur.

Harita 34. Dava Şartı Gerektiren Uyuşmazlıklarda (Ticari, İşçi-İşveren, Tüketici) Uzlaşma Sağlanma Oranı (% , 2021)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, Adli İstatistikleri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Kişi başına ormanlık alan miktarı en düşük il 8 m² ile Iğdır.

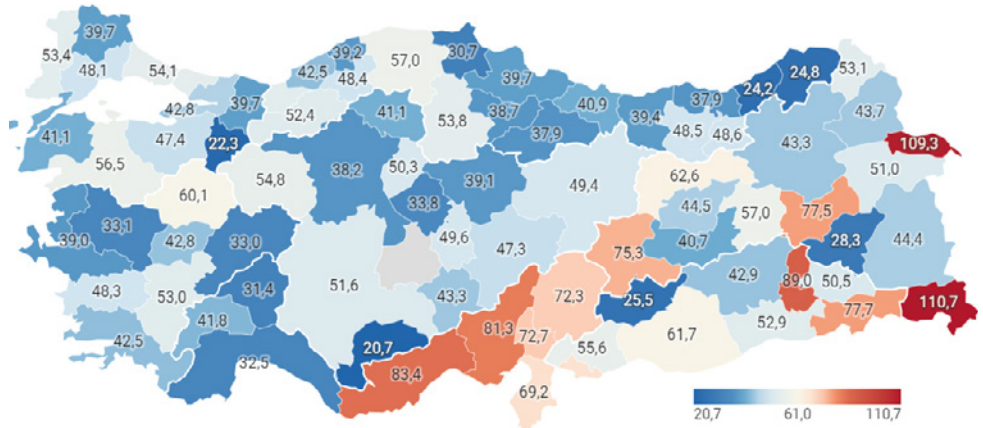
Harita 35. Kişi Başına Ormanlık Alan (m², 2020)

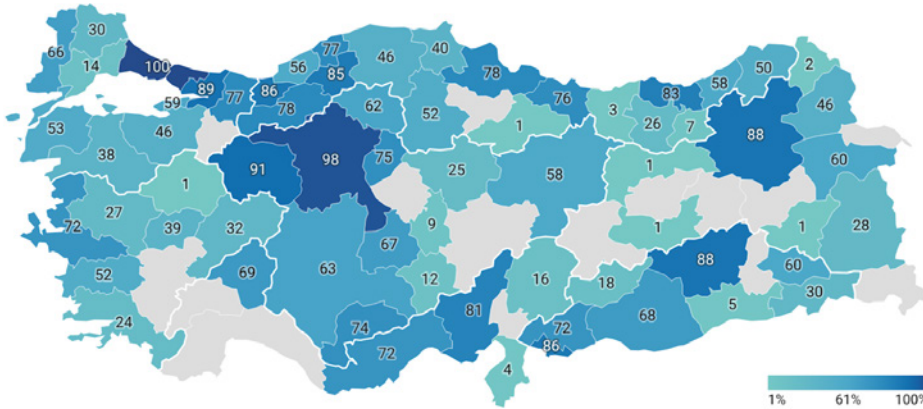
Kaynak: Orman Genel Müdürlüğü, Türkiye Orman Varlığı 2020

Türkiye’de ormanlık alan oranı %29,4, kişi başına düşen ortalama ormanlık alan miktarı ise 2.743 m². Orman varlığının en geniş olduğu bölge Karadeniz. Karadeniz’de kişi başına ormanlık alan miktarında öne çıkan iller Artvin ve Kastamonu. Türkiye genelinde kişi başına ormanlık alan miktarının en yüksek olduğu il ise Tunceli. Aynı gösterge Iğdır’da 8 m². Gaziantep bu göstergede 70 m² ile ikinci, Ağrı 110 m² ile üçüncü sırada. Nüfus yoğunluğunun en yüksek olduğu İstanbul’da ise kişi başına ormanlık alan miktarı 156 m². Ülke genelinde 2015’ten bu yana orman dışı ağaçlandırma çalışmalarına yoğunluk verildiği biliniyor. Bu bağlamda kentsel yeşil alanla ilgili açık kaynak verilere ihtiyaç var.

Hava kirliliğini tespit etmek için kullanılan PM10 ölçümünde 0-50 iyi, 50-100 orta, 100-150 hassas ve 150-200 sağlıksız havayı ifade eder. Ölçüm değeri 30’un altında olan Karaman, Bilecik, Rize, Artvin, Adıyaman, Bitlis ve Sinop Türkiye’nin havası en temiz şehirleri. Bu şehirlerde kişi başına ormanlık alan miktarının Türkiye ortalamasının üzerinde olması dikkat çekiyor. 2022 yılındaki yıllık ölçümlere göre havası iyi olan (0-50 aralığında) 48 şehir bulunuyor. Havası en kirli şehirler ise Hakkari (110,67) ve Iğdır (109,27) olup hassas kategorisinde yer alıyor. Bu iki il dışında Batman, Mersin ve Adana’da 100 baremine yakın olduğu için dikkat edilmesi gereken şehirler.

Türkiye’nin 33 şehrinin hava kalitesi PM10 değeri bakımından iyi değil.

Harita 37. İçme ve Kullanma Suyu Arıtma Tesisiyle Hizmet Verilen Nüfus Oranı (% , 2020)

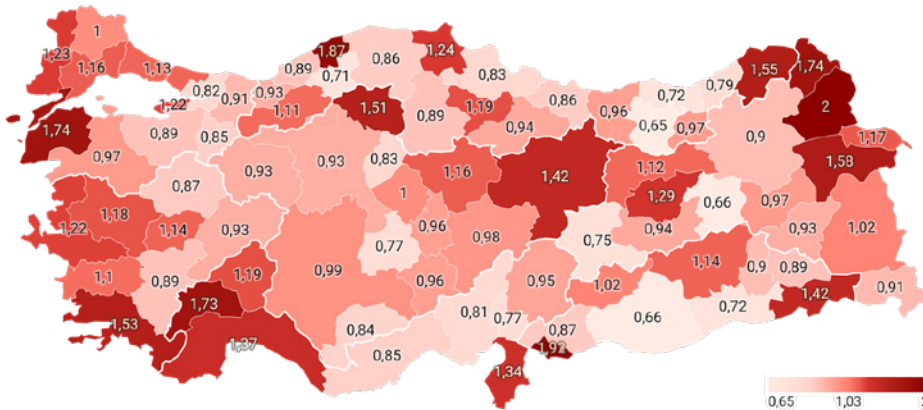
Kaynak: TÜİK, Belediye Su İstatistikleri 2020

Not: Griyle boyalı illerle ilgili veri bulunmamaktadır.

**İçme
ve kullanma
suyu tesiste
arıtılarak verilen
nüfus oranı
%61.**

Türkiye’de içme ve kullanma suyu şebekesinin ulaştığı nüfus oranı 2020 yılında %99 oldu. İçme ve kullanma suyu arıtma tesisiyle hizmet verilen nüfus oranı ise %61 düzeyinde. Bu göstergede İstanbul ve Ankara %100 ve %98 ile en yüksek orana sahip olurken, 11 ilde bu oran %10’un altında kaldı. Aralarında büyükşehirlerin de yer aldığı 15 ille ilgili veriye ulaşılamaması önemli bir husus. Harita incelendiğinde içme ve kullanma suyu şebekesine arıtılarak verilen su oranının büyükşehir belediyeciliğinin olduğu illerde daha yüksek olduğu dikkat çekiyor.

2022’de belediyeler tarafından 30,3 milyon ton atık toplandı. Türkiye genelinde kişi başı günlük ortalama atık miktarı 1,03 kg oldu. Dünya Bankası’na göre 2018’de dünya genelinde bu miktar 0,74 kg idi. Türkiye’de dünya geneline kıyasla daha çok atık üretiliyor. Kars’ta toplanan atık miktarı kişi başına ortalama 2 kg ile Türkiye ortalamasını ikiye katladı. İkinci sırada 1,92 kg ile Kilis yer alırken, Bartın’ın 1,87 kg ile üçüncü sırada yer alması dikkat çekici. Ülkenin iç kesimlerinde ise bu miktar, ortalamanın altında.

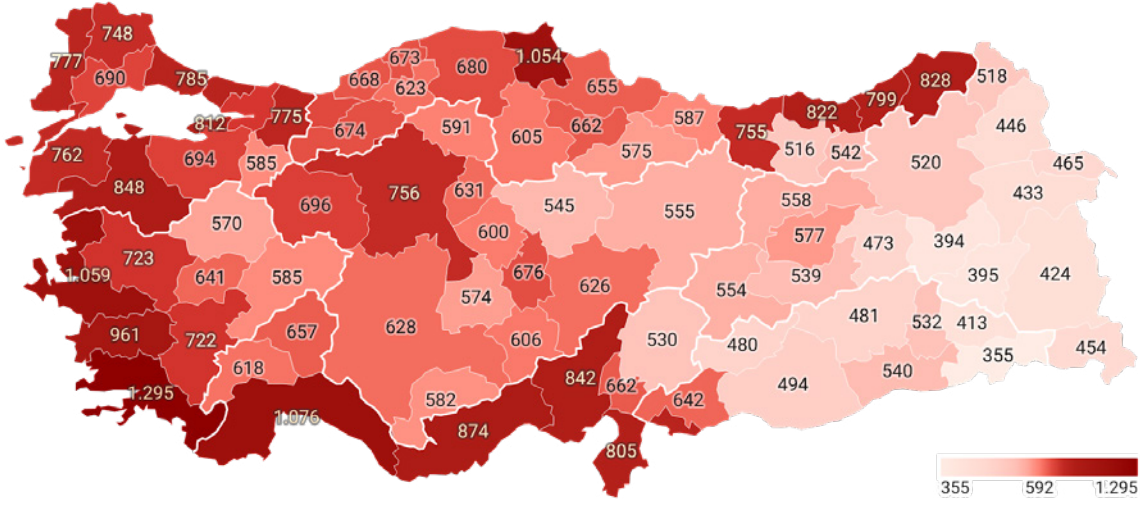

Harita 38. Kişi Başına Günlük Ortalama Atık Miktarı (Kg/Kişi, 2022)

Kaynak: TÜİK, Belediye Atık İstatistikleri 2022

**Türkiye’de kişi
başı günlük
atık miktarı son
yirmi yılda %20
oranında azalarak
1,03 kiloya
geriledi.**

Çevre ve Enerji

Harita 39. Meskenlerde Kişi Başına Elektrik Tüketimi (kWh, 2021)

Kaynak: TÜİK, Enerji İstatistikleri 2021

Tablo 12. Kişi Başına Elektrik Tüketiminin Değişimi (% , 2011-2021)

En Yüksel 5 İl		En Düşük 5 İl	
Mardin	196,7	Niğde	1,2
Şırnak	175,2	Bursa	1,5
Hakkari	159,4	İstanbul	3,8
Batman	84,7	Tekirdağ	5,3
Kilis	81,9	Yalova	8,0

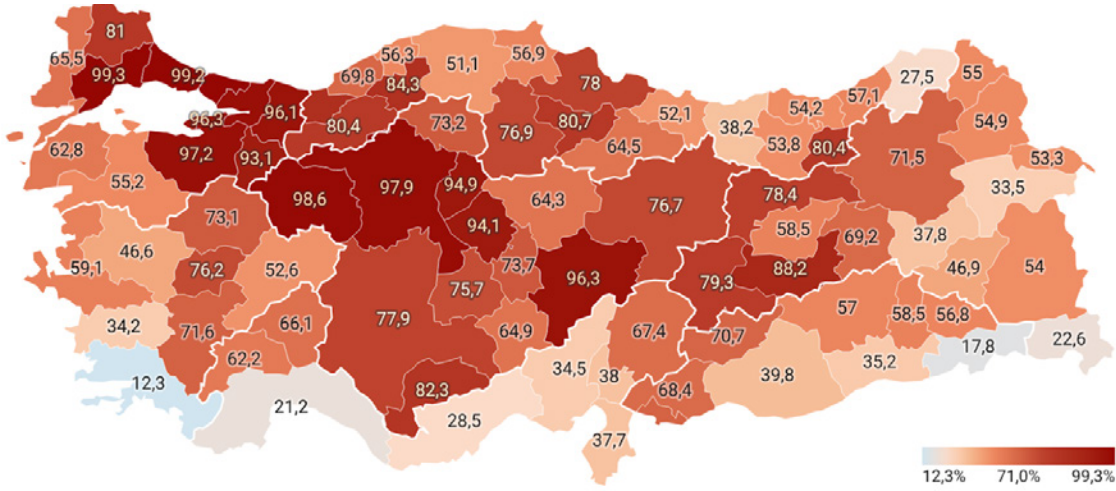
Kaynak: TÜİK, Enerji İstatistikleri'nden hareketle yazar tarafından hesaplanmıştır.

Türkiye'de kişi başı en çok elektrik tüketimi Muğla'da.

Kıyı kentlerinde meskenlerde kullanılan kişi başı elektrik tüketiminin Türkiye ortalamasının üzerinde seyretmesi dikkat çekiyor. 2021 yılında 1000 kWh aşımıyla kişi başına elektriğin en çok kullanıldığı iller sırasıyla Muğla, Antalya, İzmir ve Sinop. Genel olarak kıyı bölgelerinde tüketilen elektrik miktarının fazla olması turizm sektöründe tüketilen elektrik miktarının yanı sıra hanehalklarının ısınmak amacıyla elektrik kullanımıyla açıklanabilir.

Bursa, İstanbul ve Ankara gibi nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu illerde de Türkiye ortalamasının üzerinde bir tüketim gerçekleşiyor. Batıdan doğuya gidildikçe kişi başına tüketilen elektrik miktarı azalıyor. Elektrik tüketiminin en az olduğu bölge Doğu Anadolu.

On yıllık değişim ise farklı bir manzara sunuyor. Mardin, Şırnak ve Hakkari'de kişi başına tüketilen elektrik miktarı on yıl önceye göre %100'ün üzerinde arttı. Bu artış bu illerde kentleşme dinamiğinin önemli bir göstergesi olarak okunabilir. Elektrik tüketimindeki artışın en az olduğu iller ise Niğde, Bursa ve İstanbul'dur.

Harita 40. Doğalgaz Kullanan Aktif Nüfus Oranı (% , 2022)

Kaynak: GAZBİR, Doğal Gaz Dağıtım Sektörü Raporu 2022.

Türkiye’de doğalgaz abone sayısı 19 milyonu geçti. Marmara ve iç kesimlerde doğalgaz kullanan nüfus oranı yüksek. Tekirdağ’da nüfusun %99,3’ü, İstanbul’da %99,2’si, Eskişehir’de %98,6’sı ve Ankara’da %97,9’u doğalgaz kullanıyor. Doğalgaz kullanımındaki yaygınlığın özellikle İstanbul ve Ankara ile bu illerin civarında olduğu göze çarpıyor. Doğalgaz kullanımının en düşük olduğu iller ise Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu’da bulunan illerdir. Bu bölgelerde hem ısınma ihtiyacının uzun bir süreyi kapsamaması hem de güneş paneli dahil olmak üzere farklı yöntemlerin daha yaygın bir şekilde kullanılması doğalgazın daha az tercih edilmesine neden olmuş gibi görünüyor.

Nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli ve Bursa’da yıllık doğal gaz tüketimi oldukça yüksek. Nüfusun en yoğun olduğu İstanbul, Ankara, Bursa ve İzmir’de tüketilen doğalgaz ülke genelinde tüketilen toplam doğalgazın %39’una tekabül ediyor.

Diğer bölgelere kıyasla yıllık tüketilen toplam doğal gaz miktarının oldukça düşük düzeyde seyrettiği Doğu Anadolu illerinde sert iklim koşulları sebebiyle hane başına tüketilen miktar ise oldukça yüksek. Bu illerde doğalgaz kullanan nüfus oranının da oldukça düşük olması hane başına düşen tüketim miktarının yüksek çıkmasında etkili. Hanelerde tüketilen ortalama doğal gazın en düşük olduğu iller ise doğalgaz kullanan hane oranının da düşük olduğu Akdeniz’de bulunan illerdir.

Türkiye’de her on kişiden yedisi ısınma sistemi olarak doğalgaz kullanıyor.

Tablo 13. Hane Başına Doğalgaz Tüketimi (m³, 2022)

En Yüksel 5 İl		En Düşük 5 İl	
Hakkari	1484	Mersin	682
Ardahan	1381	Antalya	691
Kars	1292	Osmaniye	741
Ağrı	1286	Adana	749
Erzurum	1264	Hatay	777

Kaynak: GAZBİR, Doğal Gaz Dağıtım Sektörü Raporu 2022

Türkiye’nin 2022 yılı doğalgaz tüketimi önceki yıla göre %11 azalarak 53,3 milyar m³ oldu.

KENT VE KONUT

İnşaat

Konut Piyasası

İstanbul'da Konut

Konut Mülkiyeti

Konutta Yaşam

Cumhuriyet'in Yüzüncü Yılında Türkiye'de Değişen İç Göç ve Hareketlilik Örüntüleri

Cenk Beyaz

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

Türkiye, Cumhuriyet tarihiyle sınırlanamayacak biçimde hareketliliğin gerçekleştiği bir coğrafyada yer alır. Bu anlamda Osmanlı döneminde ağırlıklı olarak savaş, afet, hastalık ve benzeri sebeplerle gerçekleşen göç, muhaceret ve gurbet gibi hareketlilik biçimleri yeni kurulan ulus devlete miras kalmıştır. Türkiye, sahip olduğu jeopolitik konumun etkisiyle ülkeler arasındaki insan hareketliliğine muhatap olmaya devam eden bir ülkedir. Bu bağlamda ülke sınırları dışından Türkiye içine, Türkiye'den başka ülkelere, başka ülkelerden daha başka ülkelere geçiş amacıyla Türkiye'nin transit ülke durumuna gelmesi biçimlerinde uluslararası göç örüntülerine sahip Türkiye'nin iç göç hareketliliği ve kırsal ile kent alanları arasında süreç içerisinde değişen hareketlilik biçimlerine odaklanılacak bu metinde Türkiye sınırları dahilinde vuku bulan yer değiştirmeler üzerinde durulacaktır.

Cumhuriyet'in kuruluşu itibarıyla tek parti yönetiminin etkin olduğu dönemlerde ülke içinde hareketliliğin çok görülmediği, aynı zamanda kırsal kente ve kentten kente hareketliliklerin kitlevi bir hal almadığı bilinmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında birçok ülkede çok partili siyasal hayata geçilmesi Türkiye'de de etkilerini göstermiştir. Tek parti yönetiminde ülke içi hareketliliğin pek fazla istenmemesi durumu bu dönemde değişmiş, yeni kurulan ulus devletin başkenti Ankara'ya verilen ağırlık İstanbul'a doğru kaymaya başlamıştır. Bunda Demokrat Parti politikalarının etkisi olmakla beraber İstanbul'un tarihinin, kültürel arka planının ve istihdam piyasalarının da etkisi büyüktür.

1950'lerden itibaren kırsal kente daimi ve geçici insan hareketliliklerinin artması gerçeğinin yanı sıra 1961 Anayasası'nın sağladığı görece özgür ortam da hareketliliklere imkan tanımıştır. Almanya başta olmak üzere bazı Avrupa ülkeleri ile yapılan işgücü anlaşmaları¹ neticesinde başta dönüşümlülük (rotation) ilkesiyle geçici niyetlerle olmak üzere kalıcı biçim-

lerde başka ülkelere gidilmiştir. Bunun gerçekleşebilmesi ülkeler arasındaki ikili anlaşmalar ve Anayasa'nın yurt dışına çıkışı mümkün kılan maddeleri ile mümkün hale gelmiştir. O yıllardan itibaren yurt dışına yönelen insan hareketliliği, planlanmamış olsa da, ülke içinde bir iç göç hareketliliğine de sebebiyet vermiştir. Öyle ki, o yıllarda yurt dışına gitmek istenildiğinde İstanbul'a gelmek elzemdi. Kah yurt dışına gidemeyenler için yeni bir mekan olan kah yurt dışına gidip de geri döndüğünde bir yaşam alanına dönüşen İstanbul o tarihlerden itibaren artan oranlarda göç almıştır. İletişim imkanlarının her geçen gün artması ve sosyal-psikolojik sebeplerle insanlar, kendileri ve aileleri için, hiç de rasyonel olmasa bile, merkezde bulunma arzu ve ihtiyaçları açısından İstanbul'da hayatlarını sürdürmeyi tercih etmektedirler.

Türkiye için genel itibarıyla kırsal itmesi-kentin çekmesi sebepleriyle kırsal kente hareketlilik örüntüsü yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Türkiye'deki iç göç literatürü, Marshall yardımları ile köye traktörün girmesi, işgücü fazlalığının ortaya çıkması, arazinin yeterli olmaması, kırsal geçim, sağlık, eğitim vb. imkanların yeterli olmaması gibi sebeplerle kırsal kente doğru hareketliliğin çoğu durumda aslı mekanın terk edilmesi ile sonuçlanan bir hedefe varış ve terk edilmiş hikayesi olarak süreci okumayı tercih etmiştir. Kaynaktan hedefe gidiş çoğu kez aslı olan yeri terk etmeyi gerekli kılsa da bu türden gidişler geçmiş, hatıra, hafıza ile irtibatın yok olmasına engel olamamıştır. Bu bağlamda Türkiye'deki iç göç örüntüsünde göçün yanı sıra gurbet kavramını da kullanmak gerekli olabilir. Zira kırsal tamamen terk edilmesi gibi bir durumun büyük ölçüde gerçekleşmediği, diğer yandan kırsal alanın bütün özellikleri ile aslı mekan olma durumunun da kalmadığı bilinmektedir. Dolayısıyla kırsal alan ve köylülük, tamamen ortadan kalkmak yerine, aile üretim birimi özelliğini her geçen gün yitirip çoğunlukla ikincil mekanlara dönüşerek çoğu kez zorunlu zamanlarda ve yaşlılıkta sığınabilecek alanlar halini almaktadır.

¹ İkili İşgücü Anlaşmaları Almanya ve İngiltere ile 1961'de; Avusturya, Hollanda ve Belçika ile 1964'te; Fransa ile 1965'te; İsveç ve Avusturya ile 1967'de; İsviçre ile 1971'de; Danimarka ile 1973'te ve Norveç ile 1981'de imzalanmıştır.

Çoklu mekana dayalı bir algı ile ilişkilendirilebilecek bu olgu büyük kentlerimizde görülen hemşerilik ağları ile desteklenmektedir. Hasat, düğün, cenaze ve benzeri zorunlu yahut afet, deprem, pandemi, ekonomik sıkıntı vb. dönemsel anlarda kırsal irtibatın sürdürüldüğü görülmektedir. Bu anlamda kır, bu tip durumlarda ikincil mekan işlevini görmektedir. Bu irtibat ise sadece kırsal alanda daimi ikamet biçimi ile sürdürülmemekte, esas olarak çok daha kuvvetli bir şekilde kent alanlarında devam ettirilmektedir. Böylelikle kır ve hemşerilik aidiyetlerine dayalı çoklu ve ikincil mekanlar, Türkiye'nin birçok şehrindeki nüfus yapısını, kayıtdışı ve istisnai iş yapma, ilişki kurma biçim ve örüntülerini her gün karşımıza çıkarmaktadır.

1980'lere doğru gelindiğinde çok sayıda insanın yerleşimini, sosyal, kültürel, ekonomik vb. ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir hazırlığa sahip olmayan kent alanlarımız yıllara yayılan insan hareketliliğini düzenli bir şekilde kontrol edebilecek mekanizmalara sahip değildi. Bu eksiklikler çoğu kez "kervan yolda düzülür" misali kırdan kente göç eden insanlar tarafından "herkes kendi kapısını süpürsün" cihetinden hayatı sürdürme taktikleri ve çözümleri olarak görülse de kırsal alanlarda daha önce görülmeyen gecekondu, dolmuş, işporta, arabesk ve benzeri kavram ve pratiklerin kent alanlarında bariz bir biçimde görünür olmasını sağlamıştır. Bu durum her ne kadar kendilerini asli kentli olarak görenlerin dışlamasına maruz kalan yeni kentliler için ilk anda olumsuz durumlar oluştursa da kentin ve kentlilerin işlerini gören, kolay çözüm yolları üreten kapıcılık, hamallık, temizlikçilik, seyyar satıcılık gibi yeni enformel mekanizmaların oluşmasını sağlamıştır. Böylelikle bir yönüyle asli ve yeni kentlilerin bir biçimde kaynaşması mümkün olurken yeni kentlilerin kente uyumları da bir şekilde gerçekleşmeye başlamıştır. Bugünlerde büyük kentlerimizin mevcut sorunlarından olan konut arzı, barınma, ulaşım, sağlık, eğitim vb. unsurlarda yaşananlar "düşmenin baştan yanlış iliklenmesi" neticesinde kentlerin kalabalıklaşmaya başladığı dönemlerde ortaya çıkmıştır. Süreç içinde kentin her geçen gün artan sorunları, kökünden çözümlenmek yerine geçici biçimlerde halledilmeye çalışılmaktadır.

2000'ler itibarıyla eğitim düzeyinin giderek artmaya başlaması, formel yollarla iş bulma eğiliminin yaygınlaşması, üniversite sayılarının artması vb. unsurlarla kırdan kente hareketlilik örüntüleri yerini kentten kente hareketlilik örüntülerine bırakmaya başlamıştır. İş bulma, öğrenim gibi sebeplerin yaygın olduğu durumlarda il/ilçe merkezleri arasında hareketlilikler vuku bulmaktadır. Bu durumun temel sebepleri arasında kırsal alanlarda nüfusun azalması, köy okullarının kapatılması ve taşınmalı eğitime geçilmesi yer almaktadır. Bununla birlikte 6360 sayılı yasa (2012) ile büyükşehir belediye ilan edilen illerde köy idari biriminin ortadan kalkması da Türkiye'de kır ve kent oranını kır aleyhine büyük oranda değiştirmiştir.

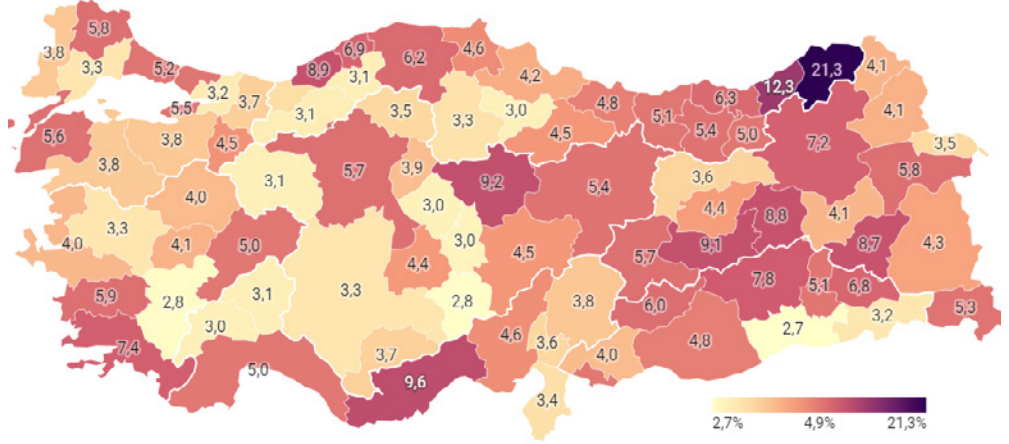
Türkiye'deki iç göç örüntüsünde göçün yanı sıra gurbet kavramını da kullanmak gerekli olabilir.

Son yıllarda kentten kente denilebilecek hareketlilik örüntüleri dahilinde ekonomik koşullar, sağlık, eğitim, konut, trafik vb. sebeplerle İstanbul, Ankara, İzmir gibi şehirlerin sınırlarındaki illerde hayatların sürdürülmesi yönünde eğilimler de görülmektedir. Bu bağlamda İstanbul etrafında Tekirdağ, Çanakkale, Balıkesir, Kocaeli, Sakarya, Düzce; Ankara etrafında Kırıkkale, Çankırı, Eskişehir, Bolu; İzmir'in etrafında Manisa, Aydın, Denizli gibi illerin nüfuslarının son yıllarda arttığı bilinmektedir. Çeperde yer alan şehirler, daimi ikametini yanı sıra ikincil mekanların da meydana geldiği yerler haline dönüşmüştür. Pandemi süreci ve 6 Şubat depremleri bu hareketliliği artırmıştır.

Türkiye, Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte nüfusunu artırmaya çalışan aynı zamanda nüfusunun şehirlere dengeli bir biçimde dağılmasını isteyen bir ülke özelliğine sahipti. Osmanlı Devleti'nden devralınan kırsal ağırlıklı nüfusun toprağını terk etmemesi, vergi verebilmesi, stratejik olarak o bölgelerde insan bulundurulabilmesi için kırdan kente hareketlilik istenmemiş ve özendirilmemişti. O yıllardan günümüze doğru kıyaslama yaptığımızda kır ve kentin dengesinin ters yönde geliştiği bir nüfus yapısına rağmen Türkiye, Anadolu yahut taşra denilen bölgede kamu yatırımları ile insan hareketliliğini kontrol altında tutarak nüfusun dengesiz dağılımını engellemeye çalışan bir görünüm arz etmektedir. Buna rağmen iç göç hareketliliğinin Türkiye'nin sosyal, kültürel, siyasal, ekonomik vb. birçok unsuruna etki ettiği ve toplumsal yapısına şekil verdiği kabul edilmesi gereken gerçeklerdir. Ancak son on yılı aşkın süredir ülkemize kuzey, güney ve doğudan yönelen düzensiz göç hareketliliği neticesinde farklı göçmenlik kavramlarıyla oluşan nüfus, Türkiye'nin gelecek yıllarının demografik örüntüsüne şekil verecek potansiyele sahiptir. Bu muhtemel durum da uyum, göç ve birlikte yaşama politikalarının önemini akıldan çıkarmamayı gerektirmektedir.

Türkiye'nin karşı karşıya olduğu bir diğer mesele, 6 Şubat depremleri neticesinde bölgeden başka şehirlere taşınan nüfusun ne kadar olduğu, bu nüfusun ilerleyen yıllarda nerede ve nasıl bir hayat düzenine sahip olacağıdır. Çok temel eşitsizliklerin söz konusu olduğu toplum yapısında belirli bir kesimin imkanlara erişebilme ve refah toplum üyesi olma vasfı ile çoklu mekanlarda çoklu kimliklerle ulusötesi (transnational) bir zihinle sadece Türkiye içinde değil tüm dünyada ceyelan ettiği gerçeği göz ardı edilmemeli, insan hareketliliğinin akışkan hali dikkatle takip edilmeli, bu doğrultuda ülke ve insan menfaatine uygun politikalar geliştirilmelidir.

**GSYH içinde
inşaat
sektörünün
payı %5,7.**

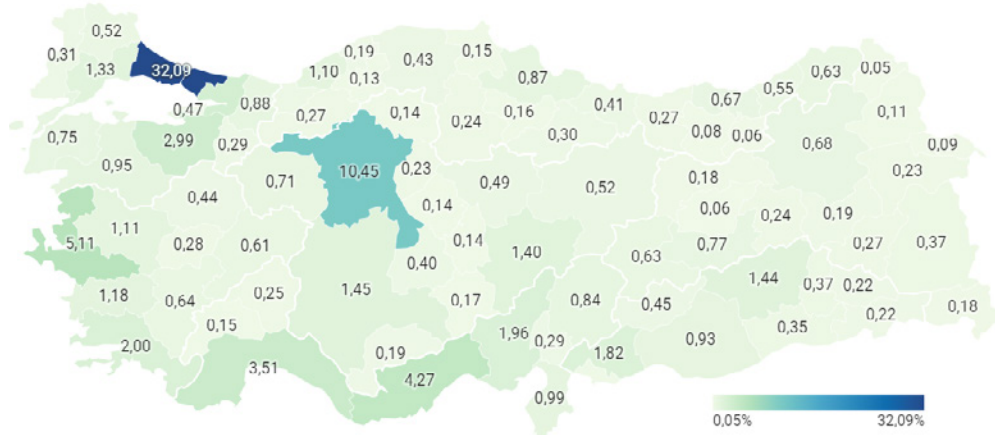
Harita 41. İlin GSYH'si içinde İnşaat Sektörünün Payı (% , 2022)

Kaynak: TÜİK, İl Bazında Gayrisafi Yurt içi Hasıla 2023

Türkiye GSYH'sinde inşaat sektörünün payı %5,7 fakat illerin GSYH'si içinde bu sektörün payı oldukça değişken. 21 ilde inşaat sektörü Türkiye ortalamasının üzerinde bir ekonomik hacme sahip. En yüksek orana sahip Artvin'de inşaat sektörünün payı %21,3. Oranın %10 civarında olduğu Rize, Mersin, Yozgat ve Elazığ'da da kendine özgü dinamikler olduğu muhakkak. Bölgesel olarak bakıldığında Doğu ve Güneydoğu Anadolu şehirlerinde inşaatın ekonomik payı görece yüksek, Ege başta olmak üzere Batı illerinde ise düşük denebilir. Bunun istisnası Mardin, Şırnak ve Muğla görünüyor.

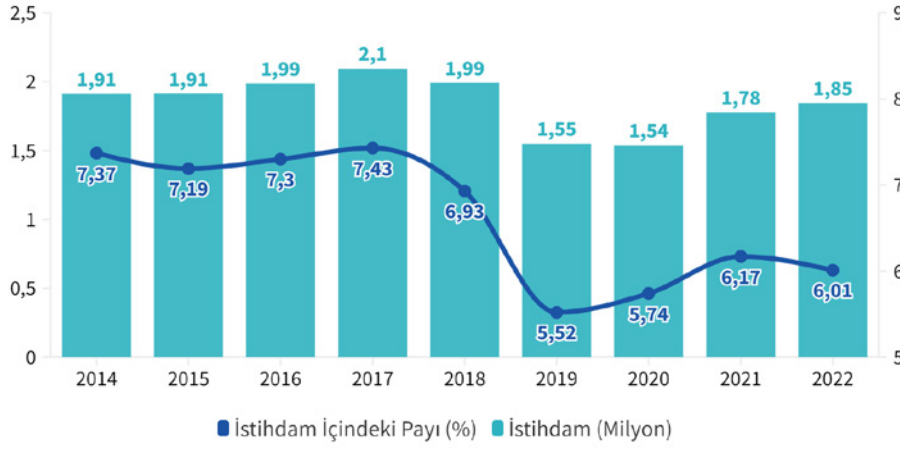
İnşaat Türkiye'de son yıllarda hem çok tartışılan hem de ekonomik göstergeler içinde önemli yer tutan bir sektör. Bütün bir inşaat sektörünün hacminde hangi ilin daha çok pay aldığı bu anlamda önemli farklılaşmalara işaret ediyor. 2022'de sektörel hacmin %32,1'i İstanbul'da. Onu %10,1 ile Ankara, daha sonra ise İzmir, Mersin, Antalya takip ediyor. Bu anlamda kentleşme, göç ve çalışma hayatının bu illerde yoğunlaştığını; kent ve konut sorunlarının ülke ölçeğinde asimetrik dağıldığını görüyoruz. Ardahan, Bayburt, Tunceli, Gümüşhane, Iğdır gibi illerle çok düşük sayıda inşaat yapılan; Türkiye içindeki payları %1'in altında olan, kırsal nüfusun görece fazla olduğu iller.

**İnşaat
sektörünün
üçte birini
İstanbul
oluşturuyor.**

Harita 42. İnşaat Sektöründe İllerin Payı (Zincirlenmiş Hacim, % , 2022)

Kaynak: TÜİK, İl Bazında Gayrisafi Yurt içi Hasıla 2023

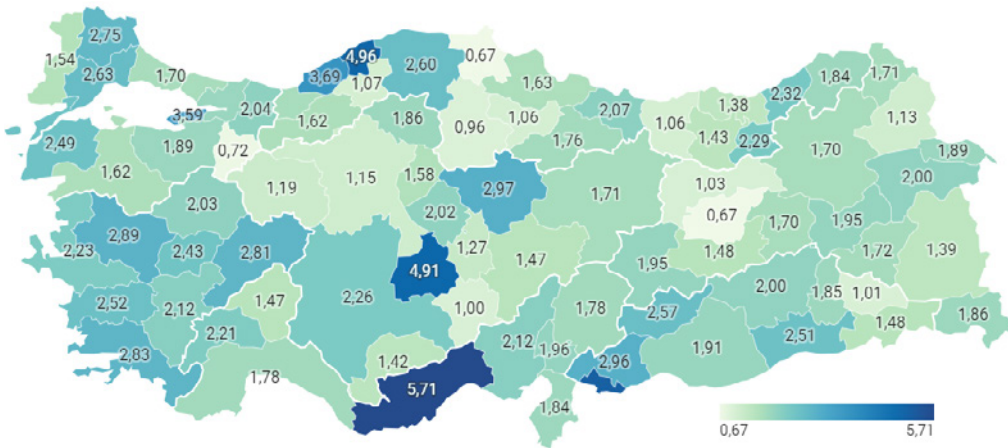
**İnşaatın
istihdamdaki
payı düşme
eğiliminde.**

Grafik 89. İnşaat Sektöründeki İstihdam Sayısı ve Sektörün Toplam İstihdamdaki Payı (2014-2022)

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri

İnşaat sektörünün istihdamdaki payı dalgalı bir seyir arz ediyor. Yaklaşık on sene önce 1,9 milyon kişinin çalıştığı bu sektörde istihdam 2019'da yaşanan daralmayla 1,5 milyona düştü. 2022 itibarıyla bu sayı 1,8 milyonun üstünde. İnşaatın genel istihdamdaki payı da en yüksek seviyesini 2017'de görmüştü, ardından bir daha %7'nin üstüne çıkmadı. Yine de inşaat, önemli bir istihdam kalemi olmaya devam edecek. OECD verilerine göre OECD ülkeleri toplamında inşaatın istihdamdaki payı %7,1; AB ülkeleri toplamında %6,7; G7 ülkelerinde ise %7,1.

2009 sabit kabul edildiğinde her ilin inşaat sektörünün ne oranda büyüdüğünü hacim endeksinden takip etmek mümkün. Buna göre Mersin 2009'dan bu yana inşaat sektörünün en çok büyüdüğü şehir. Onu yaklaşık 5 kat artan inşaat sektörüyle Kilis ve Bartın takip ediyor. Türkiye genelinde sektörün hacim endeksi 2018-19'a kadar yaklaşık 2 kat artmışken sonraki yıllarda düşme eğiliminde. 2022 itibarıyla Türkiye ve İstanbul'da inşaat sektörünün hacim endeksi 2009'a göre 1,7 kat, Ankara'da 1,2 kat büyüktür.

Harita 43. İllerin 2009'a Göre İnşaat Sektörü Hacim Endeks Değeri (2009=1, 2022)

Kaynak: TÜİK, İl Bazında Gayrisafi Yurtiçi Hasıla 2023

**Yapı ruhsatı
alınan
bina sayısı
2019'da
en düşük
seviyeyi
gördü.**

Türkiye’de Sosyal Konut Olgusu

Mustafa Kömürcüoğlu

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Türkiye’de sosyal konut olgusu kırdan kente yoğun göçün başladığı 1950’li yıllardan bu yana bir tartışma konusu olmuştur. Daha ilk kalkınma planında “...yatırımların lüks konut yerine sosyal konuta yöneltilmesi ve böylece aynı para ile daha çok sayıda konut birimi yapılmasını sağlamak amacıyla...” (DPT, 1963, s. 137) tedbirler alınmasının öngörülmesi bu konunun oldukça uzun süredir önemsendiğini ortaya koymaktadır. Ancak konunun uzun süredir tartışılıyor olması yahut ilk kalkınma planından itibaren devlet politikalarında yer bulması bu olguyla ilgili somut adımların atıldığı anlamına gelmez. Nitekim 1980’lere kadar bu konuda somut bir teşkilatlanma olmadığı gibi devletin bu alanda yatırım yapmak için ciddi bir ihtiyacının olduğunu söylemek de mümkün değildir. Gerçekten de devlet 1980’lere kadar ciddi bir konut üreticisi değildir. Bu tarihlere kadar devlet tarafından üretilen konutlar ya lojman şeklinde memurlar için üretilmiş, ya da yurt dışından gelenler için üretilen göçmen konutu yahut da depremler sonrasında üretilen afet konutu kapsamında olmuştur. Yani o tarihlerde kırdan kente göç edenlerin acil ihtiyacı doğrultusunda konut üretme hedefi sadece temenni düzeyinde kalmıştır. Devletin konut politikası temenni düzeyinde kalınca halk kendi çözümüne başvurarak gecekondu olgusunu yaratmıştır.

Devletin konut politikası anlamında proaktif bir anlayış benimsemesi 1980’li yıllarda gerçekleşmiştir. Halen geçerli olan 1984 tarihli 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu devletin sosyal konut politikasının yasal anahtarı konumundadır. Ancak şunu belirtmek gerekir ki bu kanunun ilk halinde TOKİ eliyle doğrudan konut üretimi gibi bir durum yoktur. İlk elde amaçlanan bir Toplu Konut Fonu’nun kurulması ve bu fon sayesinde özellikle kooperatifler üzerinden toplu konutların teşvik edilmesi olmuştur. Bu kanunun 1980’ler ve 1990’lardaki uygulamasından bir milyona yakın konut teşvik almıştır. Bu durum konut piyasasında büyük bir canlılık yaratmış, teşvik sistemi özellikle kooperatifleri desteklediği için konut kooperatifçiliği hiç olmadığı kadar büyümüştür. Kanunun uygulaması bir taraftan böyle ilerlerken ilerleyen yıllarda TOKİ de (önce Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi, 1990’daki kanun değişikliği ile Toplu Konut İdare-

si) konut üretmeye başlamıştır. Ancak zamanla Toplu Konut Fonu’na ayrılan kaynakların azaltılması nedeniyle TOKİ 2002 yılına kadar sadece 43.145 konutu tamamlayabilmiştir.

2002 sonrasında AK Parti iktidarının başlamasıyla toplu konut politikasında yeni bir sürece girilmiştir. Öncelikli olarak TOKİ yeniden yapılandırılmış, gelir kaynakları yeniden düzenlenmiş ve Toplu Konut Fonu kaldırılmıştır. Bu süreçte TOKİ üzerinden büyük bir konut seferberliği başlatılmış ve TOKİ ağırlıklı olarak doğrudan konut üretimine soyunmuştur. Zira TOKİ’nin kendi açıklamasına göre bütçesinin %91 arsa geliştirme ve konut inşaatına yöneliktir (TOKİ, 2016, s. 49). 2010’lar boyunca Türkiye’deki toplum konut üretiminin yaklaşık %9-10 civarını karşılayan TOKİ’nin 2018 verilerine göre ürettiği toplam konut miktarı ve bu konutların türleri aşağıdaki gibidir.

Tablo 14. TOKİ Konut Uygulamaları Dağılımı

Konut Türü	Sayı	Oran
Sosyal Konut Üretimi	717.154	86,46
Kaynak Geliştirme(TOKİ)	20.933	2,52
Kay. Gel.(E.G.Y.O+EPPY)	91.332	11,02
Toplam Kaynak Geliştirme	112.265	13,54
İhalesi Yapılan Konut	829.419	
İhale Sürecinde	8.153	
Genel Toplam	837.572	

Kaynak: TOKİ, TOKİ Konut Üretim Raporu, 2018.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde görülmektedir ki TOKİ’nin yaptığı konutların çok büyük bir kısmı, kendi tanımlaması açısından sosyal konut kapsamındadır. TOKİ, kuruma gelir elde etme amacıyla lüks konut üretimi de gerçekleştirmektedir. Esasen bu konutların büyük kısmı Emlak Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı üzerinden markalı konut projeleri olarak büyük inşaat firmalarına ihale edilmektedir. Şüphesiz bu noktada bir kamu kurumunun lüks konut üretmesi sosyal devlet anlayışı çerçevesinde eleştiri konusu olmayı hak etmektedir. Ancak sonuç itibarıyla TOKİ’nin ürettiği konutların kahir ekseriyetinin

sosyal konut kapsamında olması ve lüks konuttan elde edilen kaynağın sosyal konut yapımına aktarılması bu durumu belli ölçüde mazur da gösterebilir. Öyle ya da böyle TOKİ 2010'lu yılların sonlarına kadar büyük bir konut üreticisi olmuş ve bu sayede konut piyasasını dengeleyici bir rol üstlenebilmiştir. Bu arada TOKİ kaynaklarını daha çok konut üretmeye ayırırken konut finansmanı meselesi de büyük oranda mortgage (ipotekli konut) düzenlemesiyle bankacılık sektörüne havale edilmiştir. Faizlerin görece düşük olduğu bir durumda, örneğin 2010'lu yılların ortalarında %1 civarı seyreden faizlerle, insanlar büyük peşinatlar vermeden konut bedelinin büyük kısmı için kredi çekmek suretiyle ev sahibi olabilmişlerdir. Bu da pek çok kişinin TOKİ'ye gereksinim duymadan piyasa koşullarında ev sahibi olması anlamına gelmiştir.

2010'lu yıllardaki görece olumlu tablo 2020'li yıllarda bozulmuş durumdadır. Hatta denilebilir ki Türkiye 2023 yılı itibarıyla tarihinin en büyük konut krizlerinden birisini yaşamaktadır. Konut fiyatları muazzam bir şekilde yükselmiş, insanların konuta erişimi imkânsız hale gelmiştir. Bunun bir göstergesi olarak konut sahipliği oranı 2014'ten bu yana sürekli olarak düşmektedir. Nitekim 2014 yılında konut sahipliği oranı %61,1 iken 2022 yılında %56,7'ye düşmüş, öte taraftan kiracı oranı %22,1 iken %27,2'ye çıkmıştır (TÜİK, 2022). Konut krizinin olduğu bir ortamda kiracı oranı da sürekli arttığı için ev sahibi-kiracı kavgaları Türkiye gündeminin sıradan bir konusu haline gelmiştir. Hükümetin kira zammını yıllık %25 ile sınırlaması ise bu kavgaları azaltmak bir yana artırmıştır.

Peki, bu duruma sebep olan şey nedir? İlk olarak TOKİ'nin konut üretiminde bir azalma var mı diye bakmak gerekir. Ancak burada bir sorun görünmemektedir. 2022 yılında Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanının (2022a) açıklamasına göre "TOKİ eliyle tam 1 milyon 170 bin konut" üretilmiştir. 2018 sayılarıyla kıyaslandığında bu açıklama dört yılda 340 bin civarında konut üretildiğini ortaya koymaktadır. Zaten TOKİ'nin 2023 yılı için hedefi 1 milyon 200 bin konut (TOKİ, Sosyal Konutlar) olduğuna göre, bu hedef tutturulmuş olarak kabul edilebilir.

Türkiye'deki konut krizinin sebebi TOKİ üretiminin yetersizliğinden ziyade piyasa koşullarındaki olumsuzluklardır. İlk sebep olarak azalan arz gösterilebilir. 2017 yılında alınan yapı kullanma izni sayısı 833 bin iken bu sayı 2018 yılında 894 bine çıkmış, ancak 2019 yılında 738 bine düşmüş, dahası pandemi yılı olan 2020 yılında 600 bine gerilemiştir. 2021 yılında yapı kullanma izni sayısı nisbi bir yükselişle 626 bin olurken 2022 yılında 642 bin olmuştur (TÜİK, 2023a). Görüldüğü üzere konut piyasası üretilen konut arzı anlamında pandemi öncesi rakamlara gelememiştir. Konut arzının yetersiz olması bir tarafa konut ihtiyacının sürekli artışı ve yabancıya satılan konutlar sebebiyle konut talebinde büyük bir patlama gerçekleşmiştir.

Konut krizinin bir başka sebebi artan inşaat maliyetleridir.

Konut krizinin sebebi TOKİ üretiminin yetersizliğinden ziyade piyasa koşullarındaki olumsuzluklardır.

2015 Haziran ayında 100 olan bu endeks 2020 Haziranında 208 olmuştur. Yani 5 yılda yaklaşık iki katına çıkmıştır. Ancak asıl patlama 2020 sonrasında olmuş ve endeks 2023 Haziran ayında 917'ye yükselmiştir. Bu da sadece üç yılda maliyetlerin yaklaşık 4,5 katına çıkması anlamına gelmektedir (TÜİK, 2023b). İnşaat maliyetlerinin yükselmesi sebebiyle konut fiyatları da inanılmaz bir şekilde yükselmiştir.

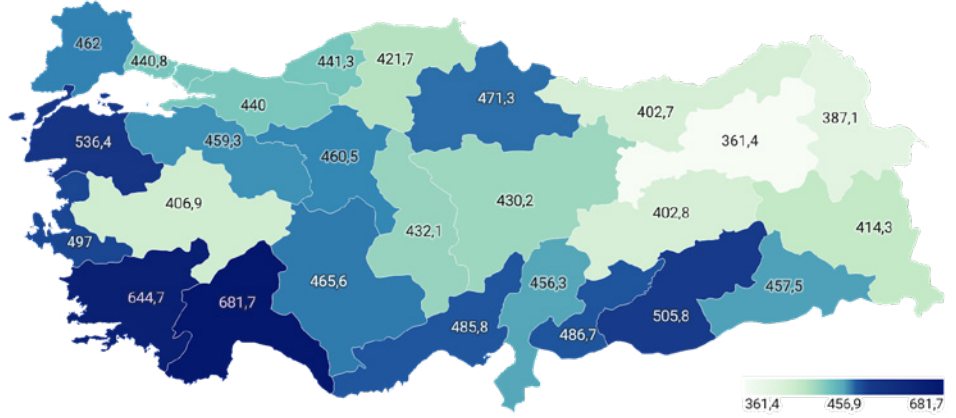
Konut piyasasının en önemli ayaklarından birisi konut finansmanıdır. Yukarıda sayılan gerekçelerle konuta erişim zorlaşınca hükümet düşük faizli konut kampanyası yürütmüştür. Ancak bu kampanya ortalama gelire sahip pek çok maaşlı için pek bir anlam ifade etmemiştir. Çünkü konutlar ödeme gücünün çok üstünde fiyatlanmıştır. Bu durumda bu kampanyadan faydalananlar ödeme sorunu olmayan yüksek gelirli ya da birikimi olanlardır. Özellikle bu gruptakilerin ucuz krediyi fırsat olarak görmeleri konuta olan talebi daha da artırmıştır. Çünkü ucuz kredi sayesinde bir yatırım aracı olarak konut yüksek gelirlilerin gözünde cazip olurken ortalama gelirlere sahip olanlar içinse hepten ulaşılmaz bir hedef haline gelmiştir.

Hükümetin bu kriz ortamındaki son çözümü ise "Cumhuriyet tarihinin en büyük sosyal konut projesi" (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2022b) olarak lanse edilen İlk Evim, İlk İş Yerim projesidir. İlk etabında 250 bin konut üretilen projeye yaklaşık 8 milyon kişinin başvurması sosyal konut ihtiyacının ne kadar büyük bir problem olduğunu ortaya koymaktadır. Vaat edilen konut sayısının ihtiyacın çok altında olması, ayrıca bu konutların da önümüzdeki yıllara yayılacak şekilde bitirilecek olması sorunun daha uzun yıllar süreceğini göstermektedir.

Toparlayacak olursak konut sorunu bağlamında en önemli husus insanların gelirleriyle/maaşlarıyla konuta erişebiliyor olmalarıdır. Özellikle düşük enflasyon ortamında, düşük kredi faizleriyle bu sağlanabilirse insanlar TOKİ'nin ürettiği sosyal konutlara gerek olmadan da konut alabileceklerdir. Bu durumda TOKİ'nin toplam konut arzının %8-10 arasında bir kısmını üretmesi yeterli olacak, hatta üretiminin bir kısmının lüks konut olması bile mazur görülebilecektir. Ancak konut piyasası düzgün işlemediğinde ne kadar sosyal konut yapılırsa yapılsın, ki bunun bir sınırı vardır, yeterli olmayacaktır.

Konut Piyasası

Antalya alt bölgesi, 2017'den bu yana konut fiyatları en çok artan bölge.

Harita 44. Bölgelere Göre Konut Fiyat Endeksi (2017=100, 2022)

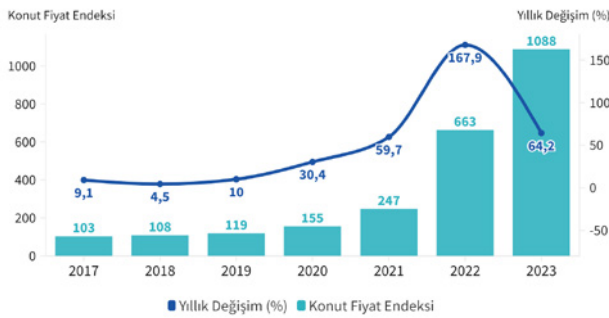
Kaynak: TCMB

İnşaat maliyetlerindeki artış, enflasyon ve konuta yönelik yerli ve yabancı talebin sürekliliği nedeniyle Türkiye'de konut piyasasında fiyatlar yükseliyor. Konut fiyatlarındaki değişimi incelemek amacıyla hesaplanan Konut Fiyat Endeksi (KFE), 2022'de bir önceki yıla kıyasla %167 oranında yükselerek 662,7 puana ulaştı. Endeks Eylül 2023 itibarıyla %64'lük artışla 1088,1 puan olarak kaydedildi.

Hem 2021 hem 2022'de en yüksek KFE değerleri Antalya alt bölgesinde gerçekleşti. Bu sıralamayı Denizli ve Muğla'yı da içine alan Aydın alt bölgesi takip etti. Özellikle tatil beldelerinde yabancı yatırımcı hareketliliğinin konut piyasasını etkilediği söylenebilir. Bunların yanı sıra Çanakkale alt bölgesi, Adana alt bölgesi, Ankara ve İzmir'in KFE puanlarının da İstanbul'dan yüksek olması dikkat çekici. Endeksin en az yükseldiği iller ise Erzurum, Erzincan ve

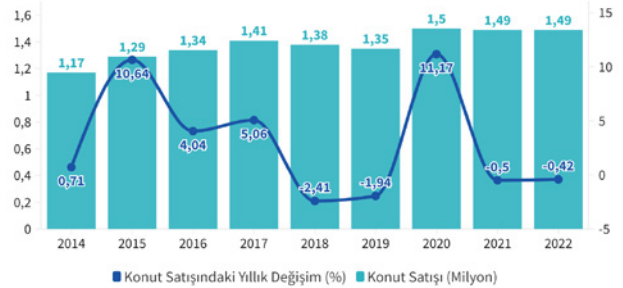
Bayburt oldu. Dışarıdan çok az göç alan ve yeni konuta talebin görece düşük olduğu bu bölgede piyasa nispeten hareketsiz. 2023'te yaşanan deprem felaketinin ise ciddi bölgesel değişikliklere neden olacağı şimdiden söylenebilir.

2020 Haziran'dan bu yana konut kredisindeki faiz oranı %0,64'le Türkiye tarihinin en düşük düzeyine indirildi. Bu nedenle 2020'de satılan konut sayısındaki yıllık artış son altı yılın en yüksek seviyesine ulaştı. 2021 ve 2022'de ise yıllık bir artışın yaşanmadığı ancak konut satışının halen yüksek olduğu görülüyor. 2022'de bir buçuk milyona yakın ev satışı gerçekleşmesi piyasanın ne denli genişlediğini gösteriyor. Bununla birlikte, hangi konut tiplerinin üretildiği ve satıldığı, hangi sosyo-ekonomik statüden müşterilerin bu konutları satın alabildiği hayati önemde.

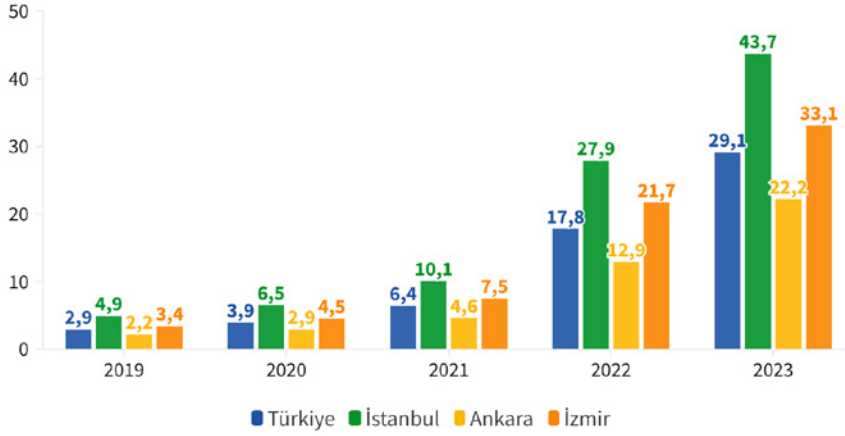
Grafik 90. Türkiye'de Konut Fiyat Endeksi ve Yıllık Değişim Oranı (2017=100) (%), KFE, 2017-2023)

Kaynak: TCMB

Grafik 91. Konut Satış Sayısı ve Bir Önceki Yıla Göre Konut Satışındaki Değişim (%), 2014-2022)

Kaynak: TÜİK, Konut Satış İstatistikleri 2022

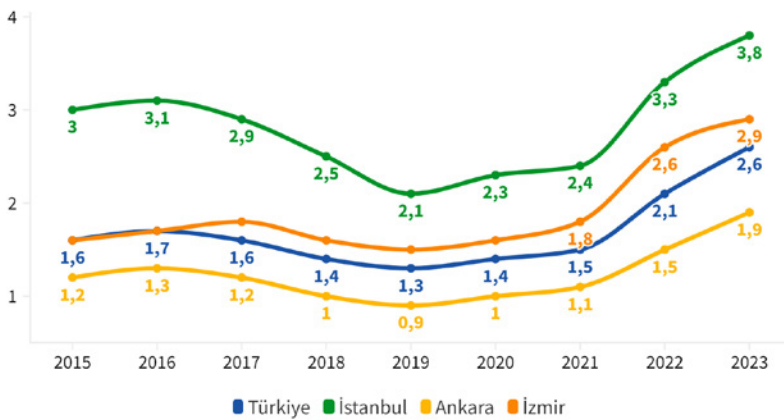
**2023'te
ortalama konut
fiyatı 3 milyon
60 bin TL.**

Grafik 92. Konut Birim Fiyatları (Bin TL/m2, 2019-2023)

Kaynak: TCMB

Türkiye'de konut önemli bir toplumsal ihtiyaç olarak talep görmeye devam ediyor. Artan enflasyon ve inşaat maliyetleri inşaat maliyet endeksini yükseltiyor. Konut birim fiyatları da giderek artıyor. 2022'de Türkiye genelinde konut birim fiyatı bir önceki yıla göre 3 kat arttı. 2021 yılının Aralık ayında ortalama konut satış fiyatı 678 bin lirayken, 2023 yılının Kasım ayında bu değer 5 kat artışla 3 milyon 161 bin TL'ye ulaştı. İstanbul en yüksek konut fiyatlarının görüldüğü şehir olma özelliğini koruyor. İstanbul'da ortalama bir konut fiyatı 2023 yılının Kasım ayında 4 milyon TL'yi aştı.

Satılık konutlarda m² fiyatı asgari ücrette yapılan iyileştirmelere rağmen aylık asgari ücretin üzerinde seyretmeye devam etti. Salgın sonrası konut fiyatlarında yaşanan patlamanın ardından artan enflasyonla 2022'de ilk kez Türkiye genelinde satılık konutların m² fiyatı asgari ücretin iki katına çıktı. 2023'te bu oran 2,6 olurken, İstanbul'da 3,8 katına yükseldi. Ortalama bir konutun 120 m² olduğu hesaba katıldığında asgari ücretli çalışanlar için ev sahibi olmanın giderek zorlaştığı söylenebilir. Asgari ücretli bir çalışanın ortalama bir konuta sahip olması için en az 20 yıl boyunca bütün geliriyle ödeme yapması gerekiyor.

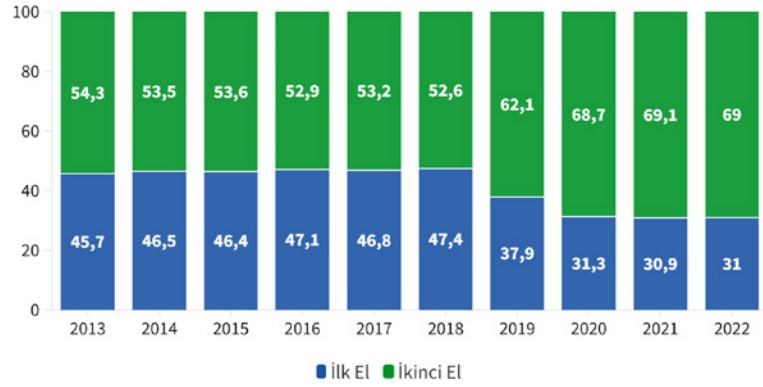
**2023 Aralık
ayında ortalama bir
konut fiyatı mevcut
asgari ücretin
241 katına
tekabül ediyor.**

Grafik 93. Satılık Konut Metrekare Fiyatının Asgari Ücrete Oranı (2015-2023)

Kaynak: TCMB ve T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı verilerinden hareketle yazar tarafından hesaplanmıştır.

Konut Piyasası

**2022'de
satılan 10
konuttan 7'si
ikinci el.**

Grafik 94. Satış Durumuna Göre Konut Satışları (% 2013-2022)

Kaynak: TÜİK, Konut Satış İstatistikleri 2022

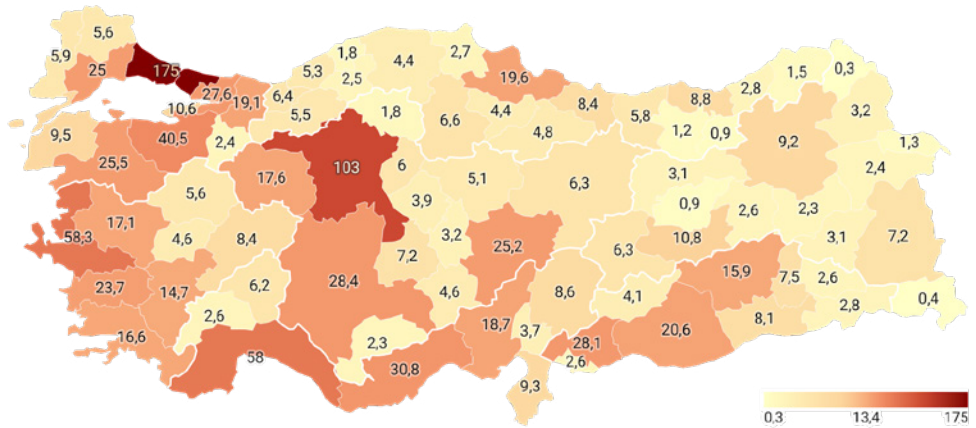
Dolar kurundaki ve inşaat maliyetlerindeki yükseliş yeni ev stokundaki artışın önünde engel oluşturuyor. Bu nedenle talep ikinci el evlere doğru akmaya başladı. Ekonomide büyümenin yavaşladığı 2019 yılında ikinci el satışlarındaki artış da buna işaret. 2022'de de devam eden bu eğilim nedeniyle satılan konutların %69'u ikinci el konutlar oldu. Yüksek talep ve yeni konut stokundaki yetersizlik ve pahalılık nedeniyle ikinci el konutlar da yatırım aracı olarak değer kazanmaya devam ediyor.

2022'de 259 bin konutla en çok konut satışının gerçekleştiği il İstanbul oldu. Bu sıralamayı Ankara, İzmir, Antalya ve Bursa takip ediyor. Bu iller aynı zamanda konut kredisi akışının yüksek, dolayısıyla talebin de yüksek olduğu; buna bağlı olarak KFE'nin yüksek düzeylerde seyrettiği iller. İlçe düzeyinde de, Türkiye genelinde en çok konut satışının gerçekleştiği 10 ilçe arasında İstanbul'dan Esenyurt ve Beşiktaş olmak üzere 2, konut satışında ikinci sırada olan Ankara'dan Çankaya, Keçiören ve Mamak olmak üzere 3,

konut satışının giderek arttığı Antalya'dan ise Alanya ve Kepez olmak üzere 2 ilçe yer aldı (Endeksa, 2023). İstanbul, Ankara ve Antalya 2022 yılında konut piyasasının %31'ini oluşturdu. Ocak 2023-Kasım 2023 aylarında yapılan konut satışında da benzer bir tablo ortaya çıkıyor. Ancak, bu aralıkta İzmir'deki konut satışının da yükseldiği görülüyor.

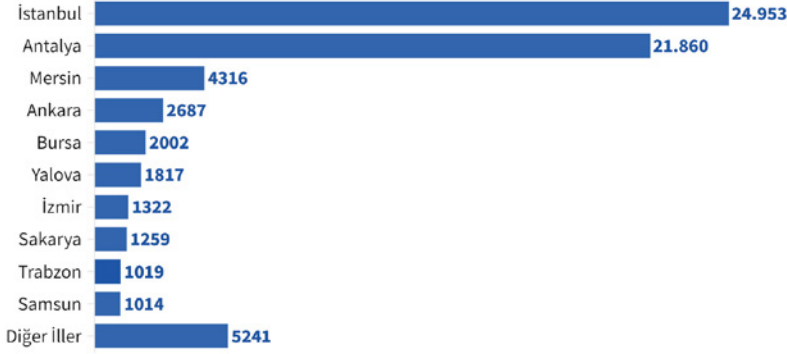
2013'ten bu yana Doğu illerinde konut satışının yoğunlaşması da önemli bir gelişme. Bu bölgede konut satış sayıları Türkiye ortalamasının altında kalmaya devam etse de son yıllarda satış sayıları iki katın üzerinde arttı. 2013'ten 2022'ye konut satışının yoğunlaştığı illere baktığında Doğu illeri en çok satışın yoğunlaştığı ilk beş il arasında. Bingöl, Hakkari, Muş, Bitlis ve Kars'ta konut satışlarında %100'ün üzerinde artışla konut piyasası genişledi. Bu on yıllık süreçte konut satış yoğunluğunun azaldığı iki il bulunuyor: Tunceli'de konut piyasası %10,1, Ankara'da ise %8,4 oranında daraldı.

**2023'te en çok
konut satışının
gerçekleştiği il
İstanbul.**

Harita 45. İllere Göre Konut Satışı (Bin Adet, Ocak-Kasım 2023)

Kaynak: TÜİK, Konut Satış İstatistikleri 2023

Grafik 95. Yabancılar Yapılan Konut Satışı (2022)

Kaynak: TÜİK, Konut Satış İstatistikleri 2022

**2022’de
konut satışlarının
%4,5’i yabancılara
yapıldı.**

Tablo 15. Konut Satışındaki Değişim (% , 2013-2022)

Konut Satışının En Çok Arttığı 5 İl		Konut Satışın En Çok Azaldığı 5 İl	
Bingöl	682,7	Tunceli	-10,1
Hakkari	559,4	Ankara	-8,4
Muş	506,8	Bilecik	4,8
Bitlis	235,0	Eskişehir	6,6
Kars	181,0	Edirne	9,1

Kaynak: TÜİK, Konut Satış İstatistiklerinden hareketle yazar tarafından hesaplanmıştır.

2022’de yabancılara yapılan toplam konut satışı bir önceki yıla göre %15,2 artışla 67 bin 490 oldu. Bu sayı toplam konut satışının %4,5’ine tekabül ediyor. Bu satışların %37’si İstanbul’da, %32’si ise Antalya’da gerçekleşti. 2013’ten bu yana yabancılara en çok konut satışında ilk iki sıra İstanbul ve Antalya arasında değişiyor. Antalya’da satışların Alanya ilçesinde yoğunlaştığı görüldü. Alanya’da ortalama metrekare satış fiyatı Antalya’daki satış fiyatının üzerinde.

2022 yılında konut satın alan yabancı uyruklu kişi sayısı 68.210 kişi oldu. Bu sayının %24’ünü Ruslar oluşturdu. Konut satın alan Ukraynalı kişi sayısı ise bir önceki yıla göre %50 oranında yükseldi. Rusların ve Ukraynalıların en çok Antalya’dan konut satın aldığı biliniyor. Son yıllarda Antalya’da konut piyasasındaki yükselişin en önemli nedeninin yabancı yatırımcı hareketliliği olduğu söylenebilir. Diğer yandan, Almanya vatandaşı olarak Türkiye’den konut alanlar arasında Türk göçmenlerin olduğunu da unutmamak gerekir.

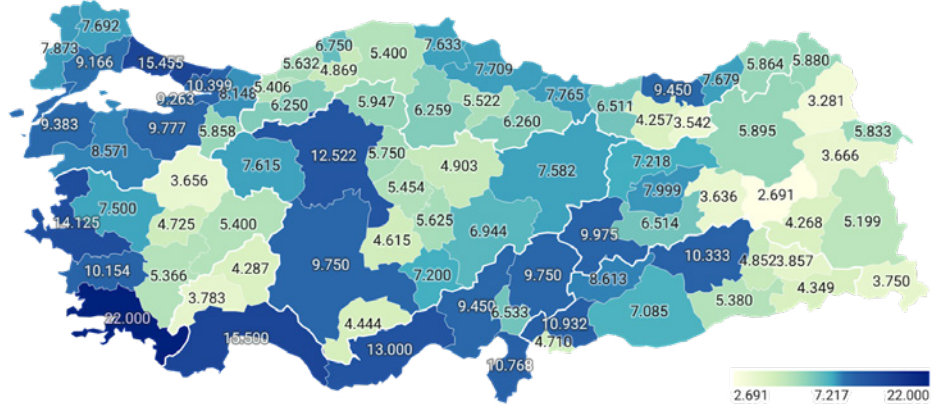
Grafik 96. Uyruklarına Göre Yabancılar Yapılan Konut Satışı (2022)

Kaynak: TÜİK, Konut Satış İstatistikleri 2022

**2022’de
yabancılara
konut satışlarının
%24’ü Rus
vatandaşlarına
yapıldı.**

Konut Piyasası

**Aralık
2023 itibariyle
Türkiye’de ilanda
olan kiralık
konutların
ortalama bedeli
14.288 ₺.**

Harita 46. İllere Göre Ortalama Kira Bedeli (Temmuz 2023)

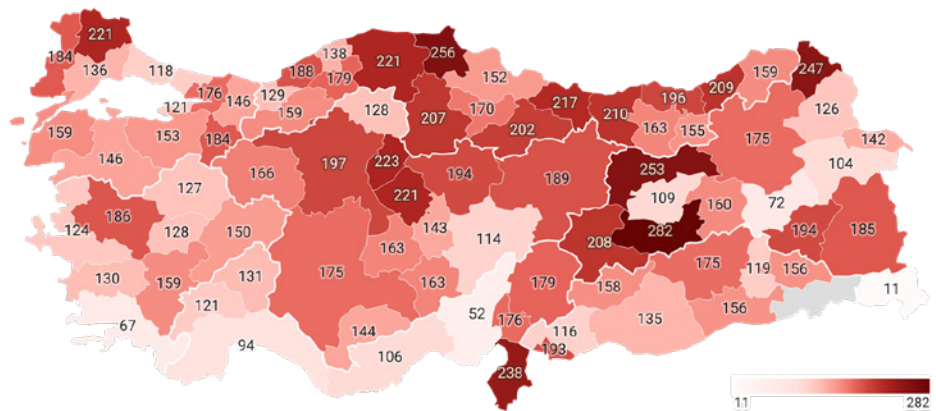
Kaynak: Endeksa

2022 Ocak ayında Türkiye’de metrekare başına ortalama kira ücreti 29 TL iken, yılın son ayında bu miktar iki kat artışla 60,5 TL’ye ulaştı. 2023’te bu yükseliş eğilimi devam ederek Türkiye genelinde %100’ün üzerinde kira artışı gerçekleşti. 2022’den 2023’e kira fiyatlarındaki değişim büyük ölçüde satılık konut piyasasındaki aşırı hızlı yükselişten, bir ölçüde de yaşanan deprem nedeniyle kitlesel göç ve artan konut talebinden kaynaklanmış görünüyor.

2023’te Türkiye genelinde kira değeri en yüksek iller sırasıyla Muğla, Antalya, İstanbul, İzmir ve Mersin’dir. Kıyı illerinde

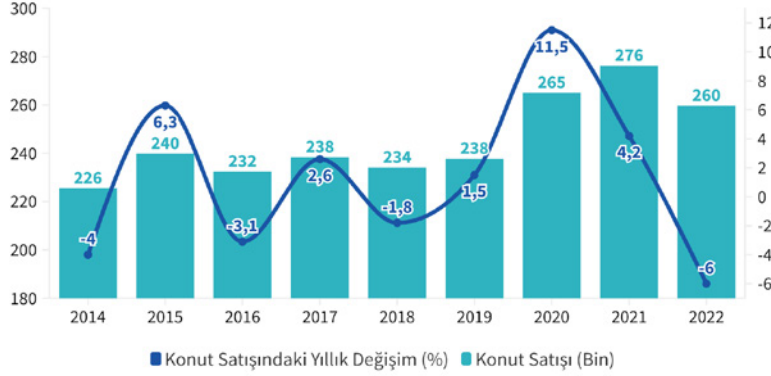
kira bedellerinin yüksek seyretmesi bölgeye akan yabancı yatırımla ilişkilendirilebilir. Son yıllarda özellikle Akdeniz’de yabancı nüfusun ev sahibi olma oranındaki artış göz önüne alındığında bu durumun kiralık konut piyasasına da yansdığı söylenebilir. Bölgesel olarak incelendiğinde Erzincan, Ardahan, Iğdır ve Erzurum gibi Doğu Anadolu şehirlerinde kiralara diğer bölgelere kıyasla oldukça düşük seyrediyor. Depremden doğrudan etkilenen Kahramanmaraş, Malatya, Gaziantep gibi illerde ise kiralara görece yüksek olduğu açıktır.

**2023 Temmuz
ayı için bir önceki
yıla göre kira
artışı en çok
%282 ile Elazığ’da
kaydedildi.**

Harita 47. İllere Göre Yıllık Kira Değişim Oranı (%), Temmuz 2022- Temmuz 2023)

Kaynak: Endeksa

Grafik 97. İstanbul'da Konut Satışı ve Konut Satışında Yıllık Değişim (%), 2014-2022)

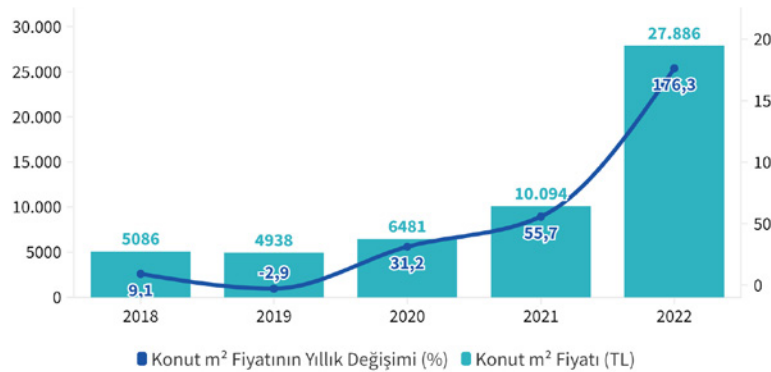
Kaynak: TÜİK, Konut Satış İstatistikleri 2022

2022'de İstanbul'da satılan konut sayısı bir önceki yıla göre %6 azaldı.

Konut kredisi faizlerinin önemli ölçüde düşürüldüğü 2020 yılında İstanbul'da konut satışı patladı. Talep artışı nedeniyle 2021'de de konut satış sayısı yüksek seyretti. 2022'de bu yükseliş son buldu ve konut satışında %6'lık bir azalma gerçekleşti. 2022 yılında İstanbul'da 259 bin konut satılmış görünüyor ve bu da o yıl Türkiye'de satılan konutların %17'sini oluşturuyor.

Önceki yıllarda artan talep ve enflasyon nedeniyle İstanbul'da konut birim fiyatlarında hızlı bir artış var. 2022'de konut m² fiyatı %176 oranında yükselerek 27 bin TL'yi aştı. Şubat 2022'de İstanbul'da konutların ortalama m² fiyatı ilk defa 1.000 doların üzerine çıktı.

Bütün Türkiye'de olduğu gibi enflasyonist ortam ve inşaat maliyet endeksindeki artış, konuta yönelik talebi ikinci el piyasasına yönlendirdi. 2022'de İstanbul'da satılan her on evden yaklaşık yedisi ikinci el konutlardan oluştu. Bu oran Türkiye'de %69 oranındayken, bilhassa yeni konut stokunun yetersiz olduğu İstanbul'da %72,6 ile daha yüksek olması dikkat çekicidir. İstanbul'da ikinci el satışların bir kısmının da deprem riski nedeniyle kentsel dönüşüm gerektiren eski yapı stokunda gerçekleştiğini unutmamak gerekir.

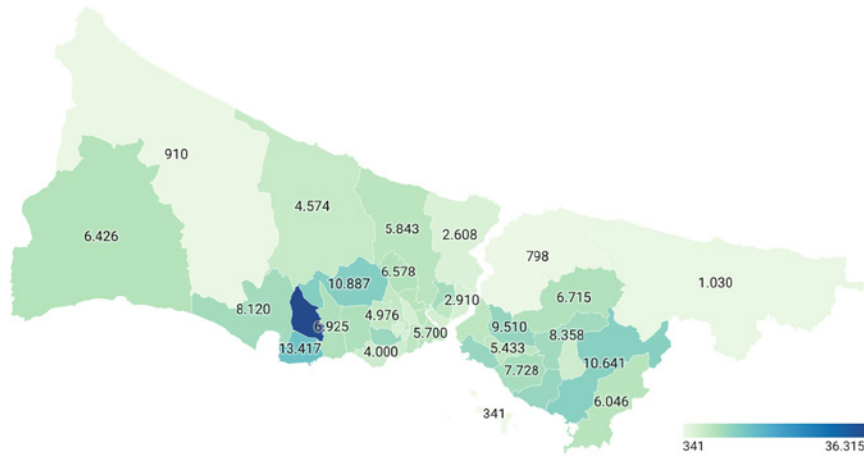

Grafik 98. İstanbul'da Konut m² Fiyatı ve Yıllık Değişim Oranı (%), 2018-2022)

Kaynak: TÜİK, Konut Satış İstatistikleri 2022

İstanbul'da konut fiyatı 2022'de %176 arttı.

İstanbul'da Konut

Harita 48. İstanbul'da İlçelere Göre Konut Satışı (2022)

Kaynak: TÜİK, Konut Satış İstatistikleri 2022

İnternet üzerinden verilen ilanlara göre İstanbul'da satılık konut ilanının en çok olduğu ilçeler Kadıköy, Beylikdüzü, Esenyurt, Ümraniye ve Sancaktepe'dir. 2022'de en çok konut satışı 36.315'le Esenyurt'ta gerçekleşti. Beylikdüzü 13.417 konut satışıyla ikinci, Başakşehir ise 10.887 konut satışıyla üçüncü sırada. Konut satışında ilk üçte yer alan bu ilçelerin ortak özelliği dikey mimaride çığır açan yeni yerleşim alanları olmalarıdır. Ancak günden güne bu lokasyonlardaki konut stokunun yetersiz kaldığı da bir gerçektir.

Esenyurt, İstanbul'da son yedi yıldır, 2022'de ise bütün Türkiye'de konut satışının en yüksek olduğu ilçedir. İl genelinde ortalama m² satış fiyatı 23.062 TL iken, Esenyurt için bu meblağ 12.036 TL'dir. Geçen yıla kıyasla Esenyurt'ta konut fiyatları %158 oranında yükselmiştir. En düşük sayıda konut satılan ilçe ise 341 ile Adalar oldu.

İstanbul'da konut satışının yükseldiği ilçeler incelendiğinde yeni yapılaşmanın hakim olduğu ve kentsel dönüşümün gerçekleştiği ilçelerin öne çıktığı görülüyor. Konut satışının yükseldiği Sultanbeyli, Silivri ve Beykoz gibi ilçelerin bir diğer ortak noktası, mülkiyet sorunun çözülerek hak sahiplerine mevcut yerlerle ilgili konutların satılmasıdır. Özellikle 2010'dan sonra yerel politikalarda önemli bir yere sahip olan bu mesele neticesinde bu ilçelerde konut satışının yükseldiği söylenebilir. Bunun yanı sıra bahsedilen ilçelerde yine aynı problem sebebiyle kentsel dönüşümün hızlandığı da gerçek. Yatay çözümlerin yanı sıra dikey mimarinin bu bölgelerde kat artışına sebep olmasıyla da satış sayıları yükselmiştir. 2015-2022 yıllarında satışın azaldığı ilçeler arasında Küçükçekmece, Ataşehir, Tuzla, Sancaktepe ve Bayrampaşa ilk beşte yer almıştır.

Tablo 16. İstanbul’da Konut Satışının En Yüksek ve En Düşük Olduğu İlçeler (2022)

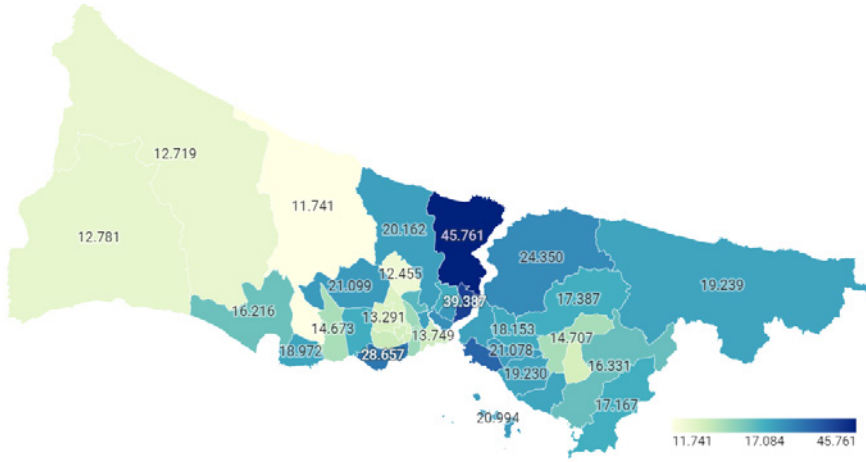
En Çok Konut Satılan İlçeler		En Az Konut Satılan İlçeler	
Esenyurt	36.315	Adalar	341
Beylikdüzü	13.417	Beykoz	798
Başakşehir	10.887	Çatalca	910
Pendik	10.641	Şile	1.030
Ümraniye	9.510	Sarıyer	2.608

Kaynak: TÜİK, Konut Satış İstatistikleri 2022

Tablo 17. İstanbul'daki İlçelerde Konut Satışının Değişimi
(%, 2015-2022)

Konut Satışının En Çok Arttığı İlçeler		Konut Satışının En Çok Azaldığı İlçeler	
Sultanbeyli	252,9	Küçükçekmece	-26,8
Zeytinburnu	88,2	Ataşehir	-21,1
Esenler	68,3	Tuzla	-19,0
Silivri	54,1	Sancaktepe	-15,5
Beykoz	42,5	Bayrampaşa	-15,0

Kaynak: TÜİK, Konut Satış İstatistikleri 2022

Harita 49. İstanbul İlçelerinde Ortalama Kira Bedeli (Kasım 2023, TL)

Kaynak: Endeksa verileri üzerinden yazar tarafından hesaplanmıştır.

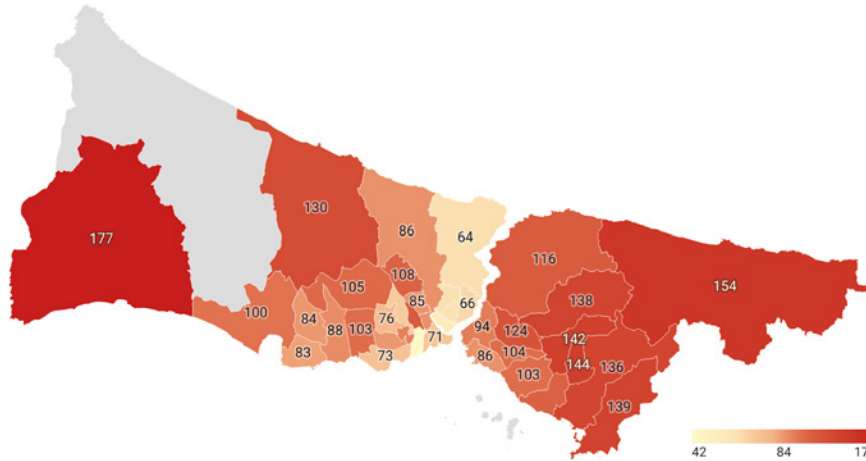
Not: Çatalca ve Adalar verisi Zingat'tan alınmıştır.

İstanbul kalabalık nüfusu ve dar gelirli hanelerin çokluğu nedeniyle kiralık konut piyasasının kritik önemde olduğu bir şehir. İlçe bazında kiralık fiyatları değişkenlik arz ediyor. Kasım 2023 itibarıyla en yüksek kira bedeli Sarıyer'de görünüyor. Lüks konut sitelerinin yoğunlukta olduğu bu ilçede ortalama kiralık fiyatı 45.761 TL. Akabinde prestijli ikamet bölgeleri olarak 39.387 TL ile Beşiktaş, 31.934 TL ile Kadıköy geliyor. Anadolu yakasında Kadıköy'ün etrafındaki diğer ilçelerin 20 bin TL civarında olduğu da dikkat çekiyor. En düşük ilçeler arasında ise Arnavutköy, Esenyurt, Sultangazi, Silivri ve Esenler var.

İstanbul'daki kiralık konut piyasasının günden güne yükseldiği bilinirken, kira bedelinin asgari ücrete oranı önemli bir mesele. İstanbul'da ortalama kira bedeli 2021'e kadar asgari ücretten düşüken 2021'den itibaren üstüne çıktı.

2023 itibarıyla 1,5 katına tekabül ediyor. 2023 Kasım itibarıyla İstanbul'da ilanda olan kiralık konutların ortalama bedeli 17.084 TL.

İstanbul ilçelerinin 2023'teki kira fiyatlarıyla bir yıl önceyi karşılaştırdığımızda başka bir manzara açığa çıkıyor. Silivri ve Şile en yüksek yıllık artış kaydeden ilçeler. En yüksek kira bedelleri olan Sarıyer ve Beşiktaş gibi ilçelerin %64-66 oranında artış kaydettiği görülüyor. Genel itibarıyla, İstanbul'un öteden beri görece düşük kira bedelleri olan çeper ilçelerinin son bir yılda merkez ilçelere göre daha hızlı bir artış kaydettiği açık. Bu anlamda İstanbul ilçeleri arasındaki kira bedeli farklarının, son yıllarda kiralık konut piyasasında yaşanan hızlı artışla dengelendiğini söylemek mümkün. İstanbul'un hemen her ilçesinde ikamet etmek artık görece yüksek bir kira ödemeyi gerektiriyor.

Harita 50. İstanbul'da Kira Fiyatlarında Yıllık Değişim (% 2022-2023)

Kaynak: Endeksa

Not: Çatalca ve Adalar'a dair veri bulunamamıştır. Kasım ayı bazlı hesaplamadır.

**İstanbul'da
ortalama kira
bedeli asgari
ücretin 1,5 katı.**

**2023'te
İstanbul'da
kira fiyatları
bir yıl önceye
göre %84,3 arttı.**

Kentsel Konum ve Sınıfsal Konum

Kemal Temel

Dr. Öğr. Gör., Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO

Giriş

Türkiye’de 2010’lu yılların ikinci yarısından itibaren şehirlerde yaşayan nüfus %90’ın üzerine çıktı. Bu durum Türkiye’nin kentlerinin sosyal yapısını toplumsal incelemelerin merkezine taşımayı zorunlu kılıyor. Zira bu veri, kaba istatistiki bilginin ötesinde toplumda ücretlileşmenin artışından toplumsal cinsiyet rollerindeki değişime, kadınların işgücüne artan katılımından tarımsal istihdamdaki düşüşe ve bu dinamiklerin çok boyutlu sonuçlarının kentsel eşitsizlikte açtığı gediklere kadar toplumsal değişim hakkında önemli ipuçlarını ihtiva ediyor. Değişimin önemli vechelerinden biri barınma koşulları ve onun tayininde önemli değişkenler arasında yer alan işgücü ve konut piyasaları. Mülkiyet ilişkilerinin içinde veya dışında yer alan grupların geçtiğimiz yirmi yılda kentsel yerleşim deseninin oluşumunda farklı örüntüler çizmesi, konut piyasasında kentsel ve sınıfsal konum arasındaki ilişkiyi daha keskin biçimlerde birbirine denk kılıyor. Peki, son yirmi yılda ne oldu?

Türkiye’de şehirleşmenin radikal bir nitelik kazandığı üç kırılma noktasından söz edilebilir. İlk olarak 1960-1980 arası dönem kentsel nüfusun nispi artış gösterdiği, kentte barınma koşullarının toplumun ahlaki ekonomisinin sınırlarında yani gecekondu üretimi etrafında çizildiği bir döneme tekabül eder. 1980’li yıllar kritik bir dönüm noktasıdır. Bu dönem ekonomik ve endüstriyel alandaki dönüşümlerle bağlantılı olarak kırsal yapıdaki çözülmenin arttığı, konut üretim sektörünün nispeten hız kazandığı ve kent ve kır arasında demografinin kent lehine dönüşmesi gibi özelliklerle karakterize edilebilir. 2000’ler ise artık Türkiye kentlerinin büyük dönüşümünün gerçekleştiği yıllardır. Bu dönemde kırsal çözülme radikal bir nitelik kazanmış, barınma koşullarını tayin eden konut üretim sektörü daha formel bir biçim almış ve kentte hizmetler sektörü etrafında yaratılan istihdam alanlarında kısmi düşüşe karşı kentsel nüfus hızla artmaya başlamıştır. Bu dönüştürücü dinamikler kentsel bütünü birbirinden farklılaştırmış ve mekânlar arasında yarılmayı sınıflar arasındaki ayrımlara uyumlu kılmıştır.

Bu yazı Türkiye’nin pek çok kentinde meydana gelen dönüşümü Bursa şehrini merkeze alarak açıklıyor. Yazının ilerleyen bölümlerinde kentsel eşitsizliği inşa eden faktörler ve kentin farklı toplumsal tabakalar arasında paylaşılmasının yarattığı fiziksel ve toplumsal etkilere odaklanıyorum. Bu yolla 6 Şubat Kahramanmaraş depremi sonrası gündeme gelen kentsel dönüşüm uygulamalarının, şehir planlama pratiklerinin ötesine uzanarak, toplumsal etkilerin dikkate alınarak gerçekleştirilmesinin önemi üzerinde duracağım.

Mekânsal Hiyerarşi ama Nasıl?

Kentsel alanda konum veya adres fikrinin bizatihi kendisi şehirlerin erken yerleşim dönemlerinden bugüne statü göstergelerinin önemli bileşenlerinden birisi olmuştur. Mekânsal örgütlenme şehirlerde iş bölümüne göre dizayn edilmiş; örgütlenme biçimleri din, etnisite veya mesleki konuma göre değişkenlik göstermiştir (Kurtuluş, 2003). Şehirlerin karakteristik özelliklerini yansıtan maddi ve maddi olmayan kaynak türleri ve bu kaynakların toplumsal gruplar arasında dağılımı mekânlar arasında tabakalaşma biçimlerini de tayin etmiştir. Ancak mekânsal farklılaşma endüstri sonrası dönemde öncüllerinden büyük ölçüde uzaklaşma eğiliminde olmuş; etnisite, din veya mesleki yapıya göre belirlenen işlevsel farklılıklar yerini kentlerin toplumsal topoğrafyasında mekânın işlevsel olmayan farklılaşmasına bırakmıştır.

Endüstri öncesi toplumlarda maddi olmayan sembolik tahakküm yapıları mekânı sınıflandırıcı bir özellik gösterirken farklı unsurlar mekânsal hiyerarşinin güzergâhını belirlemiş; örneğin şehir sarayına yakınlık, belirli dinsel kimliğe sahip olmanın getirdiği tabakalaşma ve iktidar pratikleri, yerleşimler arasında sınıfsallığın sınırlarını çizmiştir (Tekeli, 2008). Endüstrileşmenin ardından farklı toplumsal tabakaların müşterek mekânlarda barınması ideali, endüstriyel örgütlenmenin kitle üretimine bağlı standart işleyişinde, bir biçimde gerçekleşme şansı bulmuştur. Ancak 1970’li yılların ikinci yarısından itibaren kapitalist üretim çeşitliliğinin esnek ve esnek olmayan örgütlenme modellerini “bir arada sunması” (Soja, 2019) toplumsal ta-

bakalar arasında katmanlaşmayı artırdığı gibi bunun fiziksel uzamda tezahürü olan mekânsal hiyerarşileri de güçlendirmiştir. Toplumun birbirinden ayrılmış alanlarda, daha katı biçimlerde heterojen bir yerleşim deseni çizmesi, eşitsizliğin karmaşık bir görünümünü sunmuştur. Orta sınıf mesleklerde artan farklılaşma ve mesleki konumun toplumsal uzamdaki muğlak karşılıkları orta sınıf gruplar arasında mekânın hiyerarşi üreten ayrımlarının stratejik bir biçimde artmasıyla sonuçlanmıştır. Bilhassa hizmetler sektörünün üst ucunda yer alan profesyonel meslek kategorilerinde mesleki tabakalaşmanın artması ve buna bağlı mesleki aşınma (Koytak, 2020) da kentsel ve toplumsal farklılaşmanın derinlik kazanmasında etkili olmuştur. Sosyal hiyerarşideki irtifa kaybına karşı toplumsal sınıfların kentsel alanlarda gösterdiği mekânsal ve kültürel refleksler, kentsel alanların ayrışmasında yani toplumsal konum ve sınıfsal konum arasındaki mütekabiliyetin artmasında etkili olmuştur.

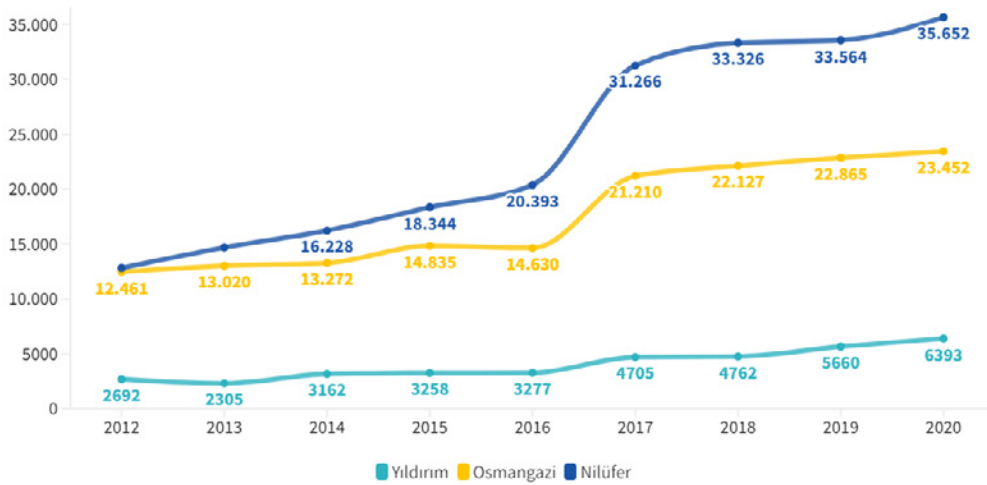
Özellikle yaşam tarzlarına uygun yer seçim davranışında bulunan, farklı kaynaklara sahip orta sınıf gruplar (Zukin, 1998) arasında mekânsal tüketim pratikleri, grupların sahip olduğu kaynak türlerine göre değişkenlik göstermiştir (Knox, 1993). Farklı mekânlar ve bu mekânlara yerleşme eğilimleri toplumsal konumun dolaysız göstergeleri olarak stratejik bir değer kazanmıştır. Mekânsal üretim ve tüketim pratiklerinin bu şekilde cereyan etmesi ileri endüstrileşmiş ülkelerde 1980'li yıllarda etkilerini belirgin biçimlerde göstermişse de bu olgu, Türkiye gibi geç endüstrileşmiş ülkelerde 2000'li yıllardan itibaren temayüz etmiştir.

Günümüz üniversitelerinin önemli bir kısmı içe dönük şekilde kampüslere kapanmış, kentsel dünya ve kamusal hayatla mesafeli bir ilişkiyi benimsemiştir.

Bursa'da Mekânın Üç Katmanı

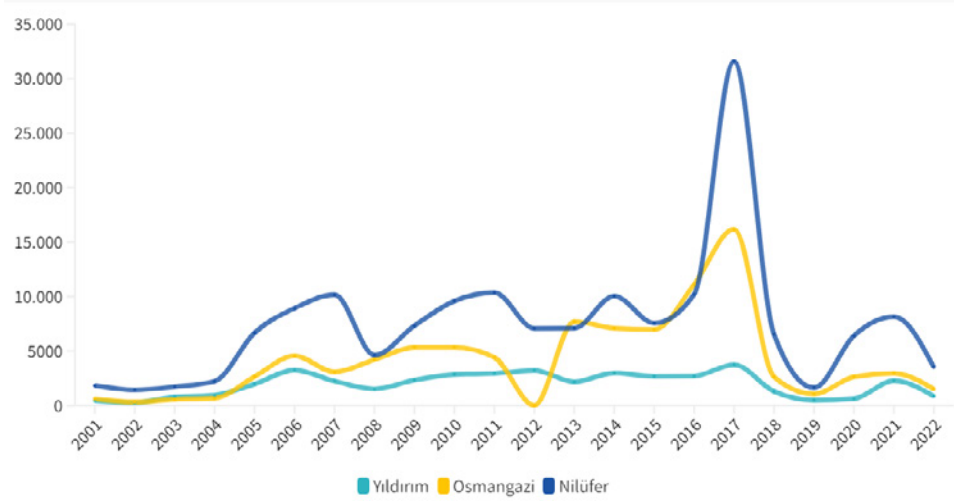
2000'li yıllar Türkiye'de sadece metropol şehirlerde değil imalat sanayiinin ağırlıkta olduğu Anadolu şehirlerinde de mekânsal ayrımları katı örgütlenme modelleriyle karşımıza çıkarır. Bunlar arasında Türk endüstrileşme tarihinin simgesel şehirleri arasında gösterilen Bursa'yı özgün kılan husus, şehrin birbirine komşu olan üç merkez ilçesinin (Nilüfer, Osmangazi ve Yıldırım) üç farklı toplumsal tabakayı içermesi biçimidir. Çoğunluğu alt sınıfa mensup, aralarında işçi sınıfının güvenceli ve güvencesiz kesimlerinin belirli alanlarda ayrıştığı ve şehre son yirmi yılda göç eden gruplar Yıldırım'da kümelenirken; kentsel ve endüstriyel deneyim süresi yüksek, fabrikalarda güvenceli, nispeten yüksek ücretli ve "iyi işlerde" çalışan gruplar Osmangazi'de varlık göstermektedir. Orta veya üst-orta sınıfa mensup, profesyonel meslek gruplarının ağırlık kazandığı gruplar ise Nilüfer'de ikamet etmektedir (Temel, 2023).

Bir önceki bölümde sözü edilen işgücü piyasalarında artan çok katmanlı yapıyla konut piyasaları arasındaki homoloji (ontolojik eş belirlenim), mekânsal ve sınıfsal konum arasındaki ilişkinin dolaysız görünümünü 2010'lu yılların ikinci yarısın-

Grafik 99. İşgücünün Mekânsal Dağılımı (2011-2021)

Kaynak: Bursa Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) İl Müdürlüğü verilerinden yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 100. Nilüfer Osmangazi ve Yıldırım Konut Üretim İstatistikleri (2000-2022)

Kaynak: TÜİK Konut Üretim İstatistikleri verilerinden yazar tarafından oluşturulmuştur.

dan itibaren Nilüfer’de ortaya çıkarmıştır. Şehirde yeni orta sınıf hacmindeki genişlemeyle birlikte grubun artan talepleri, birçok inşaat firmasının Nilüfer’deki bakir alanlarda harekete geçmesinde etkili olmuştur. Bunu konut üretim sektörü ve profesyonel meslek gruplarının son 20 yılda bu ilçelerdeki dağılımı üzerinden okumak mümkün.

Şekil 1’deki ücretli nüfusun artışına paralel olarak, profesyonel meslek gruplarının Nilüfer’de sürekli artış eğiliminde olması yeni orta sınıfların bölgede kümelenme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Özellikle 2017 yılında grubun %53 oranındaki artışına karşılık bölgede konut üretiminin zirveye çıkması dikkat çekicidir.

2000’lerin erken döneminde Nilüfer’de konut üretimi 15 bin civarında iken 2017’de bu sayının 153 binin üzerine çıkması, genişlemekte olan orta sınıfın mekânsal güzergâhının Nilüfer’e doğru olduğunu göstermektedir. 2012-2017 arası dönemde profesyonel meslek gruplarının Nilüfer’de iki kata yakın bir artış göstermesi (%7,06’dan %12,4’e), konut üretimleriyle grubun mekânsal güzergâhı arasındaki mütekabiliyete işaret etmektedir. Bu dönemde kent ekonomisinde meydana gelen bir dizi gelişmeye bağlı kredi kullanımının yaygınlaşması ve artan nüfus da konut talebini yükseltmiştir. Öte yandan Türkiye’de konut kredisi kullanımının 2004’ten itibaren yaygınlaşmaya başlaması ve kooperatiflerin konut üretiminden tamamen çekilmesi de (Türel, 2013) mekâna daha homojen bir görünüm kazandırmıştır.

Sonuç

Bursa’da 2010-2020 sonrası dönemde toplam ücretli nüfusta yaşanan artış (%52,47), toplumsal farklılaşmanın artışıyla sonuçlandı. Buna işgücü piyasalarında göçmen (10.546) ve kayıt dışı çalışanların eklenmesiyle konut erişim fırsatları bu gruplar arasında eşit olmayan biçimlerde paylaşılmaya başladı. 2000’lere kadar kentin muhtelif alanlarında kooperatiflerin alt ve orta sınıflara aynı anda konut üretmesi, toplumsal farklılaşmanın mekâna yansımada kısıtlayıcı bir rol oynuyordu. Bilhassa Nilüfer’de kooperatifler tarafından üretilen ve sayısı bini bulan işçi konutları (Erez, 2020) 2015 sonrasında yerini orta sınıf talebine uygun üretilen konutlara bıraktı. Buna karşı TOKİ’nin kentin periferisinde konut üretimini yoğunlaştırması sınıfsal farklılaşmanın kent mekânında daha katı görünümlerle belirmesine yol açtı.

1990’lı yıllardan 2020’lere kadar Türkiye’de gecekonduya yaşayan nüfusun oranındaki düşüşe (%23,4’ten %8,6’a) karşı devletin TOKİ aracılığıyla konut üretim sektöründe yer alması kentsel alanların ayrışmasını besledi. Zira TOKİ’lerin zemin etüdü çalışmaları nedeniyle şehirlerin belirli bölgelerinde kümelenmesi (Bursa’da bilhassa Osmangazi ilçesinin kuzeyinde) kentsel/kamusal alanı farklı toplumsal grupların erişimine açmaktan ziyade mekânlar arasında tabakalaşmayı pekiştirmiştir. Öte yandan TOKİ toplumun geniş kesimlerinde konut mülkiyet ilişkilerindeki asimetrik dağılımı değiştirmedikleri gibi kentsel alanda fırsat ve eşitsizliklerin dengesiz dağılımını beslemiştir. Konut projelerinin %15’ini kentsel dönüşüm, %17’sinin lüks konut kapsamında kaynak geliştirme projelerinden oluşması, toplumsal sınıflar arasında konut mülkiyet ilişkilerinde

asimetrik dağılıma anlamlı bir çözüm sunmadığını göstermektedir (Aysan, 2020, s. 17). Bu durum kooperatiflerin hem farklı toplumsal tabakalara konut erişim şansı sunması hem de kentsel fırsat ve eşitsizliklerin yeniden üretimine kısmen de olsa katkı vermesi yönünde sağladığı işlevi bir kez daha açığa çıkarmaktadır.

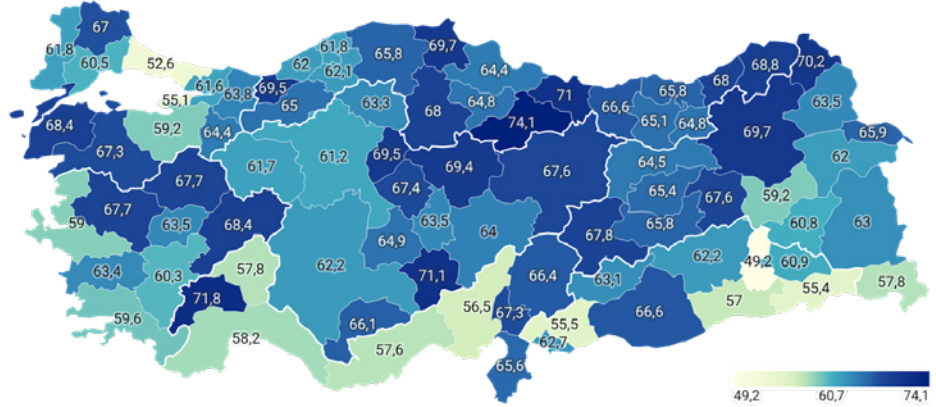
Kentsel dönüşüm, konut piyasasına erişim fırsatlarının toplumsal sınıflar arasında dengesiz dağılımına karşı alt ve orta sınıfa mensup gruplara konut erişimini sunma amacı taşır. Böylece farklı toplumsal tabakalar arasında mekânsal tüketimi müşterek kılmak hedefinde üretilen mekânlarda konut sorununu çözüme kavuşturmak hedeflenir. Bu yolla konut tahsisi eşit fırsatlar temelinde gerçekleştirilerek, dağıtım adaletinin sağlanması amaçlanır. Zira toplumsal tabakaların ayrışan mekânlarda ikamet, mekânlar arasında eşitsiz dağıtılan sosyal, kültürel ve eğitsel kaynaklara erişim şanslarını belirlediği gibi farklılaşan alanlarda yerel yönetimin hizmet üretme kapasitesinin farklılaşmasını da belirler. Bu durum eşitsiz gelişen bölgeler arasında her gün işyeriyle evi arasında yolculuk eden dezavantajlı gruplarda sosyal ve duygusal tahribat yaratarak yaşam memnuniyetini de olumsuz yönde etkiler. Bu bakımdan mekânsal kutupluluğu sınırlandırarak, kentsel faaliyetlere erişimi tüm toplumsal gruplar için mümkün kılan bir mekân ve konut politikası halihazırda devam etmekte olan kentsel dönüşüm faaliyetlerinin öncelikleri arasında yer alması gerekir.

**Nüfusun iyi eğitilmesi
ve mesleki yeterliliklere
sahip profesyonel sınıfların
yetiştirilmesi için
üniversitelerde eğitim-
öğretim alanında geniş
çaplı ve teknolojik
gelişmelere duyarlı
daimi bir reform
ihtiyacı olduğu da
açıktır.**

Konut Mülkiyeti

**Türkiye’de
ev sahipliği oranı
%60,7.**

Harita 51. İllere Göre Ev Sahipliği Oranı (% , 2021)

Kaynak: TÜİK, Bina ve Konut Nitelikleri Araştırması 2021

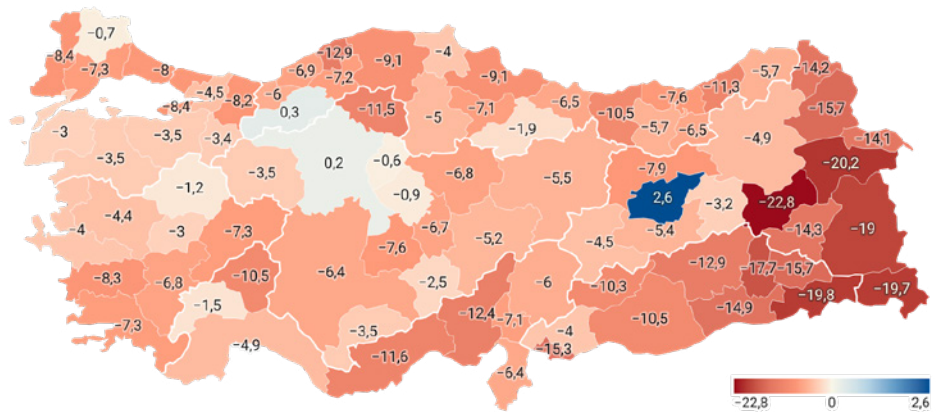
Ev sahibi oranının en yüksek olduğu şehir Tokat. İç Anadolu’nun diğer illeri, Doğu Anadolu ve Ege bölgesinin kuzeyindeki illerde de ev sahibi oranı yüksek. Ayrıca Burdur ve Niğde’de %70’in üstünde görünüyor. Diğer yandan, Güneydoğu Anadolu ve Akdeniz sahili boyunca görece düşük oranda ev sahipliği var. Batman’dan sonra İstanbul ev sahipliği oranı en düşük ikinci il.

Hanehalkı bütçesinin alım gücünün daralması, konut piyasasında yükselen fiyatlar ve konut stokunun yetersizliği gibi nedenlerle hanehalklarının konut sahibi olma oranı giderek azalıyor. Son on yılda Türkiye genelinde ev sahibi olan hanehalkı oranı %67,3’ten %60,7’ye geriledi. 2011’e kıyasla ev sahibi oranının en çok azaldığı bölgeler, İstanbul’un bulunduğu Kuzeydoğu Anadolu ve hızla şehirleşen Güneydoğu Anadolu.

2011’de Batman’da ev sahibi olanların oranı %66,9 iken keskin bir düşüşle 2021’de %49,2’ye gerileyerek ev sahibi oranının en düşük olduğu il oldu. İl bazında artan yeni konut stokunun bu değişimde etkili olduğu söylenebilir. Batman’da şehirleşme dinamiklerinin bu anlamda incelenmesi gerekir. Son on yılda ev sahibi olanların oranı yalnızca Tunceli, Bolu ve Ankara’da yükseldi. Bu üç il dışında her yerde ev sahibi oranı on yıl içinde azaldı.

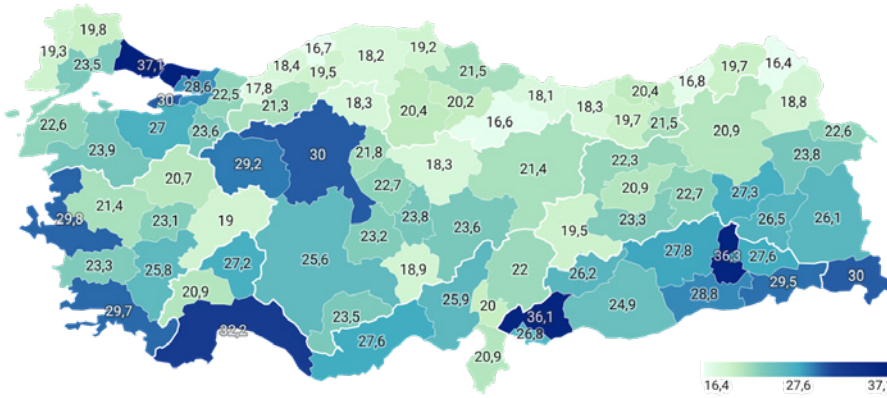
2021’de kiracı oranının en yüksek olduğu illerden ilki %37’le İstanbul olurken, ikinci sırada %36,3’le Batman, üçüncü sırada ise %36,1’le Gaziantep var. Bu üç şehir dışında Antalya, Ankara, Hakkari, Yalova ve İzmir’in kiracı oranı %30 ve üstünde. Kentleşmeyle birlikte konut sayısının arttığı ancak artan maliyetler nedeniyle ev sahibi olma oranının azaldığı söylenebilir. Kiracı oranının en düşük olduğu iller ise Ardahan, Tokat, Bartın, Rize ve Düzce.

**2021’de
Türkiye’deki
kiracı oranı
%27,6.**

Harita 52. İllere Göre Ev Sahipliği Oranındaki Değişim (% , 2011-2021)

Kaynak: TÜİK, Nüfus ve Konut Araştırması 2011; TÜİK, Bina ve Konut Nitelikleri Araştırması 2021

Harita 53. İllere Göre Kiracı Oranı (% 2021)

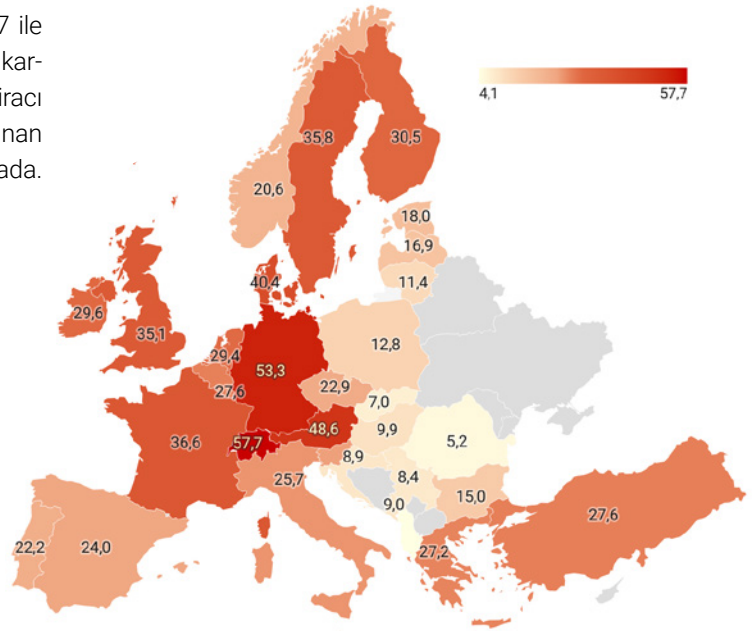
Kaynak: TÜİK, Bina ve Konut Nitelikleri Araştırması 2021

2022’de hanehalkı tüketim harcamaları içinde konut ve kira harcamalarının payı %22,4.

2011-2021 arasındaki on yıllık süreçte Muş, Hakkari, Kilis, Van ve Şırnak başta olmak üzere Türkiye’nin güneydoğusundaki illerde kiracı olma oranı Türkiye ortalamasına kıyasla çok ciddi bir biçimde arttı. Türkiye’de kiracı oranı 2011’e göre %3,8 artmışken bu illerde en aşağı %8 artmıştır. Kira bedeli Türkiye ortalamasının altında olsa da bu illerde yeni bir kent hayatının ve konut maliyetlerinin oluşmaya başladığı açık. Diğer yandan, 6 Şubat Kahramanmaraş depremi nedeniyle hem deprem bölgesinde ikamet edenler hem de civar illerde kiracı oranının önümüzdeki yıllarda nasıl seyredeceği önemli bir husus.

Türkiye’de nüfusun büyüklüğüne göre kiracı oranı esasen Avrupa ülkelerine kıyasla düşük. En yüksek oran %57 ile İsviçre, onun ardından %53 ile Almanya geliyor. Buna karşılık eski doğu bloku ülkelerinin son derece düşük kiracı oranına sahip olması söz konusu. Türkiye, verisi bulunan 33 Avrupa ülkesi içinde kiracı oranı bakımından 15. sırada.

Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması’na göre 2022’de konuta ilişkin harcamalarının hane bütçesine “çok yük getirdiğini” ifade edenler %15,9 ancak kiracılar arasında bu oran %23 seviyesinde. İstanbul’daki kiracılar arasında ise %25,7 ile daha yüksek. Aynı araştırmaya göre ev sahiplerinin %28,5’i hanenin toplam geliriyle gerekli harcamaları yapmakta zorlanırken bu oran kiracılar arasında %37,8’i buluyor. Dar gelirli ve tek gelirli haneleri de hesaba kattığımızda kira fiyatlarındaki artışın Türkiye’de sosyal ve ekonomik birçok boyutu olan bir mesele haline geldiği açık.

Harita 54. Avrupa’da Kiracı Oranı (% 2022)

Kaynak: Eurostat Gelir ve Yaşam Koşulları 2022

Not: Türkiye (TÜİK) ve Birleşik Krallık (ONS UK) verisi 2021 yılını göstermektedir.

Tablo 18. Kiracı Oranındaki Değişimin En Yüksek Olduğu İller (% 2011-2021)

Kiracı Oranının En Çok Arttığı 5 İl		Kiracı Oranının En Çok Azaldığı 5 İl	
Muş	15,5	Tunceli	-2,0
Hakkari	12,3	Bolu	-1,5
Kilis	12,3	Zonguldak	-1,2
Van	12,2	Trabzon	-0,4
Şırnak	12,1	Kastamonu	-0,4

Kaynak: TÜİK, Konut Satış İstatistikleri 2022

Üniversite ve Kent İlişkisi

Alim Arlı

Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü

Üniversiteler 11. yüzyılda Avrupa'da ilk ortaya çıktıkları zamandan itibaren şehir ekosistemiyle iç içe gelişmiştir. 11. yüzyılda üniversitelerin ve İslam dünyasındaki yüksek medreselerin ortaya çıkmasında geç antik çağda durgunluğa sürüklenen şehirleşmenin tekrar canlanmasının doğrudan bir etkisi vardır. Bu durum şehirleşmenin tedricen gelişmeye devam ettiği geç ortaçağ ve erken modern dönemde de değişmemiş, şehirleşme düzeylerindeki gelişmeler bir süre sonra üniversite veya benzer yüksek eğitim kurumlarına ihtiyacı doğurmuştur. Özetle bir şehir varsa bir süre sonra orada bir yüksek eğitim kurumunun gelişmesi beklenti dahilindedir. Şehirleşme olmaksızın üniversitelerin gelişip yayılması kolay değildir.

Kent toplumunun talep ettiği yüksek eğitim ihtiyacının karşılanması, toplumsal dünyayı şekillendiren kurumların geliştirilip düzenlenmesi, çeşitli disiplinler içinde bilgi üretimi gereksiniminin karşılanması için üniversitelerin gerekliliği sanayi ve sanayi sonrası toplumların temel bir özelliğidir. Üniversite toplumsal dünyanın geniş anlamıyla "kültür" ve "bilgi" gereksiniminin merkezinde yer alır. Sanayi ve bilgi toplumları karmaşılaştıkça şehirleşmeden bağımsız olarak da yükseköğretim kurumlarına ihtiyaç ortaya çıkar. Bugün varlığını sahip olduğu üniversitelerden alan çok sayıda orta boy şehir birer üniversite kenti olarak anılır: ABD'de ve başka ülkelerde nüfusu 40 ila 100 arasında değişen birçok şehrin ana odağını sahip oldukları üniversiteler veya yükseköğretim kolejleri oluşturur. Bilgi toplumu ortamında bir üniversiteye sahip olmayan bir şehir birçok açıdan dezavantajlıdır.

Üniversiteler günümüzde eğitim-öğretim çalışmaları ve araştırma faaliyetlerinin yanı sıra topluma hizmet başlığı altında toplanabilecek çoğul bir misyonla tanımlanır. Bilim hayatı, kültürel yaşam, sanat dünyası, meslek piyasaları, ziraat, sanayi ve hizmet sektörleri doğrudan ve dolaylı olarak üniversitenin üstlendiği bu misyona bağımlıdır. Ancak üniversitenin eğitim ve araştırmada kendi varlık amaçları-

nın yanı sıra bir kent ekosisteminde üstleneceği görevleri yerine getirebilmesi üniversite ile kent arasındaki ilişkinin niteliğiyle bağlantılıdır. Üniversiteler uzun bir süre şehrin farklı bölgelerine yayılarak kentin gündelik hayatıyla iç içe gelişmiştir. Ancak günümüz üniversitelerinin önemli bir kısmı içe dönük şekilde kampüslere kapanmış, kentsel dünya ve kamusal hayatla mesafeli bir ilişkiyi benimsemiştir. İçinde yaşadığı kent toplumunun kamusal dünyasıyla etkileşimini yalnızca öğrencileri üzerinden kuran bir üniversite kavrayışı belirgin şekilde kusurludur. Üniversiteler kendilerini çevreleyen kentsel ve çevresel ekosisteme araştırmalar ve eğitim-öğretim yoluyla açılarak bu dünyayı bilgi ve eylemle çok boyutlu olarak destekler.

Türkiye geçen yüzyıllık sürede kentleşme oranları %25'lerden %80'lerin üzerine çıkan bir kentsel geçiş sahne oldu. Bu geçişin esas ivmesi ise son elli yılda yaşandı. Bu olağanüstü hızlı geçiş iki veya üç kuşaklık bir sürede nüfusun büyük kısmını kentlerde yaşar hale getirdi. Türkiye'de yükseköğretime talep 1960'lara kadar düşük lise mezunu sayıları nedeniyle stabil kalmıştır. 1960-80 arasında lise mezunu sayılarının artışına koşut yükseköğretim talebi de tedricen artmıştır. Ancak kentleşme ivmesinin patladığı 1970'lerden sonra yükseköğretime talepteki artış belirginleşmiş, 1990'lardan sonra ise katlanarak büyümüştür. Yine bu kentsel geçiş döneminde 67 olan il sayısı tedricen 82'ye çıkmış, Anadolu ve Rumeli'deki vilayetlerin merkez ilçelerinde üniversite sayıları da artmaya başlamıştır. 1980'lerden itibaren "her ile bir üniversite" açılması için hazırlık yapılması genel bir kamu politikası olarak benimsenmiştir. 1982 ve 1992'deki büyük genişlemeyi takiben 2006 ve 2007'de açılan üniversitelerle birlikte her vilayette en az bir üniversite açılarak Cumhuriyet hükümetlerinin temel bir kamu politikası hedefi gerçekleşmiştir. 2008'den itibaren birçok büyük metropoldeki üniversite sayıları artmaya devam ederek Alanya, İskenderun, Mucdanya gibi büyük nüfuslu ilçe merkezlerinde de üniversi-

teler kurulmuştur. Yükseköğretim öğrencilerinin yarısından fazlası açıköğretimde olmasına rağmen (ki bu oran OECD ortalamaları açısından bakıldığında yüzyüze yükseköğretimin kredibilitesini olumsuz etkileyen bir düzeydedir) yükseköğretime yönelen öğrenci talebi azalmamış, aksine ısrarlı şekilde artmaya devam etmiştir. Bunun en büyük nedeni yeni kent hayatına uyumu kolaylaştıran yükseköğretim diplomasının yarattığı çok yönlü olumlu etkiler, sınıfsal hareketlilik ve mesleki statü arayışında üniversite mezuniyetinin sağladığı kolaylıklardır.

Her ile bir üniversite açılması girişimine yönelen eleştirel iddiaların bir kısmı Anadolu'daki küçük kentlerde üniversite olamayacağı, çünkü iyi bir üniversite deneyimi için büyük bir metropol hayatının gerekli olduğudur. Bir şehre üniversite açılabilmesi için evrensel bir nüfus ölçütü veya ekonomik gelişmişlik kistası mevcut değildir. Ancak her ikisini de belirli açılardan değerlendiren, belirli ölçülerde kamu maliyecilerinin uzmanlıklarına başvurulmuş siyasi ve bürokratik bir akılcılıktan bahsedilebilir. İllerin büyük kısmının nüfuslarının 500 binin üzerinde olduğu düşünüldüğünde üniversiteleri destekleyecek bir çağ nüfusunun varlığından rahatlıkla bahsedilebilir. Bu üniversitelere yöneltilen eleştirinin bir nedeni, üniversitenin kentle ilişkisinin sınırlı tanımlanmış olmasından kaynaklanır. Öğrenciler özellikle müfredat dışı etkinliklerin birçoğu için kentlerin sosyal ve kültürel kurum ve sektörlerine ihtiyaç duyar. Öğrenci memnuniyetsizliğinin önemli bir kaynağı Anadolu'da açılan yeni üniversitelerin kentten yalıtılmış uzak kampüsler içinde olmasıdır. Kent ortamında rahatlıkla karşılanacak birçok ihtiyacın kampüs içinde karşılanması imkansız olduğundan orta boy kentlerdeki kampüs hayatı sıkıcı bir gündelik hayat pratiğine yol açabilmektedir. Ayrıca kent ile üniversite arasında daha yoğun ilişkiler oluşmasını da kısıtlamaktadır. Bu nedenle üniversitelerin bu klostrofobiyi aşarak kampüslerindeki eğitim-öğretim ve araştırmaların bir kısmını doğrudan şehir merkezlerinde yürütecek alternatifler geliştirmesi hoşnutsuzlukların bir kısmını ortadan kaldıracaktır.

Bir diğer eleştiri üniversitelerin sayıca artmasının, ihtiyaç duyulan teknik ve mesleki eleman ihtiyacını baskıladığıdır. Bu eleştiri de yine yanlış bir başlangıç varsayımını kullanır. Üniversitelerin temel amacı toplumsal hayatı her yönde destekleyecek mezunlar yetiştirmektir. Teknik ve mesleki ağırlıklı programlar da bunun içindedir. Doğası gereği üniversite bir politeknikten yahut bir meslek okulundan daha fazlasıdır ve öyle olmak için sürekli kendini geliştirmek zorundadır. Üniversite yönetimlerinin ön lisans eğitimlerinin ihtiyaçlarına duyarlı yatırım ve destekleri verememesi

de bu sorunun bir diğer nedenidir. Mesleki yahut teknik eleman talebinin yüksek olduğu ileri endüstriyel ülkelerde ya üniversiteler mesleki ve teknik eğitimi özel olarak geliştirip desteklemekte veya üniversitelerin bir kısmı çok iyi planlanmış bir şekilde "uygulamalı bilimler üniversiteleri" olarak tasarlanmaktadır. Türkiye'de de benzerleri 2010'dan sonra açılan bu tür kurumsal modellerin ihtiyaçlara uyumlu tasarlanmaları hayatidir. Bu kurumlardan araştırma yoğun bir üniversite gibi davranışlar geliştirmeden doğrudan teknik ve mesleki alanlarda mükemmeliyete odaklanması beklenir.

Yine uygulamalı bilimler ağırlıklı yapılanmış üniversitelerin önümüzdeki on yıllarda özel bir şekilde izlenmesi, amaçlarıyla uyumlu gözetim ölçekleri ile değerlendirilerek geliştirilmesi, toplumsal çevresiyle ilişkilerinin misyonuna göre doğru rotada ilerleyip ilerlemediğinin gözlemlenmesi gerekmektedir. Aksi durumda üniversiteyi açıkça hatalı bir argümanla mesleki ve teknik eğitimin engeli olarak gören anlayışın yerleşikleşmesinin büyük zararları olacaktır.

Günümüz üniversitelerinin önemli bir kısmı içe dönük şekilde kampüslere kapanmış, kentsel dünya ve kamusal hayatla mesafeli bir ilişkiyi benimsemiştir.

Üniversiteler bu yanlış algıyı düzeltmek için iş ve meslek piyasası araştırmalarıyla izleyerek çözümlemeli, alandaki ihtiyaçları somut sektör talepleriyle uyumlulaştırarak mesleki ortaöğretim-yükseköğretim geçişlerini sürekli bir reform gündemi olarak kurumsallaştırmalıdır. Böylesi bir yöntem sorunları bir ölçüde asgarileştirebilir. Özetle, ikinci iddia da, üniversite kurumunun çeşitlilik içerdiği gerçeğinden hareketle yapılacak idari ve örgütsel düzenlemelerle çözülebilecek niteliktedir.

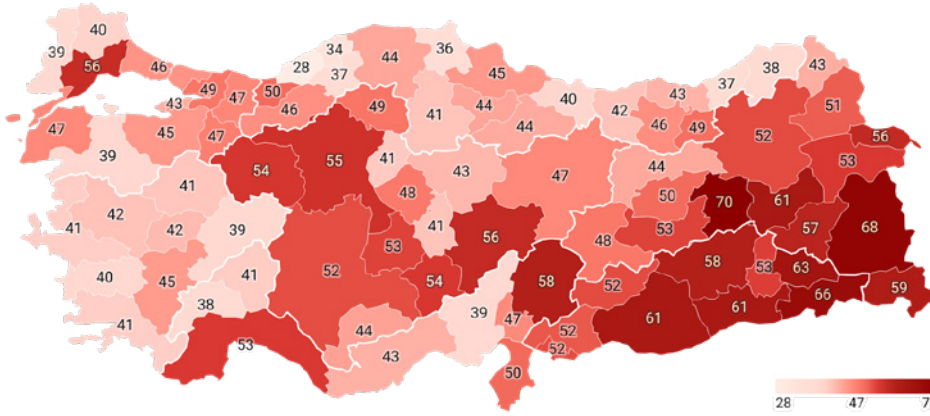
Üniversitelerin diğer önemli işlevleri hukuk, tıp, öğretmenlik, ziraat, veterinerlik, işletme gibi mesleklerin idamesini teknolojik gelişmelere duyarlı şekilde sürdürülebilir kılmasıdır. Bu fakültelerin kentlerdeki meslek ekosistemlerine ve işkollarına daimi bir katkı sağlaması toplumsal reform talebinin kaçınılmaz bir gereğidir. Demografik fırsat penceresinin kapanacağı önümüzdeki on beş yıl içinde Türkiye

nüfusunun 90 ila 95 milyon aralığında olması beklenmektedir. Böylesi büyük bir nüfusun iyi eğitilmesi ve mesleki yeterliliklere sahip profesyonel sınıfların yetiştirilmesi için üniversitelerde eğitim-öğretim alanında geniş çaplı ve teknolojik gelişmelere duyarlı daimi bir reform ihtiyacı olduğu açıktır. Üniversitelerimizde bir süredir yüksek eğitimin pedagojik ve kurumsal işleyişinde yapıcı reform gündemine ilgi azalmıştır. Özellikle hukuk, tıp ve eğitim fakültelerinin standartlarının geliştirilip iyileştirilmesi için yükseköğretimin bütün paydaşlarının geniş bir kamusal tartışmayla sorunları ele alması bir ihtiyaç olarak vurgulanmalıdır.

Kentler ve üniversiteler arasındaki ilişkilerin anlamlı hale gelmesinin bir diğer yolu üniversite ile sivil toplum ve çeşitli toplumsal organizasyonları daha fazla irtibatlandırmaktır. Sivil toplum ve ticari, sınai ve sendikal birliklerin ihtiyaç duyduğu bilgi ve araştırma ihtiyaçları için üniversitelerle daha yoğun işbirliğine girmesi kent yaşamını geliştirmek için hayatidir. Bu durumun üniversite açısından değeri ise kendisini kuşatan toplumsal ve çevresel dünyayı derinlemesine tanıyacak bilimsel ve kurumsal yolları açmasıdır. Bunun için üniversitelerin evrensel bilim ve kültür birikimlerini ve aynı zamanda yerel ve bölgesel birikimleri takip edebilmesi için kütüphane, arşivcilik ve bilgi-belge yönetimi alanlarında büyük bir reforma ihtiyacı vardır. Türk üniversitelerinin büyük kısmının kör kaldığı bu alan kent ve üniversite arasındaki ilişkilerin zayıf kalmasının en belirgin nedenlerindendir.

Üniversiteyi teknik ve mesleki bir yüksekokuldan ayıran bir diğer nişanesi gelişkin bir kütüphane ve bilgi yönetim sistemidir. Çağdaş kütüphanecilik basılı ve dijital materyali birlikte kuşatan, toplumsal çevresinde kayıt altına alınmış bilgi birikimlerine duyarlı bir bilgi ve belge merkezine evrilmiştir. Üniversite kütüphaneleri belirli şekillerde kent mensuplarına da hizmet verecek şekilde bir açıklık politikasıyla işletilmelidir. Günümüzde yerel bilgi ve birikimi dijital uzamlarda kent toplumuyla etkileşim içinde sunan web araçları üniversite ve kent ekosistemi arasında verilmi kamusal arayüzler oluşturmaktadır. Üniversiteyi toplumun bilişsel sisteminin muhafızı ilan eden sosyolog Talcott Parsons'ın sözünü yeniden formüle edecek olursak, üniversite aynı zamanda her yönüyle içinde yaşadığı kent toplumunun bilişsel muhafızı olabilecek yeteneklerle donanmalıdır. Kentinin desteklemediği bir üniversite eksik, üniversitesince desteklenmeyen bir kent ise yetersiz kalacaktır.

Nüfusun iyi eğitilmesi ve mesleki yeterliliklere sahip profesyonel sınıfların yetiştirilmesi için üniversitelerde eğitim-öğretim alanında geniş çaplı ve teknolojik gelişmelere duyarlı daimi bir reform ihtiyacı olduğu da açıktır.

Harita 55. 2000 Sonrasında İnşa Edilmiş Binalarda Yaşayan Hanehalkı Oranı (% , 2021)

Kaynak: TÜİK, Bina ve Konut Nitelikleri Araştırması 2021

**Deprem olduğu
Kahramanmaraş'ta
hanelerin %42'si
2000 öncesinde
inşa edilmiş
binalarda
yaşıyordu.**

Türkiye'de nüfusun %47,4'lük büyük bir kısmı bina yaşı 23'ü geçmeyen görece yeni konutlarda yaşıyor. İstanbul bu göstergede ortalamanın gerisinde iken Ankara'da nüfusun görece daha yeni konutlarda yaşaması dikkat çekici. Eskişehir, Tekirdağ, Konya gibi şehirler de yüksek seviyede. Ülkenin doğusuna gidildikçe nüfusun büyük oranda daha yeni binalarda yaşadığı görülüyor.

2000 sonrasında inşa edilmiş binalarda yaşayan nüfus oranının en düşük olduğu bölge ise Ege. Bölgenin en merkezi şehri olan İzmir'de ortalama bina yaşı 25. Kentsel dönüşüm hakkındaki sayıştay raporuna göre ildeki kaçak

yapılaşma oranı %60-65 civarında seyrediyor. Bu durumda yeni yapılaşmanın istatistiklere yansımadağı söylenebilir.¹

1981-2000 yıllarında yapılan binalarda oturan nüfus ise ikinci büyük kesimi oluşturuyor. Ege ve Marmara Bölgesinde görünür hale gelen bu durum, burada kentleşme olgusunun daha eski bir tarihe sahip olmasıyla açıklanabilir. Doğudaki illerde ise kentleşme 2000'lerde yaygınlaşmaya başladı, kentsel nüfusun artışıyla şehir merkezindeki konutların sayısı arttı. Bu da mevcut konut stokunun yeterli olmamasına yol açarak yeni binalara duyulan ihtiyacı ortaya çıkarıyor.

İstanbul'da hanelerin %55'i 2000 öncesinde yapılmış binalarda yaşıyor.

Tablo 19. 1980 Öncesi İnşa Edilmiş Evlerde Yaşayan Hanehalkı Oranının En Yüksek Olduğu İller (% , 2021)

En Yüksek 5 İl		En Düşük 5 İl	
Kastamonu	26,2	Şırnak	2,6
Artvin	23,3	Hakkari	2,7
Rize	23,2	Van	4,3
Burdur	23	Şanlıurfa	5,5
Bayburt	22,5	Tekirdağ	6,4

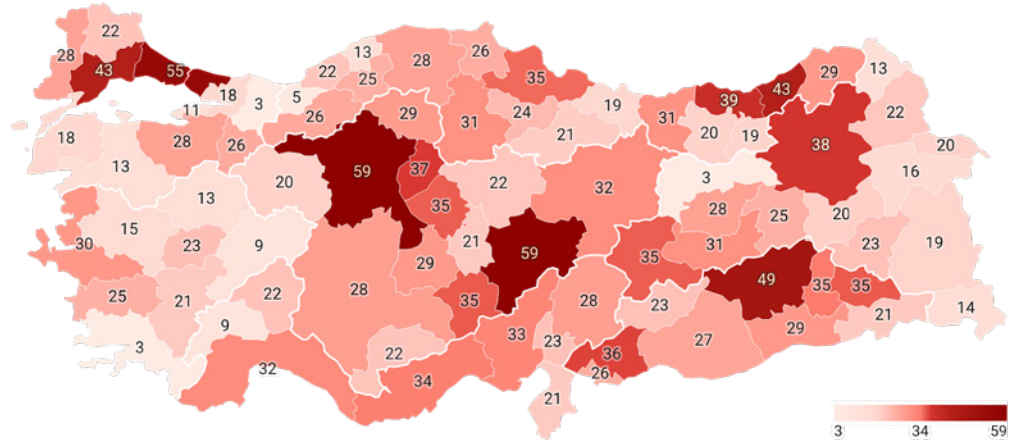
Kaynak: TÜİK, Bina ve Konut Nitelikleri Araştırması 2021

Bina yaşı sınıflandırmasına göre en eski tarihli binalarda en çok yaşanan illerin çoğunlukla Karadeniz'de yer alması dikkat çekiyor. Karadeniz'de nüfusun büyük çoğunluğu belli dönemlerde halen yaylalara çıkmakta, kırsal yaşam büyük oranda devam etmektedir. Dolayısıyla hanehalkı tarafından kullanılan köy evlerinin bu oranı etkilediği söylenebilir. Kırsal nüfus nerede yüksekse orada daha eski konutların oranı da yüksek. Şırnak ve Hakkari gibi geç ama hızlı kentleşen illerde bu oran hayli düşük.

1 Kapsamlı Kentsel Dönüşüm Sunumu, İzmir Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü

Konutta Yaşam

**Türkiye’de
6 ve üstü
katlı binalarda
yaşayan hane
oranı %34,4.**

Harita 56. 6 ve Üstü Katlı Binalarda Yaşayan Hanehalklarının Oranı (% , 2021)

Kaynak: TÜİK, Bina ve Konut Nitelikleri Araştırması 2021

Konutlardaki kat sayısı kentlerdeki yaşam biçimiyle ilgili önemli bir gösterge. Hanehalklarının yaşadığı konutların kat sayısı ile ilgili imkan ve sınırlılıkları, şehirleşmenin ivmesini ve kentteki muhtemel doğal afetlerde risk durumunu gösteriyor. Özellikle büyükşehirlerde dikey mimarinin daha çok tercih edilmesiyle yüksek katlı binalarda yaşamın yaygın olduğu açık. Özellikle İstanbul ve Ankara’da nüfusun yarıdan fazlasının altı katlı ve altı kattan yüksek binalarda yaşaması bunla ilgili. Dikey mimarinin yanı sıra yapılar arasındaki mesafenin kısa olduğu da biliniyor. Bu da konutta yaşamı etkileyen başka sorunlara işaret. Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması’na göre 2022 yılında Türkiye’de hanehalklarının %14,6’sı, İstanbul’dakilerin ise %21,7’si konutlarının yeterli gün ışığı almamasından şikayetçi.

Türkiye’de iki katlı binalarda yaşayan hanehalkı oranı %17,3 olurken, beş katlı konutlarda yaşayanların oranı ise %14,4. Dört katlı binalarda yaşayanların oranı ise %10,7’yle en düşük düzeyde. Yaygın olarak altı ve üstü katlı olan yüksek binalarda ikamet edilirken, iki katlı binalarda yaşama oranının da oldukça yüksek olması dikkat çekici.

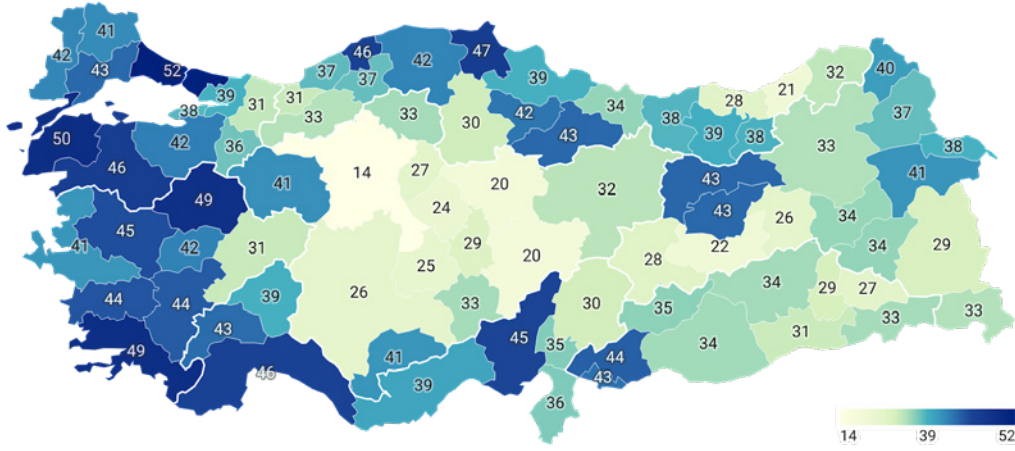
Doğu bölgesinde yüksek katlı binalarda yaşamak yaygın değil. Bir katlı konutlarda yaşama oranının en yüksek olduğu ilk 5 il arasında kırsal nüfusun görece yüksek olduğu Doğu illerinin yer aldığı görülüyor. Benzer bir şekilde yüksek binalarda yaşam oranının nispeten düşük olduğu iç kesimlerde iki katlı binalarda yaşamının daha yaygın olması dikkat çekiyor. Nüfus yoğunluğu yüksek şehirlere gelince ise daha çok katlı binalarda ikamet edenlerin oranı yükseliyor.

İstanbul’daki hanelerin %21,7’si yeterli gün ışığı alamıyor.

Tablo 20. Hanehalklarının Ağırlıklı Olarak İkamet Ettikleri Binaların Kat Oranında En Yüksek Orana Sahip Şehirler (% , 2021)

1 Katlı		2 Katlı		5 Katlı	
Ardahan	62,6	Muğla	41,7	Yalova	27,1
Ağrı	61,9	Burdur	37,4	Eskişehir	25,6
Iğdır	57,2	Kahramanmaraş	36,5	Ankara	24,2
Kars	55,9	Adıyaman	35,3	Kırklareli	24
Muş	42,4	Adana	35,2	İstanbul	22,9

Kaynak: TÜİK, Bina ve Konut Nitelikleri Araştırması 2021

Harita 57. 3 Odalı Evlerde Yaşayan Hanehalkı Oranı (% , 2021)

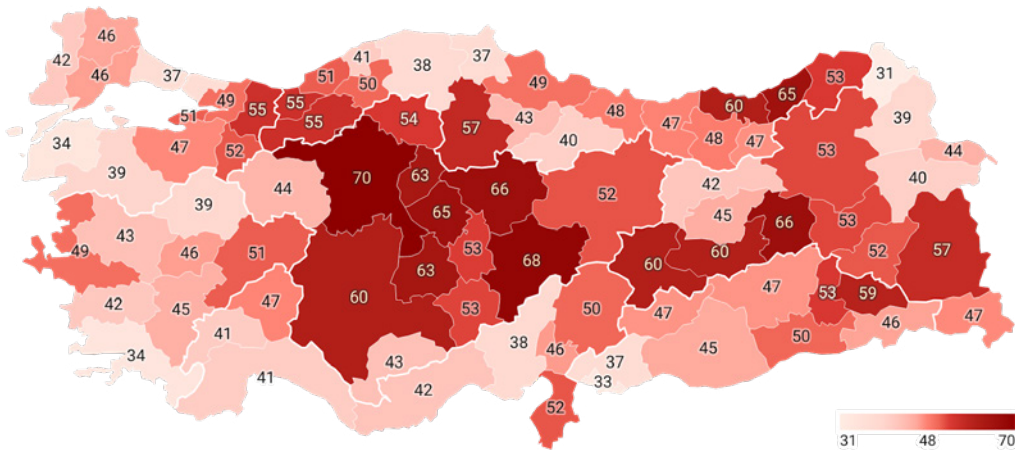
Kaynak: TÜİK, Bina ve Konut Nitelikleri Araştırması 2021

**2021'de
hanehalklarının
%47,5'i
4 odalı
konutlarda
yaşıyor.**

Evlerdeki konforun ve yaşam biçiminin bir göstergesi olan oda sayısının kıyı bölgelerden iç kesimlere gittikçe yükselmesi dikkat çekiyor. 2021 itibarıyla Türkiye genelinde hanehalklarının %47,5'i 4 odalı, %38,6'sı ise 3 odalı evlerde ikamet ediyor. İstanbul'da hanehalklarının %52'si 3 odalı konutlarda yaşıyor. Hanehalkı sayısının 3,17 olsa da bölgeden bölgeye bu sayının değişmesi oda sayısını önemli hale getiriyor. Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması'na

göre 2022'de Türkiye'de hanehalklarının %85,2'si yaşadığı konutta yeterli kullanım alanının olmadığını söylüyor.

İstanbul ve Ege'de ülkenin diğer bölgelerine kıyasla insanlar daha az odalı evlerde yaşıyor. İstanbul'da oturduğu konutta kullanım alanının yeterli olmadığını düşünen hanehalklarının oranı %82,6. İç Anadolu'da yaygın olarak 4 odalı evler tercih edilirken, Doğu bölgesinde de en çok 4 odalı evlerin tercih edildiği görülüyor.

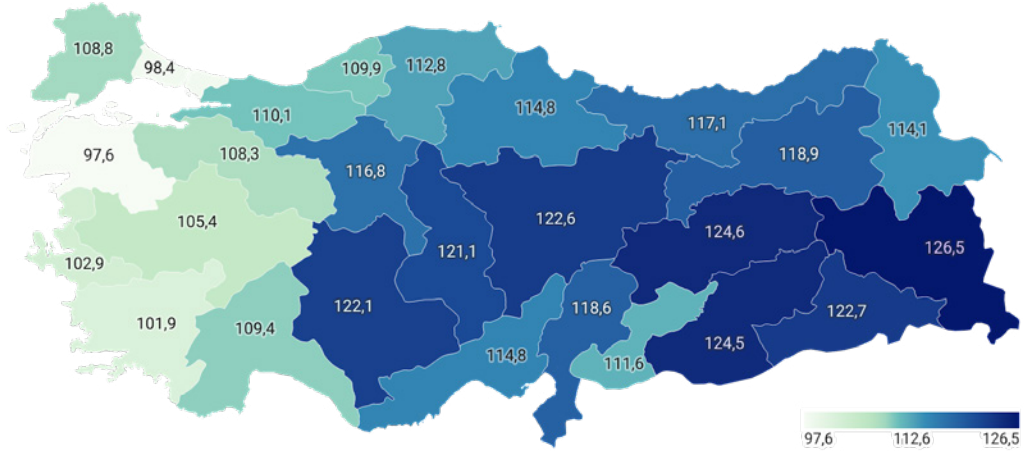
Harita 58. 4 Odalı Evlerde Yaşayan Hanehalkı Oranı (% , 2021)

Kaynak: TÜİK, Bina ve Konut Nitelikleri Araştırması 2021

**Hanelerin
%85,2'si
oturduğu
konutta yeterli
alanın
olmamasından
şikayetçi.**

Konutta Yaşam

**Türkiye’de
hanehalklarının
oturduğu
konutlar
ortalama
112,6 m².**

Harita 59. Hanelerin Yaşadığı Konutların Büyüklüğü (m², 2022)

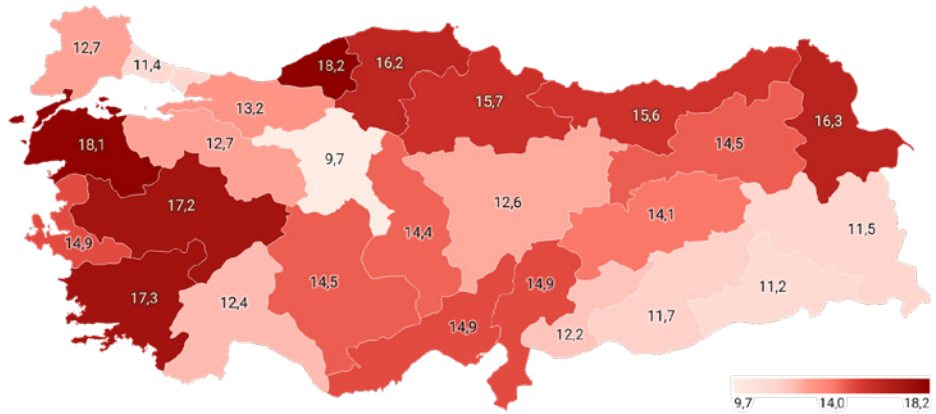
Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2022

Türkiye’de hanehalklarının yaşadığı konutlar yıldan yıla küçülüyor. Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması’na göre 2022’de yaşanan konut büyüklüğü ortalama 112,6 m² oldu. Ülkenin Doğu’suna gidildikçe hanelerin yaşadığı konut büyüklüğü artıyor. 126,5 m² büyüklükle Van, Muş, Bitlis ve Hakkari’yi kapsayan Van alt bölgesinde yaşayan haneler ülkedeki en büyük konutlarda yaşıyor. Gaziantep alt bölgesi haricinde Doğu illerinde yaşanan konutların görece büyük olması hanehalkı büyüklüğüyle de ilişkilidir. Balıkesir’i de kapsayan Çanakkale alt bölgesinde ise hanelerin yaşadığı ortalama konut büyüklüğü 97,6 m² ile en

düşük düzeyde. İstanbul ve İzmir’de metropol yaşamının bina planlarına etkisiyle hanelerin yaşadığı konut büyüklüğünün Türkiye ortalamasının altında kaldığı görülüyor.

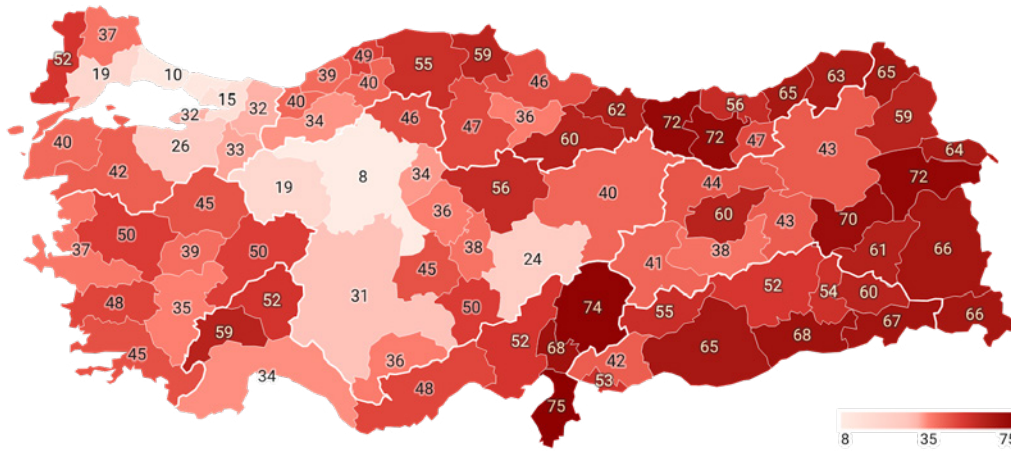
Ankara’da yaşayan hanehalkları mevcut konutlarında ortalama 9,7 yıl yaşıyor. Bu sayı, Ankara’da konutların daha hızlı el değiştirdiğini gösteriyor. Bölgesel olarak Güneydoğu’da konutlarda yaşama süresinin daha düşük olduğu görülüyor. Ege’de ise bu sayı oldukça yüksek. 18,2 yıllı yaşadıkları konutta en uzun süre yaşayan haneler Karabük ve Bartın’ı kapsayan Zonguldak alt bölgesi.

**Hanehalkları
yaşadıkları
konutlarda
ortalama
14 yıl ikamet
ediyor.**

Harita 60. Hanelerin Mevcut Konutlarında Ortalama İkamet Süresi (Yıl, 2022)

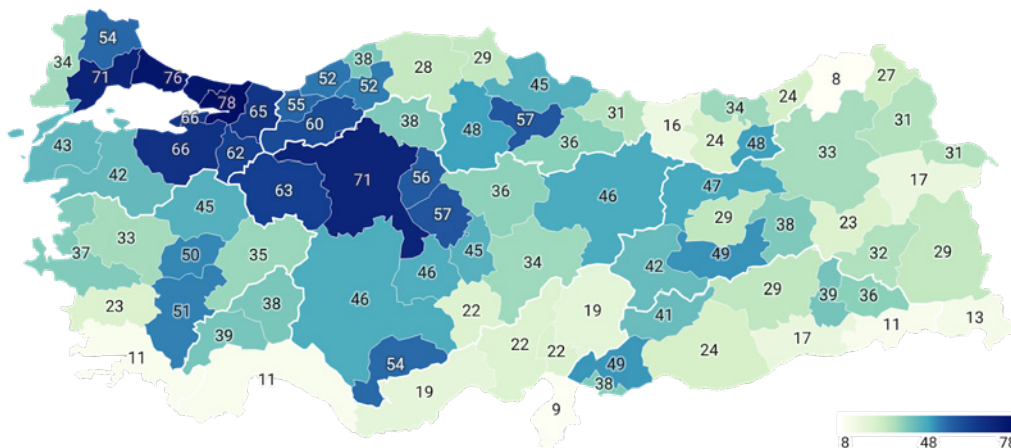
Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2022

Kaynak: TÜİK, Bina ve Konut Nitelikleri Araştırması 2021

ise kat kaloriferi sisteminin en yaygın kullanılan ısıtma sistemi olduğu görülüyor.

Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması'na göre Türkiye'de binanın izolasyonu nedeniyle ısınmadığını söyleyen hanehalklarının oranı %32,7. Buna ek olarak, hanehalklarının %31,6'sı da yine yapı nedeniyle sızdıran çatı, nemli duvar, çürümüş pencere gibi sorunlardan muzdarip olduğunu ifade ediyor. Bu göstergeler, her on haneden en az üçünün ikamet ettiği konutla ilgili temel sorunlar yaşadığına işaret.

Kaynak: TÜİK, Bina ve Konut Nitelikleri Araştırması 2021

**2021 itibariyle
ısınmak için
soba kullanan
hanehalkı
oranı %35.**

**Türkiye’de
ısınmak için
konutlarda
tercih edilen
en yaygın sistem
%47,7 ile kat
kaloriferi.**

Türkiye’de Şehirleşme ve İmar:

Mevcut Durum ve Sorunlar

Gökhan Tuncel

Prof. Dr., İnönü Üniversitesi, İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Şehirler, birincil ilişkilerin hâkim olduğu, toprağa bağlı kapalı ekonomik yapının bulunduğu kırdaki küçük ölçekli toplumsal yapılardan daha karmaşık ilişkilere sahiptir. İş bölümü, uzmanlaşma, nüfus artışı, mekânsal genişleme şehirdeki toplumsal yaşamın meşruiyetini pozitif hukuk kurallarından alan ikincil ilişkiler ile bu ilişkilere dayanan kural ve kurumlar üzerinden sürdürülmesini beraberinde getirmiştir. Ancak şehirleşme ve şehirlileşme süreçlerinde yaşanan farklılıklar ile olağandışı hadiseler pozitif hukuk kurallarının etki düzeyinde farklılaşmaya neden olabilmektedir. Az gelişmiş veya gelişmekte olan toplumlarda yaşanan hızlı ve kitlesel göçler şehirlerdeki yapılaşma başta olmak üzere toplumsal ilişkilerin pozitif hukuk kuralları yerine farklı dinamik ve ilişkiler üzerinden şekillenmesine zemin hazırlamıştır.

Kırdan şehre, doğudan batıya, güneyden kuzeye, az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere yönelik kitlesel göç dünyanın birçok yerinde şehirlerde yaşayan insan sayısını hızla artırmıştır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde şehre göçen kitlelerin asli ihtiyaçlarını karşılamada kamu otoritesi yetersiz kalmıştır. Kamu otoritesinin bu yetersizliği şehirlerde plansız ve kaçak yapılaşma başta olmak üzere toplumsal ilişkileri olumsuz yönde etkileyecek birçok karmaşık sorunun ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Göçle gelen kitleler yeni yaşam alanı şehre uyum sağlamak yerine eski yerleşim yerindeki alışkanlıklarını şehirde sürdürmeye çalışmıştır. Ayrıca, kamu otoritesinin göçle gelen kitlelerin ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalması bu insanların hayata tutunabilme adına gerekli ihtiyaçlarını karşılayabilmek için yasal olmayan yollar da dâhil, her türlü girişim içerisinde bulunmasına neden olmuştur.

Piyasa aktörleri karşısında yalnız bırakılan kitleler çoğunlukla kendi başının çaresine bakmış veya akrabalık, hemşerilik ve cemaatsel ilişkiler üzerinden kurduğu yapılar aracılığıyla hayata tutunmaya çalışmıştır. Başta barınma

olmak üzere hayati birçok ihtiyacını kendisi karşılamak zorunda kalmıştır. Bu ihtiyaçlarını kendisi karşılamak durumunda kalan kitleler bilim, yasa ve tecrübe gibi kaynakları pek dikkate almamıştır. Şehir merkezinin çeperlerinde boş buldukları yere kısa süre içerisinde evlerini inşa etmiştir. Evin inşa edildiği yerin imar durumu, coğrafik konumu ve durumu, evin mimari projesi, inşaatla kullanılan malzemenin kalitesi, inşaatın ehli tarafından yapılması, gerekli denetim süreçlerinin işletilmesi vb. durumların hemen hiçbirini dikkate almamıştır. Bu olumsuzluklar temsili demokrasideki popülist siyasetin ürünü imar aflarıyla birleşince şehirler içinden çıkılması zor sorunlarla yüz yüze kalmıştır. Ayrıca dünyada yaşanan ekonomik, siyasal ve sosyal krizlerin neden olduğu göçler şehirlere yönelen insan sayısını artırmaya devam ettirdiği için şehirlerdeki sorunlar daha da artmış, daha karmaşık hale gelmiştir. Büyük şehirler başta olmak üzere birçok şehirde bir taraftan plansız ve kaçak yapılardan oluşan gecekondu bölgeleri ortaya çıkarken diğer taraftan şehirlerin eski merkezlerindeki terkler bu bölgeleri çöküntü alanına dönüştürmüştür. Ayrıca planlı yapılaşmanın bulunduğu bölgelerde mukavemeti düşük yapı sayısının artması, yaşanan her deprem sonrasında yapı stokunun yenilenmesi mevzusunu gündeme getirmiştir.

Şehirde yaşamını sürdüren insanlar, hayatın rutin akışı içerisinde çarpık yapılaşmadan kaynaklanan birçok sorunla karşılaşmaktadır. Çoğu zaman bu sorunların ortaya çıkışında kendisine bakan yönünü görmezden gelen bu insanlar karşılaştığı bu sorunlardan dolayı yetkililere tepki göstermektedir. Oysa doğal ve yapay birçok olağandışı hadisenin afete dönüşmesinde yetkililerle birlikte kendilerinin de payı olduğunu kabullenmek durumundadır. Sel, su baskını, yangın ve deprem gibi olağandışı hadiseler başta plansız çarpık yapılaşma dâhil birçok sorunun kamuoyu tarafından daha fazla gündem edilmesine aracılık etmiştir. Bu tür olağandışı hadiseler sonrasında şehir

hayatında yaşanan birçok soruna yönelik yerel ve geçici bazı iyileştirmeler yapılmıştır. Ancak 1999 Gölcük, 2011 Van, 2020 Elazığ ve 2023 Kahramanmaraş depremleri şehirlerdeki imar planları ve uygulamaları ile yapılaşma süreçleri daha kapsamlı ve daha bütüncül bir yaklaşımla yeniden gündeme alınmıştır. Depremde yaşanan can kaybı sayısı ve yıkım düzeyi şehirlerdeki yapılaşmaya dair iyileştirme çalışmalarının düzeyini belirlemiştir.

6 Şubat depremleri sonrasında depremden etkilenen yerleşim birimleri başta olmak üzere ülkedeki yapılaşmanın bilimsel veriler esas alınarak planlanacağı ve sürdürüleceği yetkililer tarafından belirtilmiştir. Ancak zaman geçtikçe toplumsal, ekonomik ve siyasal gerçeklikler bilimsel verileri asli belirleyici kaynak olmaktan yeniden çıkarmıştır. Yaşanan daha önceki depremlerin ardından planlama ve uygulamaya yönelik söylem ve eylem arasındaki farklılıklar ile bu süreçte bütünsel yaklaşım yerine parçalı politikaların tercih edilmesi daha önceki birçok hata ve yanlışın tekrar edilmesini beraberinde getirmiştir. Bu olumsuz durum 6 Şubat depremleri sonrasında yapılaşma faaliyetlerine yönelik endişeleri artırmaktadır.

Türkiye’de Yapılaşma Süreçlerinde Öne Çıkan Hususlar

Şehirler, kural ve kurumların belirleyiciliğinde yaşamın sürdürüldüğü yerleşim birimlerdir. Şehirdeki fiziki yapılaşmanın nasıl gerçekleşeceği şehir planlarıyla belirlenir. Şehir planları coğrafik, ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal birçok unsuru bünyesinde barındıran bütüncül çalışmalardır. Birbirleriyle etkileşim halindeki bu unsurlarla birlikte bütünsellik ve öngörülebilirlik ilkelerinin de dikkate alınarak hazırlanan planlar şehirde güvenli ve istikrarlı bir yaşam için gerekli fiziki, yasal ve işlevsel bir zemin oluşturmayı hedeflemektedir.

Cumhuriyetin kuruluşu sonrasında kırdan şehre, doğudan batıya doğru yaşanan göç, 1950 sonrasında hızlı ve sürekli hale gelmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında ülke nüfusunun genelini kırdaki yaşayanlar oluştururken 2000’li yıllara gelindiğinde nüfusun büyük bir kısmı şehirlerde yaşamaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında birçok şehir için imar planı hazırlanmıştır. Ancak 1950 sonrası yaşanan yoğun göçler, bu planları uygulanabilir olmaktan çıkartmıştır. Özellikle büyükşehirlere göçen insanların barınma başta olmak üzere birçok temel ihtiyacını karşılamada merkezi ve yerel idare yetersiz kalmıştır. Şehirlere yönelen hızlı ve kitlesel göçün belli bir plan ve program kap-

Yerel veya merkezi iktidar sahiplerinin şehirle ilişkisini rant üzerinden kurma bahtsızlığı yapılaşma başta olmak üzere şehir hayatına dair birçok önemli soruna kaynaklık ve aracılık etmiştir.

samında karşılanamaması, plansız ve kaçak yapılaşmayı artırmıştır. Gecekondu kavramıyla ifade edilen kaçak ve plansız yapılaşma karmaşık birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Siyasal iktidarlar bu sorunla gerçek anlamda yüzleşmek ve bu soruna yönelik köklü çözümler bulmak yerine sorunu daha fazla yaygınlaştırıcı ve derinleştirici kararlar almayı yeğlemiştir. Gecekondu tipi yapılarda yaşayan kitlelerin desteğini alabilmek için belirli aralıklarla imar affı çıkarılmış ve bu yapılar resmiyette kaçak olmaktan kurtarılmıştır. Ancak çıkartılan her imar affı insanların daha çok sayıda ve geniş alanda plansız ve kaçak yapı inşa etmesine zemin hazırlamıştır.

Göç sonrası plansız ve kaçak yapılaşmanın yaygınlaştığı şehirler, şehirlilik bilinç ve kültürüne sahip olmayan çok sayıda insana ev sahipliği yapmıştır. Kırdan şehre göçen esnaf ve serbest meslek sahibi birçok kişi, yerel siyasetteki etkisini artırmıştır. Hayatlarını iktidar ilişkileri bağlamında şekillendirmek durumunda kalan bu insanlar şehirlerin fiziki yapısı başta olmak üzere ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal yapısı üzerinde de söz sahibi olmaya başlamıştır. Yaşadıkları şehri kendileri için bir iktidar alanı gören bu insanlar için rant, kısa süre içerisinde kendilerine iktidar alanı açmanın ve bu alanı genişletmenin etkili aracı olmuştur. Yerel veya merkezi iktidar sahiplerinin şehirle ilişkisini rant üzerinden kurma bahtsızlığı yapılaşma başta olmak üzere şehir hayatına dair birçok önemli soruna kaynaklık ve aracılık etmiştir.

İmar planları hazırlanırken bilimsel veri ile tarihi tecrübe yerine karar vericilerin ekonomik kaygıları daha belirleyici olmuştur. Birçok şehirde yapılaşma alanı tercihinde doğal

Gecekondu bölgeleri ile çöküntü alanlarında yapılan ranta dayalı kentsel dönüşüm uygulamaları etkili bir soylulaştırma faaliyetine dönüşmüştür.

koşullar ile tarihsel geçmiş dikkate alınmamıştır. Ortalamanın üzerine çıktığı varsayılan her doğa olayının şehirlerde afet etkisi yapması yerleşim yeri seçiminde bilimsel veri ile tarihi tecrübenin çok fazla dikkate alınmadığı gerçeğini her seferinde açıkça göstermiştir.

Yerleşim yeri seçiminde olduğu gibi yapılaşma sürecinin kim tarafından nasıl planlanacağı, mimari planlamanın kim tarafından nasıl yapılacağı ve yapının kim tarafından nasıl inşa edileceği, bu süreçlerin kim tarafından nasıl denetleneceğine dair süreçlerde hayatının merkezinde rant yer alan insanlar belirleyici olmuştur. Plansız ve kaçak yapılaşma süreçlerinde olduğu gibi planlı yapılaşma süreçlerinde de rantsal ilişkilerin önemli etkisi söz konusudur. İmar planlarında revizyona gidilmesi, planlarda belirlenen inşaat yoğunluğu ile kat sayısının artırılması gibi uygulamalara sıklıkla başvurulması şehirlerdeki planlı yapılaşma alanlarında rantsal ilişkilerden kaynaklanan birçok sorunu ortaya çıkarmıştır.

Rant ekonomisinin şekillendirdiği şehirlerde insan hayatı beton ve asfalt arasına sıkıştırılmıştır. İnsan yaşamı için yeterli düzeyde olmasa da, imar planlarında yer alan yeşil alanlar ile sosyal donatı alanları da çoğu zaman farklı yöntemlerle yapılaşmaya açılmış, yapılaşmaya açılmayan yeşil alanlar ile sosyal donatı alanları da farklı yol ve yöntemlerle işlevsizleştirilmeye çalışılmıştır. Başta yeşil alan olarak ayrılan alanlarda yürütülen mimari uygulamalar bu alanları işlevsiz beton, demir ve kalas yığınlarıyla doldurmuştur. Yerel yönetimlerle piyasa aktörleri arasındaki resmi veya gayri resmi çıkar ilişkileri şehir yaşamındaki birçok alanda olduğu gibi yeşil alanların da halka hizmet yerine ranta kurban gitmesine ve amaç dışı kullanılmasını beraberinde getirmiştir.

Göçle şehre gelen ve hızla zenginleşmek isteyen birçok kişi inşaat sektörüne girmiş ve müteahhitlik yapmaya başlamıştır. Şehirle rant ilişkisi dışında bir bağı bulunmayan müteahhitler etki alanını yapı inşa sürecinin de ötesi-

ne taşımıştır. Yerel yönetimlerin karar alma süreçlerinde etkili olan müteahhitler imar planlarının hazırlanması, bu planların uygulanması ve yapılaşma ile ilgili alınan kararlarda belirleyici bir aktör haline gelmiştir. Kısacası şehirlerdeki yapılaşma rant ilişkileri bağlamında şekillenmiş, müteahhitlere emanet edilen şehirler ranta kurban edilmiştir.

İnsanların konut talebi, konuttan beklentisi, konut anlayışı ekonomik ve sosyal yapıdaki değişime bağlı olarak hızlı bir dönüşüm yaşamıştır. Gelir dağılımındaki adaletsizlik şehirlerde mekânsal ayrışmanın yeni formlar almasını beraberinde getirmiştir. Bir tarafta gecekondu bölgeleri ile şehirlerin eski merkezlerindeki çöküntü alanlarındaki sözüm ona konutlarda yaşam savaşı veren aileler yer alırken diğer tarafta bireysel yaşamın yaygınlaştığı stüdyo daireler ile çoğu odası kullanılmayan lüks ve geniş evlerin bulunduğu güvenli sitelerde çevresine yabancılaşan insanlar bulunmaktadır. Gecekondu bölgeleri ile çöküntü alanlarında yapılan ranta dayalı kentsel dönüşüm uygulamaları etkili bir soylulaştırma faaliyetine dönüşmüştür. Bu soylulaştırma projeleri ile bu bölge ve alanlarda yaşayan insanlar yaşadıkları yeri yeni mukimlere terk etmek durumunda kalmıştır.

Sermayenin şekillendirdiği şehirlerde bir taraftan doğal olan ihmal edilirken, diğer taraftan tarihsel ve toplumsal hafızanın oluşumu ve aktarımı engellenmiştir. Şehirlerde bir taraftan yeni yerler yerleşime açılırken diğer taraftan eski yerleşim yerlerindeki çöküntü alanları ile gecekondu bölgeleri kentsel dönüşüm projeleri ile ıslah edilmeye çalışılmıştır. İnsanı doğadan ve kendi hemcinsinden olabildiğince uzak tutan yapılaşma süreçlerinin tamamında rant asli belirleyici unsur işlevi görmüştür. Planlı ve yasal bir zeminde yürütülen bu yapılaşma süreçlerinde doğal çevre ile tarihi birikim dikkate alınmamış, yatay mimari yerine dikey mimari, sosyal yapı yerine ekonomik kaygının öne çıkartıldığı tip projeler hayata geçirilmiştir.

Genel Değerlendirme ve Sonuç

Yerleşim yeri seçiminde fiziki koşullar, iklimsel özellikler, depremsellik vb. durumlar ile ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmeleri de dikkate alan çok boyutlu ve uzun vadeli planlamalar öngörülebilirlik veya önleyebilirlik düzeyi yüksek dirençli ve aynı zamanda merhametli şehirlerin kurulmasına zemin hazırlayacaktır. Birbirine yakın tarihlerde büyük ölçekli yıkıcı birçok depremin yaşandığı bir coğrafya olmasına rağmen Türkiye'nin yapılaşma süreci bilimsel veriler ile tarihsel yaşanmışlıklar üzerine kurgulanmamış ve sürdürülmemiştir. Eski yerleşim yerleri ile ticaretin kalbi konumundaki şehir merkezlerinde yapılan ıslah çalışmaları, makyajla göz boyama çabasının ötesine geçmemiştir. Bu durum 6 Şubat depremlerinde şehir merkezi bütünüyle yıkıma uğrayan Malatya, Hatay ve Adıyaman'da kendisini net bir şekilde göstermiştir.

Şehirlerde imara açılan yeni yerleşim yerlerinin tespitinde de bilimsel verilerden daha çok rantasal ilişkilerin belirleyici olduğunu yaşanan afetler birer birer gün yüzüne çıkarılmaktadır. Ormanların, tarım arazilerinin, sel yataklarının, fay hatlarının veya zemin sıvılaşmasının bulunduğu birçok alanın imara açılması olağandışı her hadisede çarpan etkisi yapmıştır. Ayrıca yerel yönetimler yeterli miktarda arsa üretmek yerine arsa üretiminde olabildiğince cimri davranmış, rant ekonomisinin merkezinde yer alan dikey

mimarinin yaygınlaşmasına destek olmuştur. Destek olduğu dikey mimarinin inşa sürecinde, denetim görevi başta olmak üzere, üzerine düşen sorumlulukları layıkıyla yerine getirmemiştir. 6 Şubat depremlerinde çok katlı birçok yeni yapının yıkılması veya ağır hasar alması da bu durumu bir kez daha göz önüne sermiştir.

Yaşanan her afet sonrasında iktidar sahipleri fitrata daha uygun yatay mimarinin yaygınlaştırılması gerektiğinden dem vurmuştur. Ancak uygulamaya bakıldığında dikey mimari direncini kırma konusunda pek de başarılı olamadıkları ortaya çıkmıştır. Asrın felaketi olarak nitelendirilen 6 Şubat depremleri sonrasında birçok şehirde TOKİ tarafından on binlerce konut inşa edilmektedir. Bu konutların planlanmasında, yer seçiminde, kat yüksekliği ile inşaat yoğunluğunun belirlenmesinde, yeşil alan ile sosyal donatı yapıları için alan tahsisinde bilimsel veriler, tarihi tecrübeler ile sosyal çevrenin özelliklerinin belirleyiciliği söz konusu olmamıştır. Gecekondu inşa eden insanın içinde bulunduğu olağandışılık ile afet sonrası konut inşa eden TOKİ'nin içinde bulunduğu olağandışılık hiç değişmemiş, her ikisinde de zamana karşı yarış söz konusudur. TOKİ'nin inşa ettiği yapıların sağlamlığı bu afetlerde bir kez daha müşahade edildiği doğrudur. Ancak unutulmamalıdır ki inşa edilen sıradan bir yapı değil yuvadır. Sosyal ilişkiler ile kültürü ihmal eden bir anlayışın yuva inşa etmesi de mümkün değildir.

Sonuç

Türkiye’de kent ve konut meselesi uzun yılların birikimi olan bir mesele. 1950’lerden bu yana yaşanan iç göç ve kentleşme meselenin temel dinamiğini oluşturuyor. Gecekonudandan apartmana kent ve konut ilişkisinden doğan bir dizi olgu hem sosyal bilimlerin hem popüler kültürün nesnesi olarak çeşitli temsillere sahip olageldi. Bugün artık kent ve konut meselesini veri temelinde, kamu yararı ilkesi uyarınca ve akademik bilgiyle sivil toplumun, bürokrasiyle sektörlerin buluştuğu kavşakta düşünmek gerekiyor. Yaşadığımız deprem afetinin insan ürünü bir dizi toplumsal yapıyı ve çarpıklığı açığa çıkarmasının yanı sıra, konut piyasasının giderek eşitsizlik ekseninde gelişmesi meselenin hayati önemine işaret ediyor.

Bu rapor öncelikle **Kentlerin Görünümü** bölümünde demografiden başlamak üzere temel sosyal verilerde il ve bölge bazlı karşılaştırmaları sundu. Marmara bölgesinde illerin giderek hızlı bir nüfus artışına sahne olması ilk bulgulardan biri olarak dikkat çekici. Yükseköğretimin yaygınlaşmasıyla Güneydoğu illerinde son on yılda okullaşma oranının artışı yine dikkate değer. Okul öncesi eğitim hem kitlesel bir ihtiyaç hem piyasalaşan bir alan olarak dikkat gerektiriyor. Sağlık sisteminde hekim işgücünün iller ve bölgeler arasında dengesiz dağılımı aciliyet arz ediyor. Belli illerde yargıya intikal eden toplumsal ihtilafların arttığını görüyoruz. Bunlar ve başka bulgu-

lar Türkiye’nin artık sağlıktan hukuka, eğitimden istihdama il bazlı gelişimini takip etmeyi elzem kılıyor.

Kent ve Konut bölümü son yıllarda derin bir toplumsal soruna dönüşen konuta erişimi, yine il ve bölge bazında farklılaşan taraflarıyla odağına aldı. Mevcut ekonomik ortamda inşaat sektörü büyümeye devam ediyor ancak hangi tip konutların hangi gelir seviyesindeki müşteriler için üretildiği ciddi bir konu. Ev sahibi oranı bütün ülkede son on yılda bütün ülkede geriledi. Hızla artan okullaşma oranında olduğu gibi kentleşme, kiracı oranı ve imar konusunda da Güneydoğu illeri dikkat çekiyor. Türkiye genelinde kiralık ve satılık konut fiyatları düşük ve orta sosyo-ekonomik statüdeki hanehalkları için son derece zorlayıcı seviyelere çıktı. Ayrıca, oturlan konutun yapısı ve imkanlarına dair olumsuz göstergeler de geniş toplum kesimleri için artıyor.

Planlama bu noktada önemli bir terim olarak öne çıkıyor. Türkiye’nin son yirmi yılda hızla büyüyen ve dönüşen toplumsal yapısı kent ve konut meselesinin artık başlıca gündem maddesi olmasını gerektiriyor. Raporda varılan bulgular ve bunlara dair öneriler giriş bölümünde ayrıntılı sunulmakla birlikte, bu raporun ileri araştırmalara zemin teşkil etmesi umulur. Daha adil, müreffeh ve hakkaniyetli bir toplumsal hayata giden yolun kent ve konut meselesinden geçtiği açık.

Kaynakça

- Aysan, M. F. (2020). *Geleceğin Türkiye'sinde Sosyal Politikalar, Sorunlar, Eğilimler ve Çözüm Önerileri*. (Rapor No. 2020/69). İstanbul: İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2022a). Haberler, 02.11.2023 tarihinde <https://csb.gov.tr/bakan-murat-kurum-toki-eliyle-tam-1-milyon-170-bin-konut-ureterek-dunyada-model-olduk-> adresinden edinilmiştir.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2022b) Haberler, 03.11.2023 tarihinde <https://csb.gov.tr/cumhuriyet-tarihi-nin-en-buyuk-sosyal-konut-projesine-basvuru-icin-son-gun-> adresinden edinilmiştir.
- DPT. (1963). Kalkınma Planı (Birinci Beş Yıl): 1963-1967, Ankara: Başbakanlık Devlet Matbaası.
- Erez, A. (2020). *Bursa Ataevlerde kentsel dönüşüm sürecinin değerlendirilmesi: Eğitimciler sitesi örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Gür, B. S., & Gök, E. (2024). Türkiye'de Yükseköğretime Erişim, Geç Genişlemenin Getirdiği İmkanlar ve Zorluklar. N. Erdoğan (Ed.), *Türkiye'nin Yüz Yılı - 3 Yükseköğretim* içinde ss. 121-147. İstanbul: Nokta Yayınları.
- Knox, P. L. (1993). Capital, Material Culture and Socio Spatial Differentiation. P.L. Knox (Ed.), *The Restless Urban Landscape* içinde ss. 1-32. New Jersey: Prentice Hall.
- Koytak, E. (2020). Meslek sosyolojisinde teorik yaklaşımlar. *Journal of Economy Culture and Society*, (Supp. 1), 1-27.
- Kurtuluş, H. (2003). Mekânda billurlaşan kentsel kimlikler: İstanbul'da yeni sınıfsal kimlikler ve mekânsal ayrışmanın bazı boyutları. *Doğu Batı Dergisi*, (22), 75-96.
- Soja, E. (2019). *Postmodern coğrafyalar. Eleştirel toplumsal teoride mekânın yeniden ileri sürülmesi*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Tekeli, İ. (2008). Bursa tarihinde üç ayrı dönüşüm dönemi. C. Çiftçi (Ed.), *Bursa'nın Kentsel ve Mimari Gelişimi* içinde ss. 59-97. Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları.
- TOKİ. (2016). Kurumsal, TOKİ, 30.10.2023 tarihinde <https://www.toki.gov.tr/yayinlar> adresinden edinilmiştir.
- TOKİ. (2018). TOKİ Konut Üretim Raporu, 31.10.2023 tarihinde <https://www.toki.gov.tr/AppResources/UserFiles/files/ozet.pdf> adresinden edinilmiştir.
- TOKİ. Sosyal Konutlar, 02.11.2023 tarihinde <https://www.toki.gov.tr/sosyal-konutlar> adresinden edinilmiştir.
- TÜİK. (2022). Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri 2022, 01.11.2023 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yoksulluk-ve-Yasam-Kosullari-Istatistikleri-2022-49746> adresinden edinilmiştir.
- TÜİK. (2023a). Kullanma Amacına Göre Yapı İzin İstatistikleri 2002-2023, 03.11.2023 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yapi-Izin-Istatistikleri-II.-Ceyrek:-Nisan---Haziran,-2023-49529> adresinden edinilmiştir.
- TÜİK. (2023b). İnşaat Maliyet Endeksi ve Değişim Oranı 2015-2023, 03.11.2023 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Insaat-Maliyet-Endeksi-Ocak-2023-> adresinden edinilmiştir.
- Türel, A. (2013). Bursa'da konut üretimi. H. Ertürk & N. Dostoğlu & N. Sam (Ed.), *Prof. Dr. Râna Akdiş Aslanoğlu Anısına Cumhuriyet Döneminde Bursa'da Kentleşme Sempozyumu*, 22-23 Eylül 2011.
- Zukin, S. (1998). Urban lifestyles: Diversity and standardisation in spaces of consumption. *Urban Studies*, 35(6), 825-839.

Uzmanlar

Alim Arlı

Lisans ve yüksek lisans öğrenimini Ankara Üniversitesinde tamamladı. Doktora derecesini İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünden aldı. Mart 2011-Şubat 2012 arasında Wisconsin Üniversitesi-Madison'da Prof. Kemal Karpat danışmanlığında Türk Araştırmaları Merkezi bünyesinde araştırmacı olarak doktora sonrası çalışmalar yaptı. Halen Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu Sosyolojisi ve Antropolojisi Anabilim Dalında Doç. Dr. olarak çalışmaktadır. Sosyal ve beşeri bilimler, kurumlar sosyolojisi, uygulamalı sosyoloji ve toplumsal yapı ve değişme konularında akademik çalışmalar yapmakta ve eserler vermektedir.

Cenk Beyaz

Lisans öğrenimini Gazi Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümünde, yüksek lisans öğrenimini Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde tamamladı. Yine aynı bölümden 2019 yılında doktora derecesini alan Beyaz, 2013-2020 yılları arasında Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümünde Öğretim Görevlisi; 2020-2021 yılları arasında Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde Doktor Öğretim Üyesi olarak çalıştı. Hâlihazırda İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde Doktor Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır. Göç, kırsal alan, demografi, etnografi ve nitel araştırmalar gibi konularda dersler vermekte ve araştırmalar yürütmektedir.

Mustafa Kömürcüoğlu

İstanbul Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü mezunu. Yüksek lisans öğrenimini Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde tamamladı. 2012 yılında Sakarya Üniversitesi Kamu Yönetimi alanından doktora derecesini alan Kömürcüoğlu, 2018 yılından bu yana İstanbul Medeniyet Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Kentleşme ve çevre sorunları, yerel yönetimler, kent sosyolojisi, kent teorileri, kentsel planlama ve göç gibi konularda çalışmakta ve eserler vermektedir.

Kemal Temel

Lisans öğrenimini 2012'de Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde, yüksek lisans öğrenimini 2015'te Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinde tamamladı. Doktora derecesini Bursa Uludağ Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümünden aldı. 2018-2020 arasında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak çalıştı. Hali hazırda Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO'da öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır. Kent ve çalışma sosyolojisi alanlarında akademik çalışmalar yapmakta ve eserler vermektedir.

Gökhan Tuncel

İnönü Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü mezunu. Yüksek lisans tezini ve doktora tezini İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi alanında yazdı. Siyaset bilimi alanında dersler veren Tuncel, 2010'dan bu yana İnönü Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümünde Prof. Dr. olarak çalışmaktadır. Çalışmalarının odağında sosyal ve beşeri bilimler, sosyoloji ve siyaset bilimi yer almaktadır.

Rapor Ekibi

Yazarlar

Elyesa Koytak

Galatasaray Lisesi ve Galatasaray Üniversitesi Sosyoloji Bölümü mezunu. Yüksek lisans tezini Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalında, doktora tezini İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalında yazdı. Çalışmalarının odağında meslekler, sosyal tabakalaşma ve hareketlilik, tıp, hukuk ve edebiyat sosyolojisi yer alıyor. İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde öğretim üyesidir.

Enes Kuru

2018 yılında İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünden mezun oldu. Marmara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında yüksek lisans tez çalışmasına devam etmektedir. İLKE Vakfı TODAM bünyesinde araştırmacı olarak profesyonel çalışma hayatına devam etmektedir.

Şüheda Nur Uzuntaş

2022 yılında Marmara Üniversitesi Sosyoloji Bölümünden mezun oldu. Halihazırda Medeniyet Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalında yüksek lisans tez çalışmasına devam etmektedir. İLKE Vakfı TODAM bünyesinde Araştırmacı olarak çalışan Uzuntaş, Sosyal Veri Projesi'nin sorumluluğunu üstlenmektedir.

Katkıda Bulunanlar

Yunus Yeşil

İbn Haldun Üniversitesi Psikoloji ve Sosyoloji bölümlerinde son sınıf öğrencisidir. TÜBİTAK 2209-A kapsamında "Başakşehir Güvercintepe Mahallesinde Bulunan Kayıtlı Olmayan Tekstil Atölyelerinde Çalışan Çocuk Sahibi Kadınların Annelik ve Çalışma Yeri Bağlamında İş Hayatı Deneyimleri" başlıklı çalışmayı yürütmektedir. İLKE Vakfı TODAM stajyeri olarak Sosyal Veri Projesi'nde görev almaktadır.

Furkan Sönmez

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyoloji bölümü son sınıf öğrencisidir. 2023 yılında Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezinde kısa süreli araştırmacı olarak görev almıştır. Başlıca ilgi alanları göç ve kent çalışmalarıdır. İLKE Vakfı, Sosyal Veri Projesi'nde stajyer araştırmacı olarak çalışmaktadır.

Alan İzleme Raporları

İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı olarak kurulduğumuz günden bu yana toplumu tanımayı, anlamayı, toplumun ihtiyaçlarından haberdar olarak iş üretmeyi ve problemlere yönelik çözüm odaklı çalışmalar yapmayı kendimize şiar edindik.

Biz de bugün ve gelecek için stratejik öneme sahip iktisat, eğitim, hukuk ve toplum alanlarında araştırmalar yapıyor, bilgi ve birikim oluşturup yol gösterici olmaya çalışıyoruz.

Bu alanlarda sistematik bilgi ve veriye dayalı raporlamalar yaparak hem geçmişin muhasebesini yapmayı hem de gelecek için tasavvur ve yöntem oluşturmayı amaçlıyoruz.

Alan İzleme Raporları, İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı tarafından iktisat, eğitim, hukuk ve sivil toplum alanlarında belirli bir dönem boyunca öne çıkan olayları zengin görsel içeriklerle kronolojik şekilde aktaran, uzman görüşleri ve farklı bakış açılarını içinde barındıran raporlardır.

Yıllık olarak yayınlanan İLKE Vakfı Alan İzleme Raporları İktisat, Eğitim, Hukuk ve Sivil Toplum alanlarında güncel verileri ve çalışmaları analiz edip derleyerek kullanılabilir bilgiye dönüştürmeyi önceliyoruz.

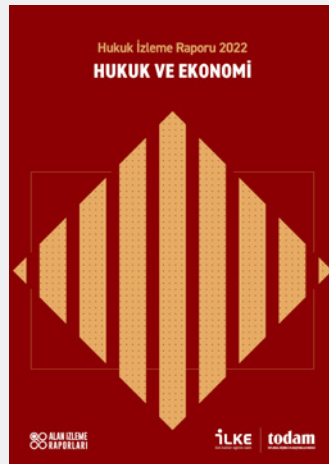

Toplumsal genelini ilgilendiren bu dört alan gelecekte de belirleyici öneme sahip olacaktır. Bu alanlarda yıllar içinde oldukça geniş veriler oluşmuştur. Bu veriler çeşitli açılardan akademik olarak ele alınıp incelenmekte ve uygulayıcılar tarafından sürekli izlenmektedir. Çıkarılacak yasalarda, yapılacak planlamalarda, düzenlenecek yeni sistemlerde bu verilerin yararlanılabilir bilgiye dönüştürülmesi oldukça önemlidir. Bundan hareketle düşünce kuruluşları, bilgi üreten kuruluşlar ve sivil alan bu verilerin kullanım ihtiyacını karşılama konusunda bağımsız bir şekilde görev almalıdır. İLKE Vakfı tam bu noktada sivil toplumda veriye dayalı gerçekçi bilgi üretmeyi ve karar alıcılara yol göstermeyi dikkate alıyor.

Ayrıca İLKE Vakfının yoğunlaştığı bu alanlarla ilgili son yıllarda ciddi çalışmalar olmasına rağmen ortaya çıkan veriyi, bilgiye ve vizyona dönüştürecek bir sınıflandırma ve yorumlama sorunu devam etmektedir.

Bu bağlamda Alan İzleme Raporları kapsamında yıllık olarak iktisat, eğitim, hukuk ve sivil toplum alanlarında yaşanan önemli gelişmeleri, veriler ve vakalar ekseninde derleyerek sorunları ve gidişatı ortaya koyuyor ve çözümler üretiyoruz.

Bu alanlarda aynı zamanda kendimize mahsus göstergeler ve takip sistemi oluşturuyoruz. Diğer bir deyişle Alan İzleme Raporları çerçevesinde bu stratejik dört alanda geçmişe yönelik bir muhasebe yapıp geleceğe yönelik strateji üretmeyi amaçlıyoruz.

todam

TOPLUMSAL DÜŞÜNCE VE ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

TODAM adil, hakkaniyetli ve müreffeh bir toplum hedefini hayata geçirmek üzere kuruldu. Gayemiz bu hedefle Türkiye için merkezi önemi haiz toplumsal konularda bilgi ve düşünce üretmek. TODAM sivil toplumun özerk ve dinamik enerjisiyle üniversitelerin yetkin ve muteber beşeri sermayesini bir araya getiriyor. Göç, çalışma hayatı ve istihdam, refah ve kalkınma, toplumsal eşitsizlikler, sağlık, hukuk, kentleşme, çevre, sosyal politikalar ve İslam dünyası TODAM'ın başlıca araştırma alanlarıdır. Toplumsal konuları sosyal bilimlerin farklı perspektiflerinden istifade ederek inceliyoruz. TODAM'ın toplumsal meselelere yaklaşım tarzı analitik olduğu kadar yapıcı teklif boyutunu da içeriyor. Dünya ile entelektüel etkileşim ve işbirliği kurmayı önemsiyoruz. Bilgi ve düşünce temelli faaliyetlerimizle araştırmacılar, sivil toplum, politika yapıcılar ve sektörler nezdinde müşterek bir kamusal faydanın inşasını hedefliyoruz.

İlgili Yayınlarımız

TOPLUMUN GÖRÜNÜMÜ 2023

KENT VE KONUT

Türkiye’de kent ve konut öteden beri temel bir mesele. Apartman hayatı, gecekondular, belediye hizmetleri, şehir içi ulaşım, çarpık kentleşme, kentsel dönüşüm gibi olgular sürekli tartışılıyor. Son yıllarda konut piyasasında yükselen fiyatlar ve 6 Şubat Kahramanmaraş depremleri kent ve konut meselesinde çok uzun zamandır biriken sorunları gün yüzüne çıkardı.

TODAM tarafından hazırlanan Toplumun Görünümü 2023: Kent ve Konut Türkiye’nin her dönem şekil değiştiren ama birikerek krize dönüşen kent ve konut meselesine odaklanıyor. Önceki yılların raporlarında olduğu gibi 15 farklı alanda Türkiye’nin son on yıldaki dönüşümü temel göstergelerle ele alınıyor. Bunun yanı sıra 81 ilin ekonomiden eğitime, sağlıktan hukuka sosyoekonomik görünümü gözler önüne seriliyor. Ayrıca rapor, inşaat sektörü, konut piyasası ve konut mülkiyetine dair ayrıntılı harita, tablo ve analizleri içeriyor.

Toplumun Görünümü 2023: Kent ve Konut, il bazlı karşılaştırmalar, bulgular ve öneriler içermesiyle Türkiye’de yaşayan herkesi saran toplumsal şartlara dair bir perspektif sunuyor. Kent sosyolojisinden şehir ve bölge planlamaya bu alanlarda çalışan akademisyen ve araştırmacılarla birlikte, farklı ölçeklerde kamu politikası üretme ve uygulama makamındaki yetkililere de hitap ediyor. Böylece daha adil ve müreffeh bir şehir ve konut hayatının inşasında temel alınması gereken noktalara ışık tutuyor.